

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PSYCHOLOGIE**

**PROBLEMATIKA PŘECHODU ŽÁKŮ Z PRVNÍHO
STUPNĚ ZŠ NA DRUHÝ STUPEŇ ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tereza Manová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Aneta Boháčová

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce paní Mgr. Anetě Boháčové, za velice cenné rady, vstřícnost a čas, který mi věnovala. Děkuji také své rodině za trpělivost a toleranci.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK.....	5
ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 PSYCHOMOTORICKÝ VÝVOJ DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU.....	7
1.1 Školní období.....	8
2 ŠKOLNÍ TŘÍDA A JEJÍ KLIMA.....	14
2.1 Školní třída.....	14
2.2 Klima třídy.....	15
3 ORGANIZACE 1. A 2. STUPNĚ ZŠ V EVROPSKÝCH ZEMÍCH.....	18
4 PŘECHOD Z PRVNÍHO STUPNĚ ZŠ NA DRUHÝ STUPEŇ ZŠ.....	20
5 PŘECHOD Z PRVNÍHO STUPNĚ ZŠ NA VÍCELETÉ GYMNAZIUM.....	22
6 KRITICKÉ MOMENTY PŘECHODU.....	24
6.1 Odpovědnost dětí ve školním věku.....	24
6.2 Stres.....	25
6.3 Adaptace.....	27
6.4 Strach.....	28
6.5 Obecná doporučení k předcházení rizikům přechodu žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ.....	29
VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE.....	31
7 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY.....	31
8 POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	33
9 VÝZKUMNÉ METODY.....	34
9.1 Zpracování dotazníků.....	34
9.2 Zpracování rozhovorů.....	34
10 REALIZACE VÝZKUMNEHO ŠETŘENÍ.....	36
11 ANALÝZA VÝZKUMNEHO ŠETŘENÍ.....	37
11.1 interpretace dat z dotazníkového šetření.....	37
11.2 Vyhodnocení rozhovorů s učitelkami pátých tříd.....	71
11.3 Vyhodnocení rozhovorů s učitelkami šestých tříd.....	73
12 SHRNUTÍ.....	75
13 DISKUZE.....	76
ZÁVĚR.....	77
RESUMÉ.....	79
RESUME.....	80
SEZNAM LITERATURY.....	81
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	83
SEZNAM GRAFŮ.....	84
SEZNAM TABULEK.....	86
PŘÍLOHA Č. 1: PŘEPIS DOTAZNÍKU.....	1
PŘÍLOHA Č. 2: PŘEPIS ROZHOVORU S UČITELI 5. ROČNÍKŮ.....	5
PŘÍLOHA Č. 3: PŘEPIS ROZHOVORŮ S UČITELI 6. ROČNÍKŮ.....	6

SEZNAM ZKRATEK

ZŠ – základní škola

ÚVOD

Pro psaní mé diplomové práce na téma problematika přechodu žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ jsem se inspirovala mou vlastní zkušeností. V páté třídě jsem chtěla přestoupit na gymnázium, ale zjistila jsem, že se přechodu velmi bojím a tak jsem raději zůstala na základní škole. Přechod na druhý stupeň jsem samozřejmě zaznamenala, především kvůli změně spolužáků a učitelů. Dalším důvodem, proč jsem si vybrala toto téma je, že sama budu problematiku přechodu s žáky řešit a budu se snažit je na přechod co nejlépe připravit.

Přechod na druhý stupeň ZŠ představuje pro dítě velké změny. Záměrem výzkumu diplomové práce je, jak toto období vnímají žáci a učitelé. Zjišťuji, jak učitelé pracují s dětmi před přechodem i po něm a jestli existuje adaptační program, který žákům usnadní přechod. Cílem závěrečné práce je, zda je problematika přechodu řešena dostatečně, nebo existují možnosti, jak žákům přechod usnadnit. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se budu zabývat vývojem dětí, výhodami a nevýhodami přechodu na druhý stupeň základní školy, jinou základní školu či gymnázium. Do této kapitoly také zařadím přehled počtu studentů, přecházejících na jiné základní školy či gymnázia. Do teoretické části přidám kapitolu kritických míst při přechodu žáků na druhý stupeň základní školy z pohledu žáků i učitelů. Jednou z podkapitol bude stres, který žáci v tomto období velmi často zažívají.

Ke sběru dat jsem použila dotazníky vlastní tvorby pro žáky šestých tříd, jejichž cílem je zjistit, jak přechod vnímají a zda už oni sami nebo jejich spolužáci zažili přechod z jiné školy. V dotaznících jsem se také ptala, zda se přechodu obávali, byl pro ně náročný či nikoliv. Také jsem použila metodu rozhovorů s učiteli pátých a šestých tříd. Tam mě zajímalo především to, jak k problému nahlíží a v čem spatřují největší problémy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PSYCHOMOTORICKÝ VÝVOJ DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU

Vývojovou psychologii můžeme chápat jako proces postupných změn a rozvoje psychických procesů a vlastností člověka. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 13) uvádí, že *“studium změn chování a prožívání v časovém průběhu je nejobecnějším předmětem této disciplíny.”*

Ve vývojové psychologii jsou vymezeny čtyři hlavní oblasti psychického vývoje: kognitivní vývoj, motivačně emoční vývoj, biosociální vývoj a psychosociální vývoj. Kognitivní vývoj zahrnuje všechny psychické procesy podílející se na lidském poznávání. Jedná se tedy o kompetence, které člověk využívá při myšlení a učení či zpracování informací. Další oblastí je motivačně emoční vývoj obsahující proměny způsobu prožívání. Oblast zahrnující tělesný vývoj a veškeré jeho projevy se nazývá biosociální vývoj. Poslední oblastí je psychosociální vývoj, který zahrnuje osobnostní proměny a proměny mezilidských vztahů. Je ovlivňován především sociokulturními faktory, např. působením rodiny a sociálních skupin (Vágnerová, 2012, s. 11-12). Do psychosociálního vývoje se často zařazuje proces socializace. Tento pojem definuje Výrost a Slaměník (2008, s. 49) takto: *“Lidský jedinec přichází na svět jen jako potencionální jedinec. Člověkem se stává v procesu socializace, jehož výsledkem je získání specificky lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, cítění a konání, tedy osvojení si vlastností, které mu umožňují život ve společnosti.”*

Jak jsem již uvedla v úvodu, jednotlivými obdobími lidského života týkající se tématu přechodu z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ se budeme zabývat spíše z pohledu psychomotorického vývoje. Proto pokládáme za důležité, zařadit do diplomové práce informace o tomto termínu.

Víme, že motorický vývoj zahrnuje soubor pohybových předpokladů, projevů při průběhu a výsledek pohybové činnosti. Motorika představuje především rozvoj hrubé a jemné motoriky. Psychomotorický vývoj lze definovat jako sérii dějů, které vedou od závislosti k autonomii jedince. V prvním roce života se opírá zejména o rozvoj hrubé motoriky. Hodnocení psychomotorického vývoje je často využíváno v pediatrii (Lebl a kol., 2007, s. 39).

Jen stručně si vysvětlíme Denverský vývojový screeningový test. Tento test je určený pro děti od jednoho měsíce do šesti let. Jedná se o počáteční screening k identifikaci dětí

s vývojovými problémy. Zdravotníkům ho trvá uskutečnit mezi deseti až dvaceti minutami. Kromě hodnocení dítěte se zdravotník ptá také rodičů na jeho chování v domácím prostředí.

1.1 ŠKOLNÍ OBDOBÍ

Školní období lze rozdělit na tři fáze:

- raný školní věk (6-9 let)
- střední školní věk (9-11 let)
- starší školní věk (11-15 let)

1.1.1 Raný školní věk

Na začátku raného školního věku ztrácí jedinec svou zakulacenost, tzn. mění se proporcionalita hlavy a končetin vzhledem k tělu. Růst a vývoj plynule pokračují, dítě si uvědomuje své pohlaví (genderová identita) a postoje ke vzdělávání (Thorová, 2015, s. 402-403).

Jeho pohyby jsou rychlejší, koordinovanější a má více síly. Mezi dětmi jsou však v této oblasti značné rozdíly, které jsou podmíněny tím, jak je podporují rodiče. Děti omezované nebo tělesně slabé podávají nižší výkony a tím samozřejmě klesá jejich motivace. Různé sociometrické studie dospěly k zajímavým výsledkům. Tělesná síla a obratnost je velice důležitá v postavení dítěte ve skupině. Malí či slabí žáci jsou často v ústraní třídního kolektivu. Do osmého roku života zažívá naivní realismus (je závislé na informacích od svých autorit), od devátého roku už rozvíjí své kritické myšlení – kritický realismus. Výrazně se vyvíjí slovní zásoba a zažívá si nové způsoby učení. Jeho paměť je konstantnější, a proto si také v dospělosti pamatujeme více událostí než z předešlých období (Langmeier, 1998, s. 82-83).

Raný školní věk je dán především vstupem na základní školu, což je pro dítě zásadní změna. Jeho život je nyní rozdělen mezi školní povinnosti, hru a další zájmy. Erikson (1993, s. 12, vlastní překlad) ve své knize uvádí, že dítě by mělo zapomenout na své minulé naděje a přání, protože jeho představivost je redukována a orientována na zákony neosobních věcí – čtení, psaní a počítání.¹ Od začátku školní docházky by se mělo dítě učit, že má určený

¹ Originál: The child must forget past hopes and wishes, while his exuberant imagination is tamed and harnessed to the laws of impersonal things—even of three R's.

čas na práci, kdy se musí soustředit a věnovat se jí. Je tedy vhodné pro přípravu vymezit zhruba půl hodiny v době, kdy dítě není příliš unavené. Ve škole si osvojuje nová sociální postavení (učitel x žák) a zvyká si na nová prostředí. Musí plnit úkoly, za které je hodnocen. Přesto je stále ještě hravé a je pro něj složité udržet pozornost (zhruba 10 minut). Ve škole často dochází ke srovnávání mezi vrstevníky a k soutěživosti, což může vyústit ve strach ze selhání. Ten se u dětí projevuje nedostatkem motivace. V této fázi vývoje se děti ještě učí akceptovat své nedostatky a často hledají chyby u jiných. Žalují, posmívají se, neumí přijmout kritiku.

Nyní se dítě ve svých kresbách snaží zachytit co nejvíce detailů, zobrazuje pohyby a vztahy. Okolo sedmého roku dítě zvládne namalovat složitější obrazce a velmi se zlepšuje v hrubé i jemné motorice (Langmeier, 1998, s. 83). Úspěch či neúspěch je velmi ovlivňován postavením dítěte v třídním kolektivu, který je pro jeho vztahy k druhým lidem i sobě samému velice důležitý.

1.1.2 Střední školní věk

Zaměříme-li se nejdříve na tělesný růst, můžeme říct, že tělesné tvary působí plněji a poměr hlavy k tělu se zmenšuje. V tomto období ještě nedochází k rozvoji sekundárních pohlavních znaků, i přes to se postavy obou pohlaví odlišují. Dívky mají širší pánev, chlapečci ramena a hrudník. Motorická koordinace se stále zlepšuje (rychlejší běh, šplh, skok do dálky i výšky), zpevňuje se kostra a zvyšuje tělesná síla (Thorová, 2015, s. 410).

Střední školní věk je období, kdy dítě stále ještě navštěvuje 1. stupeň základní školy a vrcholí přestupem na 2. stupeň. Během celé této doby se rozvíjí hrubá i jemná motorika, zlepšuje se koordinace pohybů. Při zkoumání nových věcí se zaměřuje na části, nevnímá věci v celku jako v předchozích obdobích. Rychle se vyvíjí řeč, což podporuje rozvoj paměti. Stále se rozvíjí slovní zásoba, v jedenácti letech zná dítě přes 26 000 slov. V tomto věku dítě často zpochybňuje autority, je kritické vůči rodičům a vytváří si své názory. Tvoří si skupiny s vrstevníky, které se od sebe liší (dívčí a chlapecké skupiny, dle zaměření, velikostí). Dítě se vyvíjí v oblasti logického myšlení i v komunikaci, stále ale není zralé. Stává se, že si dospělí neuvědomují fakt, že dětské myšlení není připravené na dospělý způsob komunikace a kladou na ně nadměrné nároky, ale oni jen opakují myšlenky od dospělých a formulují je do nových souvislostí (Thorová, 2015, s. 404). Kresby si v tomto věku děti mezi sebou více porovnávají a snaží se přizpůsobit ostatním. Autorka Kamarulzaman (2012, s. 2, vlastní

překlad) ve svém článku uvádí, že děti s přibývajícím věkem kreslí méně a okolo 9 a 10 věku ztrácí svou hravost v kresbách a jejich výtvoři se stávají konvenčními.²

Thorová (2015, s. 404) uvádí příklady výroků mladších školáků. My si zde uvedeme dva: „*Krávy nesmějí rychle utíkat, aby se jim nevytlilo mléko,*“ „*Životní pojistka jsou peníze pro člověka, který přežil svou smrt.*“ U druhého příkladu vidíme, že se jedná o vážné téma, o kterém žáci v těchto letech ještě nic neví, ale přesto tento výrok použilo a upravilo si ho dle svého.

I přesto, že se v tomto období zlepšují komunikační schopnosti dítěte, není schopno přesně popsat prožitou událost, nedokáže vyjádřit jeho trápení. Pro dítě je stále rodina centrem jeho života. On sám si nemusí uvědomovat, že rodina je důležitá i z jiného pohledu. Má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, jak v tělesné, duševní i sociální oblasti. Jak uvádí Nakonečný, rodina tvoří důležitý „stavební kámen“ lidské společnosti a je nenahraditelným životním prostředím (1999, s. 242). Začíná ovšem více tíhnout k vrstevnickým vztahům. V kolektivu převládají kontakty dětí stejného pohlaví, objevují se však první párové vztahy. Vrstevnické vztahy jsou nejisté. Dítě se pohádá a za několik chvil se opět udobří (Thorová, 2015, s. 404).

Již v raném školním věku se dítě učí, které jednání je správné a které ne. Teprve od jedenáctého roku ale chápe podstatu mravního hodnocení, takže přihlíží i k motivům jednání a možným důsledkům. Mravní hodnocení je stále závislé na autoritě dospělého, on tedy určuje co je správné, co špatné a jaká odměna či trest je vhodný za vykonaný čin (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 133).

Do této kapitoly je vhodné zařadit rodičovské kompetence, neboť toto je věk, který nás v příštích kapitolách bude zajímat nejvíce. Rodiče by si měli zvyknout na změnu, že jejich potomek je samostatnější, chce vyjádřit svůj názor a chce být respektován. Víme, že ze strany dítěte může být na rodiče vyvíjen tlak, že chtějí vyzkoušet mimoškolní aktivity, často jen proto, že je vykonává jejich kamarád či kamarádka. Není tím ovšem myšleno, aby je v těchto aktivitách rodiče nepodporovali. Je důležité, aby se dítě rozvíjelo, získávalo nové zkušenosti a mělo i jiné kamarády než ve škole. Jen to může být někdy náročné a dětské

² Originál: However, it is also found that children draw less frequently as they grow older and children seemed to lost their playfulness in their drawings and that they become conventional as they reach the age of 9 and 10.

prosby se mohou nejednou měnit. Ptáček a Kuželová (2013, s. 43) přirovnali rodičovské kompetence k “manažerským” dovednostem. Měli by totiž zajistit školní přípravu dítěte, jeho mimoškolní aktivity, volný čas a různé úkoly, např. pomáhání s domácími pracemi.

1.1.3 Starší školní věk

Tento věk trvá zhruba do 15 let a končí nástupem na střední školu. V mnoha publikacích je toto období nazýváno pubescencí (z lat. pubescere-obrůstat, dospívat). Začátkem fáze se mění pohlavní funkce, koncem fáze jsou už plně vyvinuté (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000, s. 52).

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 143) dělí období pubescence na dvě fáze. První fází je prepuberta, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání. U dívek trvá toto období přibližně od 11 do 13 let, u chlapců asi o dva roky později. Druhou fází nazývají fází vlastní puberty, která trvá do dosažení schopnosti reprodukce. Vymezuje toto období věkem mezi 13 až 15 lety.

Psychomotorický vývoj zahájíme motorikou. Mnohdy dochází k prudkému růstu tělesné výšky a hmotnosti (naroste až o 20 % své celkové výšky, 9-14 cm za rok), jehož důsledkem bývá celkové zhoršení koordinace a zvýšené unavitelnosti. Dítě dokáže předvídat své pohyby a narůstá rychlostní schopnost.

Pubertu doprovází hormonální změny. Růst řídí růstový hormon (IGF), pohlavní zrání řídí pohlavní hormony. Dochází tedy k rozvoji sekundárních pohlavních znaků. V důsledku těchto změn se zvyšuje činnost pohlavních žláz a přes 80 % dětí středního školního věku a adolescentů trpí akné, při kterém se ucpávají a zaněčují vývody mazových žlázek.

Jedinec přechází k logickému uvažování a chápe abstraktní pojmy. V období staršího školního věku můžeme u pubescenta sledovat změny v chování (např. změny nálad, labilitu, zranitelnost, snahu o dospělé chování). Skupiny, které si vytvářeli v minulém období se rozpadají a přechází k navazování vztahů. Pubescenti se často chtějí odlišit od ostatních, proto upravují své zevnějšky, zájmy a životní styl. Přejdeme nyní k možným rizikům v období pubescence. Převládá potřeba vyzkoušení nových věcí, jako je konzumace alkoholu, kouření či jiné návykové látky. Mohou se objevit problémy s partou vrstevníků, vedoucím k psychickým potížím, problémům s vlastní identitou. V dnešní době nejsou ojedinělé ani útěky z domova.

Jak jsme již uvedli, v období přestupu žáka na druhý stupeň ZŠ dochází k tělesným i duševním změnám. Nervová soustava není schopna přijímat monotónní vjemy a v tom případě by měl učitel počítat s tím, že žák může reagovat afektivně, být nesoustředěný či zamyšlený. Za posledních sto let se značně urychlil celkový růst a začátek dospívání. Je otázkou, zda zrychlení vývoje urychlil také duševní vývoj. Literatura se v tomto tématu rozděluje na dvě stanoviska. Podle prvního je tělesný vývoj doprovázen opožděným psychickým vývojem a podle druhého je akcelerace (urychlování růstu) paralelní.

1.1.4 Období dospívání

Období dospívání neboli adolescence je období mezi 15.-20. rokem života. Adolescence vychází z latinského slova *adolescens* znamenající mladý, dospívající. Na začátku jedinec ukončuje základní školní docházku, na konci nastupuje na vysokou školu či do zaměstnání. Součástí adolescence je utváření si identity, získávání nových rolí, stěhování se od rodičů, a tedy menší finanční závislost.

Partnerské vztahy jsou stálejší. Láska v tomto období bývá nestálá, bláznivá, vášnivá. Na základě získaných zkušeností se jedinec připravuje na nalezení vhodného partnera a zahájení trvalejšího vztahu. V 18 letech se stává plnoletým, může tedy absolvovat autoškolu, uzavírat manželství, ale je za všechny své činy je plně odpovědný.

Dospívající postupuje poslední etapou vývoje myšlení, je již schopný vytvářet si hypotézy. V této fázi se dotváří identita jedince. Zná své vlastnosti, silné a slabé stránky, zná své limity. Ojedinele se objevuje neúspěch ve vytváření, dospívající může trpět velkým zmatkem a nesměruje k žádnému cíli.

Tělesný vzhled je podstatnou částí identity. Srovnává své tělo s ostatními vrstevníky i s jeho ideálem. V tomto směru se odráží sebevědomí dospívajícího, pocit, že bude sociálně akceptován. Adolescent, který má pocit, že neodpovídá ideálu, to bere jako nespravedlnost. S tím se pojí menší sebedůvěra, napětí v situacích, kdy má jeho postava nějaký význam. Koncem adolescence se zevnějšek stává prostředkem i cílem, chce se líbit sobě i jiným. Mnohdy tedy pracuje na získání onoho ideálu, např. cvičí, drží různé diety (Vágnerová, 2012, s. 375-376). U dívek končí růst zhruba v 15 letech, u chlapců v 17-18.

V tomto období se mění vztah mezi dospívajícím a jeho rodinou. Ačkoliv si je jistější a rodiče ztrácejí svou nadřazenou pozici, stále potřebuje oporu od lidí sdílející s ním životní zkušenosti a prožitky. Vzájemná komunikace mezi dospívajícím na jeho rodiči může být někdy náročná, potomek je méně sdílný, přesto o ni stojí. Tuto změnu musí rodiče přijmout.

Adolescent používá rozvitá souvětí a vložené vedlejší věty, zlepšuje se argumentace a diskutování. Důležitá je pro něj komunikace skrz telefon a sociální sítě, u které může trávit i několik hodin denně.

2 ŠKOLNÍ TŘÍDA A JEJÍ KLIMA

Nyní je do diplomové práce zařazena kapitola, která stručně vysvětluje školní třídu a klima, jelikož především klima je aspekt, který je zkoumán ve výzkumné části. Pro lepší přehlednost bude tato kapitola rozdělena na dvě podkapitoly.

2.1 ŠKOLNÍ TŘÍDA

Třída je základní sociální a organizační útvar školy. Nachází se v ní ohraničená skupina žáků, kteří vzájemně spolupracují a jsou vedeni učitelem. Vznik třídy je do značné míry dán záměrně (institucionálně). Pokud se nejedná o malotřídní školy (vyučování více školních ročníků společně), věk žáků je podobný. Školní třída, ostatně jako jiné instituce má svůj formální a neformální řád. Formální řád je dán vedením školy či vyššími institucemi. Do těchto pravidel patří školní řád, rozvrh hodin a různé třídní funkce (žák zastupující třídu ve školní radě, služba na tabuli, rozdání sešitů atd.). Neformální řád není dán vědomě, utváří se vznikajícími sociálními vztahy ve třídě a může se v průběhu let měnit (Zieleniecová, 1997).

V České republice je třída tvořena 15-30 žáky a v případě, že je ve škole více než 30 dětí ve stejném ročníku, zřizují se paralelní třídy, často nazývané velkými tiskacími písmeny (I. A, I.B., I.C). Pro některé předměty se třídy dělí na skupiny (cizí jazyk, tělesná výchova). Všechny podrobnosti o vzdělávání upravuje školský zákon – Zákon o školním vzdělávání č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a další související zákony a předpisy (MŠMT, 2004).

Rodina se v našich podmínkách málo stěhuje, a tak dítě po většinu času navštěvuje jednu školu (než přestoupí na vyšší stupeň) a mnohdy dochází do stejné školy jako jeho rodiče nebo starší sourozenci. Obvykle se tedy třída utváří tímto způsobem. Tedy z hlediska spádovosti. Jsou ale také třídy specializované, kam jsou žáci zařazováni podle výběrových kritérií (Lašek, 2007, s. 8).

Učitel se snaží na počátku školní docházky vypěstovat v dítěti pozitivní vztah ke vzdělání a škole. Toto poté usnadňuje dětem adaptovat se ve třídě.

2.2 KLIMA TŘÍDY

Při přechodu na 2. stupeň ZŠ, na jinou základní školu či víceletá gymnázia se formuje nová třída, nový kolektiv. Nedílnou součástí je tedy utváření klimatu ve třídě. Jedná se o dlouhodobý jev, trvající po dobu několika let.

V publikacích se vyskytují různě formulované definice klimatu třídy. Například v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 98) je klima třídy definováno takto: *„sociálně-psychologická proměnná, představující dlouhodobější sociálně-emocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídy na události ve třídě (včetně pedagogického působení učitelů)“*.

Toto téma je většinou rozdělováno na tři termíny:

- prostředí třídy (učitelé, žáci, výzdoba, vybavení třídy)
- atmosféra třídy (krátkodobý stav, během dne může třída zažít několik atmosfér)
- sociální klima (dlouhodobý stav, typický pro danou třídu).

Důležitá je také otázka, kdo utváří klima školní třídy?

- učitel (každý učitel je jinak benevolentní, vytváří pravidla)
- žáci (každá třída má něco osobitého, chová se jinak)
- učitel a žáci (podílejí se společně na utváření klimatu) (Holeček, 2014, s. 118-119)

Nelze ovšem opomenout rodiče, ačkoliv se nepovažují za přímého tvůrce klimatu. Pozorují školu, sdělují své připomínky a názory. Petlák (2006, s. 68) uvádí, že požadavky rodičů jsou především tyto:

- rovné zacházení s žáky
- objektivní a zodpovědné hodnocení žáka (popř. vysvětlení odlišného přístupu k žákovi)
- kvalifikovanost učitele
- kladení důrazu na didaktickou i emoční stránku
- individuální přístup k dětem
- zájem učitele o neformální komunikaci s rodiči
- podpora ve vzdělávání

Žák se nepohybuje pouze v klimatu své třídy, ale v celé škole. Stýká se s učiteli, vedením školy, s mladšími a staršími žáky. Tyto zkušenosti si odnáší do života, ovlivňují ho a rozvíjí jeho osobnost. Pro učitele a vedení školy je tedy důležité poznat fungování dané instituce a její klima, aby ho mohli zlepšovat a pomáhat tak žákům. Většina odborníků je totiž takového názoru, že bez pozitivního klimatu je těžké vytvořit školu, která by efektivně fungovala.

Pokládáme za důležité v průběhu školního roku diagnostikovat klima třídy. Zjišťování třídního klimatu je užitečné pro odhalení vazby mezi klimatem třídy, prospěchem žáků a jejich chováním. Pokud učitel zná klima ve své třídě, může tak přizpůsobit přípravu na přechod do 6. ročníku. V katalogu podpůrných opatření (2015, s. 82-84) se uvádí následující metody diagnostiky:

a) Pozorování

Je důležité, aby bylo objektivní. Před samotným pozorováním je třeba určit jevy, které bude sledovat a způsob zaznamenávání a hodnocení. Od pozorování se v posledních letech ustupuje a to proto, že pozorování je krátkodobý jev, ovšem klima třídy je jev dlouhodobý. Druhým důvodem je, že pozorovatel nezná třídu, a proto může některé projevy vyhodnotit odlišně.

Pokud budeme provádět tuto diagnostickou metodu v “naší” třídě, je důležité, abychom pozorovali v přirozených situacích a zjištění si pečlivě zaznamenali. Z analýzy zjištěných informací vybereme jevy, které nás zajímají podrobněji.

b) Rozhovor

Rozhovor je založen na verbální komunikaci strukturovanou, polostrukturovanou či nestrukturovanou formou. Ve strukturované formě má tazatel připravené otázky, které pokládá respondentovi. V nestrukturovaném rozhovoru je hovor veden na určité téma a jeho průběh se vyvíjí. Polostrukturovaný rozhovor kombinuje tyto dvě varianty. Můžeme využít také skupinového rozhovoru, ve kterém vysledujeme souhlas či nesouhlas, emoce a diskuzi.

c) Dotazník

Žáci odpovídají na připravené otázky nebo vybírají z předem daných odpovědí. Tento způsob je rychlý a odpovědi jsou jasně dané. Může ovšem někdy dojít k jejich zkreslení. Velká část žáků nemá dotazníky rádo a nevyplňuje je tedy pečlivě, jak se i autorka

práce ve své výzkumné části přesvědčila. Většina otevřených otázek nebyla vyplněna. Při tvorbě dotazníku je třeba volit adekvátní slovní zásobu a pokládat otázky tak, aby jim žáci rozuměli. Vyhněme se také, prosím nejasným formulacím: Nemám rád matematiku. - Ano, nemám. Ne, mám.

d) Hodnotící a postojové škály

V tomto typu diagnostiky se žáci vyjadřují k nějakému tématu na předem připravené škále. Můžeme do toho zařadit smajlíky, grafické znázornění, hodnocení od jedné do deseti atd. Můžeme samozřejmě také využít hru: hodnocení výškou zvednuté paže, postojem (leh, sed, klek), postavení se na určité místo ve třídě. V tomto hodnocení je pro učitele těžší zaznamenávat zjištěné údaje. Je tedy lepší ho využívat, pokud sledujeme celkové naladění třídy nebo při sledování názoru vybraného žáka. Hodnotící a postojové škály jsou skvělou pomůckou při reflexi různých aktivit nebo sebehodnocení žáka.

e) Sociometrie

Tato metoda se využívá za účelem hlubšího proniknutí do vztahů ve skupině. Žáci se vyjadřují jmenovitě k ostatním a jmenují ty, kteří jim jsou sympatičtí či nikoliv a kdo je ve třídě ovlivňuje. Výsledkem sociometrie je informace o pozicích žáků ve třídě, většinou ale získáme více údajů v porovnání s předchozími technikami. Můžeme ji také aplikovat v podobě hry, např. Dotkni se toho, kdo... Musíme ji ale dobře naplánovat, nelze se v této formě ptát na všechny otázky, mohlo by to vést ke zranění.

f) Kresebné a projektivní techniky

Tyto techniky jsou oblíbené u menších dětí. My v nich zjišťujeme skryté obsahy a názory. Dítě totiž snadněji nakreslí informaci, kterou by při běžném hovoru neřekl, nebo by s ním měl problém. Před použitím kresebné a projektivní techniky by dítě nemělo tušit, jaké informace potřebujeme získat. Při následné diskuzi na tím, co dítě vytvořilo si musíme dávat pozor, abychom ho nějak nezranili.

3 ORGANIZACE 1. A 2. STUPNĚ ZŠ V EVROPSKÝCH ZEMÍCH

Národní vzdělávací systémy se formovaly v rozdílných podmínkách. Po druhé světové válce přešly vzdělávací systémy ve většině států k demokratičtějším a modernizačním reformám hledající cestu z krize. Na konci 90. let 20. století byla zavedena tzv. metoda otevřené koordinace jako nástroj ukazující kvalitu vzdělávání. Vzdělávací systémy v evropských zemích mají podobně organizovanou formu, dělí se na primární, sekundární a terciální úroveň.

Walterová a kol. (2011, s. 56-62) zařadili do analýzy 32 států, ale 37 srovnávacích jednotek z důvodu, že některé státy mají na svém území více vzdělávacích systémů (Německo, Belgie, Velká Británie). Údaje čerpala z více zdrojů, především z dat informační sítě *Eurydice*. Je důležité uvést, že délka povinného vzdělávání se uvádí za školní rok 2010/2011.

Vzhledem k rozmanitosti vzdělávacího systému v Evropě není generalizace v podstatě možná. Ovšem srovnání typů vzdělání a odlišností je velmi zajímavé. V 11 zemích, včetně České republiky trvá povinné vzdělávání 9 let. Těmito zeměmi jsou: Belgie, Bulharsko, Česká republika, část Německa, Estonsko, Litva, Rakousko, Portugalsko, Slovinsko, Finsko a Švédsko. V Maďarsku a Nizozemsku je délka povinného vzdělávání 13 let, ovšem v Maďarsku mají žáci možnost jít na šestileté či osmileté gymnázium. Zajímavé je, že v Nizozemsku je uzákoněna na některých typech škol povinnost získat do 18 let středoškolské vzdělání. Ve Velké Británii jsou ve vzdělávacích systémech rozdíly. V Anglii, Walesu a ve Skotsku trvá povinné vzdělávání 11 let. V Severním Irsku 12 let. V některých částech Anglie existují pro žáky tzv. přechodné školy poskytující vzdělání mezi základní a střední školou. V posledních dvaceti letech dochází k prodlužování základního vzdělání. Posouvá se začátek školní docházky do nižšího věku a ukončení do vyššího věku. Takovou zemí je například Lucembursko, které povinnou školní docházku zahajuje ve 4 letech a ukončuje ji v 15. Severní Irsko je na tom podobně, děti začínají navštěvovat školu ve 4 letech, ale ukončují ji dokonce v 16 letech. Základní vzdělávání, které je v České republice rozděleno na pět a čtyři roky, není v Evropě příliš rozšířené (Walterová a kol., 2011, s. 56-62).

Ve většině zemí zařazené do výzkumu, celkem ve 21, je druhý stupeň (nižší sekundární škola) organizačně i institucionálně oddělen od prvního stupně (primární školy). V postsocialistických zemích (Česká republika, Slovensko, Litva, Maďarsko, Bulharsko) jsou základní školy sjednocené 1. a 2. stupněm ZŠ v jednom zařízení. Tyto školy vzdělávají většinu žáků. Zároveň byly ale také obnoveny víceletá gymnázia, do kterých nastupují žáci

po ukončení primární školy. Zhruba v polovině škol z výzkumu trvá primární vzdělání 6 let a následuje tříletý nižší sekundární stupeň. Věk přechodu je mezi deseti až třinácti lety. (Walterová a kol. 2011, s. 56-62).

Zajímavým případem je Polsko, kde byla na počátku 90. let zavedena víceletá gymnázia. Ovšem reforma v roce 1999 je zrušila a založila tříletou neselektivní školu, která odpovídá přibližně našemu 2. stupni ZŠ. Žáci ji končí okolo 16 let. Škola, která odpovídá našemu gymnáziu je lyceum, které taktéž trvá tři roky. Zároveň reforma z roku 1999 zavedla nultý ročník, který musí absolvovat každé dítě, než nastoupí do prvního ročníku ZŠ. Může ho organizovat mateřská škola nebo základní škola (Walterová a kol. 2011, s. 56-62).

Finský vzdělávací systém se pokládá za velmi kvalitní. Již před 40 lety začala jeho transformace. Důvodem byl plán na ekonomickou obnovu země. Školství klade důraz na laskavý přístup k žákům a na mírnění stresu. Prvních šest let školní docházky jsou žáci hodnoceni slovně. Ovšem zajímavost, pro kterou se zde Finsko zařazuje, je skutečnost, že existuje nepovinný 10. ročník základní školy pro ty, kteří se nedostali na vyšší střední školu nebo nejsou rozhodnutí o další cestě.

4 PŘECHOD Z PRVNÍHO STUPNĚ ZŠ NA DRUHÝ STUPEŇ ZŠ

Základní vzdělávání, probíhající na základní škole je tvořeno devíti ročníky rozdělených do dvou stupňů: 1. stupeň (1.-5. ročník), 2. stupeň (6.-9. ročník). V menších obcích se často zřizují školy, které mají jen 1. stupeň. K přechodu na 2. stupeň základní školy dochází zhruba v 11 letech věku dítěte, tedy v období středního školního věku, které jsme si popsali na předchozích stranách.

Řada žáků přestupuje na 2. stupeň ZŠ v rámci jedné školy, mnozí ale přestupují na jiné instituce, a proto je přechod považován za hlavní mezník povinného vzdělávání. Oba stupně jsou zcela jiné, liší se organizací i způsobem vyučování. V posledních letech vznikají výzkumy zaměřující se na faktory ovlivňující přechod a autoři hledají možnosti, jak ho žákům usnadnit (Walterová a kol., 2011, s. 51-52).

Přechod na druhý stupeň ZŠ je pro žáky problematický v mnoha ohledech. Nejen, že si musí zvykat na nová prostředí, ale také na spolužáky, které dosud neznali, na jiný způsob vyučování a střídající se učitele. Dvořák, Starý, Urbánek, Chvál a Walterová (2010, s. 271-272) uvádí příklad, ve kterém paní učitelka 5. ročníku sedí při výuce s dětmi na koberci, jelikož je toho názoru, že když člověk klesne na úroveň dětí, obohatí se tím žáci i klima třídy. S tímto příkladem kontrastuje jiný, avšak ze stejné školy. Nyní ze 6. ročníku, kde pan učitel ignoruje nemotivované žáky a pro vyloučení z hodiny stačí zapomenout učebnici.

Zaměříme-li se nyní na vícepřípadovou studii prováděnou autory Dvořákem, Starým, Urbánkem, Chválem a Walterovou (2010, s. 209) zjišťujeme, že největší změnu žáci pocítovali ve střídání učitelů na druhém stupni. Dále uváděli větší nároky na učení a následné zhoršení prospěchu. V neposlední řadě zmiňují obtíže vyrovnání se s odlišným známkováním u různých učitelů. Jako velký mezník žáci uvádějí situaci, kdy se poprvé setkali s učivem, které i přes všechnu snahu nechápali a poprvé se “ztráceli”. Avšak Carolan (2013, s. 372, vlastní překlad) ve svém článku uvádí, že podle výzkumu přechody mezi 3. a 5. ročníkem nejsou spojeny se snížením výsledků v matematice, čtení či přírodních vědách.³

Je nutno zmínit, že žáci nezažívají pouze přechod z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ, ale také přechod z rodinné výchovy do mateřské školy, na 1. stupeň ZŠ, přechod

³ Originál: Estimates from matched samples indicate that transitions between Grades 3 and 5 are not significantly associated with decreases in mathematics, reading, or science achievement.

na 2. stupeň ZŠ, na střední školu, vysokou školu a do zaměstnání. Walterová a kol. (2011, s. 51) rozdělují typy vzdělání takto:

- první stupeň ZŠ → primární vzdělávání
- druhý stupeň ZŠ → nižší sekundární vzdělávání
- střední škola → vyšší sekundární vzdělávání
- vysoká škola → terciální vzdělávání

V České republice se setkáváme s více druhy přechodů na druhý stupeň ZŠ. Přechod týkající se největšího počtu žáků je přechod v rámci jedné instituce. Tento přechod se častěji podceňuje a není proto na toto téma zpracováno příliš výzkumů. Dobrovolný přechod z rozhodnutí rodičů a žáka je na víceletá gymnázia. Na druhé straně ale stojí žáci, kteří musí přestoupit na druhý stupeň ZŠ jinam, protože jim jejich škola toto vzdělání neumožňuje. Toto je tzv. přechod z nutnosti. Jsou to malé školy, často malotřídky, v České republice jsou zastoupeny až ze 33 %. S tímto přechodem se často pojí dojíždění do větších měst a větší zodpovědnost žáků. Změnit školu z nutnosti musí v podstatě stejná část žáků jako se uchází o přijetí na víceletá gymnázia. Dalším typem jsou soukromé školy, které ze 38 % poskytují vzdělávání jen na prvním stupni ZŠ. Tento typ školy většinou volí rodiče z důvodu odlišnosti školy a možnosti se více angažovat ve vzdělání. Také samozřejmě existují další nevynucené přechody např. z důvodu změny bydliště, nespokojenosti s aktuální školou či s cílem vyhledat školu určitého zaměření (jazykové, sportovní atd.) (Walterová a kol., 2011, s. 62-66).

Pokud mohu přidat svou vlastní zkušenost, moji rodiče pro mě zvolili soukromou školu ze zdravotních důvodů. Mám lehkou mozkovou obrnu a hlavní důvod výběru byl menší počet žáků ve třídě, a tedy individuálnější přístup. Soukromá škola umožňovala plné základní vzdělávání, tedy devět tříd, přesto nás na celé škole bylo zhruba 160 a to byl jeden z důvodů, proč jsem přechod na víceleté gymnázium zvládala obtížně. Gymnázium navštěvovalo přes 600 studentů.

5 PŘECHOD Z PRVNÍHO STUPNĚ ZŠ NA VÍCELETÉ GYMNÁZIUM

V České republice existují šestiletá a osmiletá víceletá gymnázia. Na častější variantu, osmileté gymnázium se mají možnost žáci hlásit po páté třídě, tedy po ukončení prvního stupně ZŠ. Plně nahrazuje druhý stupeň ZŠ, na který navazuje středoškolský stupeň. Osmileté gymnázium se dělí na nižší gymnázium (první čtyři roky) a vyšší gymnázium (následující čtyři roky). Gymnázium je ukončeno maturitní zkouškou. Hlavním cílem gymnázií je příprava na vysokou školu. Jednotlivé ročníky se označují latinskými názvy: prima, sekunda, tercie, kvarta, kvinta, sexta, septima a oktáva. Náš stát nabízí několik typů zaměření víceletých gymnázií: matematické, přírodovědné, humanitní a sportovní. V posledních letech se zakládají také bilingvní gymnázia. Jedním takovým je i plzeňské šestileté španělsko-české gymnázium. Gymnázií tohoto typu je v České republice šest.

Gymnázium je dobrou volbou pro žáky, kteří přesahují ve vědomostech své vrstevníky. Častým důvodem přechodu na gymnázium je také vidina kvalitnější výuky. Je důležité ovšem podotknout, že rodiče mohou mít zkreslené představy o výjimečnosti vlastního dítěte a v tomto případě by gymnázium mohlo jen uškodit.

Víceletá gymnázia se od 2. stupňů ZŠ liší především hloubkou učiva, tematicky je však stejné. Straková (2001, s. 629) uvádí, že *“na víceletých gymnáziích jsou v naprosté většině používány stejné výukové metody jako na základních školách, převládá frontální výuka zaměřená na faktografii.”* Straková dále zmiňuje, že si v průběhu 90. let minulého století na víceletá gymnázia začali stěžovat učitelé ročníků 2. stupně ZŠ. Jako důvod uváděli snížení úrovně žáků, kteří zůstali na 2. stupni ZŠ, menší motivaci a následné zhoršení výuky (Straková, 2001, s. 629).

Problematický nebývá jen přechod, zvykání si na nové prostředí, spolužáky a učitele, ale také skutečnost, že přibývají domácí úkoly a celkové nároky na žáka. U dětí ještě není plně rozvinutá schopnost soustředění a logického uvažování. I proto se z jedničkářů, kteří se na základní škole nemuseli učit často stávají trojkaři, protože jednoduše neví, jak se učit.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy každoročně vydává vývojovou ročenku školství, která zahrnuje výkonovou a ekonomickou oblast, dále oblast zaměstnanců, žáků a mezd. Kapitoly se dělí do jednotlivých stupňů vzdělání. Jednou z tabulek je i přehled nově přijatých žáků na víceletá gymnázia rozdělených podle krajů České republiky (MŠMT, 2021).

Celkově bylo v roce 2020/21 přijato ke studiu 11 449 žáků. Počty se za posledních deset let v podstatě nezměnily. V roce 2010/11 bylo přijato 11 257 studentů. V Hlavním městě Praha začalo na gymnáziích studovat 2 552 žáků a v Plzeňském kraji 643 žáků.

Tabulka č. 1: Přijetí žáci na víceletá gymnázia.

	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21
Česká republika	11 257	11 398	11 098	11 264	11 190	11 397	11 612	11 687	11 636	11 758	11 449
Hlavní město Praha	2 298	2 406	2 401	2 370	2 384	2 508	2 524	2 592	2 589	2 622	2 552
Plzeňský kraj	633	644	642	635	643	643	654	634	646	679	643

6 KRITICKÉ MOMENTY PŘECHODU

Již v předchozích kapitolách bylo řečeno, že přestup žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ může být obtížný. Tato kapitola zahrnuje kritické momenty, se kterými se mohou žáci při přechodu potýkat. V celé diplomové práci poukazujeme na to, že oba stupně ZŠ jsou zcela rozdílné. Již v minulé kapitole jsme zmínili změny vnímané žáky. Nyní si je shrneme a uvedeme další. První velkou změnou jsou zvýšené nároky na žáky v oblasti učení. Musí si zvyknout na nové předměty, se kterými se pojí větší množství a náročnost učiva. S novými předměty přibývají samozřejmě vyučovací hodiny. Ve vyšších ročnících je vyučování často do odpoledních hodin. Mezi nimi jsou volné hodiny, při kterých nad žáky není veden žádný dohled. Nedílnou součástí druhého stupně jsou střídající se učitelé. Toto může být pro žáka velká změna, jelikož s vyučujícím na 1. stupni byl v kontaktu každý den několik hodin. Zde v učitelích nemusí mít takovou důvěru, a tudíž v sobě může držet případné potíže, které mohou gradovat. Na prvním stupni ZŠ je třída, až na výjimky, stále v jedné učebně. Každý žák má tedy své pracovní místo, košík pod lavicí, ve kterém si mohou zanechávat učebnice a jiné pomůcky. Na druhém stupni ZŠ často přecházejí do jiných učeben, což nemusí u dětí vyvolávat pocit bezpečí. Na tyto učebny, na nové spolužáky a učitele si musí žáci po příchodu na druhý stupeň zvykat. Předpokládáme, že toto může být jedna z obav, kterou mohou respondenti uvádět v dotazníku. Odlišný je také způsob hodnocení. Přibývají referáty a ústní zkoušení. Bylo zde zmíněno, že při volných hodinách na žáky většinou nikdo nedohlíží. Je tedy jasné, že žáci se učí samostatně, a to nejen ve škole, ale i mimo ni. Dochází k menší kontrole ze strany rodičů, ať už nad úkoly nebo nad trávením volného času.

6.1 ODPOVĚDNOST DĚTÍ VE ŠKOLNÍM VĚKU

Nejčastěji využívaným přístupem v minulosti byl autoritářský, který je v obměněné formě běžný i v současnosti. Při tomto přístupu dítě spolupracuje pod výhrůzkami špatných známek, trestů, ale také pod příslibem odměn a pochval. Velká část českých žáků akceptuje tento přístup se lhostejností. Malá část žáků porušuje pravidla častěji či soustavně. Toto vnímání školy spíše souvisí s negativním přístupem ke škole a podporuje rozvoj vlastností jako jsou strach, úzkost, snaha se vyhnout problémům, podvádění a lhaní. Tento způsob nevede mnohdy k tomu, aby přebíralo zodpovědnost za své vzdělání a za život. V dnešní demokratické době je ovšem nutností odpovědnost jedince pro fungování ve společnosti.

Nároky, které žákům klademe, by měly odpovídat s jeho dosaženou vývojovou úrovní. Ta se samozřejmě pojí s přístupem rodičů. Zkoumaným tématem ovšem je, jak souvisí odpovědnost žáků se způsobem vedení třídy a přístupem k žákům ze strany učitele.

Zodpovědnější jsou žáci, kteří se více zapojují do rozhodování. V takovýchto třídách učitelé rozebírají s žáky následky jejich chování a vymýšlejí postupy, jak se chovat lépe (Mertin, 2019, s. 34-37).

6.2 STRES

Pokud bychom chtěli pojem stres definovat, lze říci, že ho v publikacích můžeme nalézt taktéž pod pojmem zátěž. Autoři tyto pojmy většinou nerozlišují. Charvát (1969, s. 78), uvádí, že „*stav, ve kterém se nachází živý systém při mobilizování obranných nebo nápravných zařízení, jmenujeme zátěží*“. Pojem stres zmezinárodnil a tak v českém jazyce užíváme oba pojmy.

My si stres můžeme definovat jako vystavení našeho organismu do mimořádně zátěžových podmínek. Působením těchto vlivů dochází k ztěžování podmínek pro běžnou aktivitu člověka. Rizikový je pro nás takový stres, který na nás působí dlouhodobě nebo se stále opakuje a nedokážeme ho mít pod kontrolou. Příčinu, která stres vyvolala nazýváme stresor.

Čáp a Mareš (2001, s. 199) ve své publikaci uvádí, že se v životě setkáváme s náročnými situacemi, pro které se používají termíny jako frustrace, konflikt, stres, zátěž apod. Frustraci vysvětlují jako zklamání, bezvýslednost snahy, či oklamání. Jsou to situace, které zamezují uspokojování důležitých potřeb. V rámci frustrace rozlišujeme několik druhů:

- deprivace – nedostatek důležitého podnětu (nedostatek lásky, kladného emočního vztahu, chybějící životní smysl)
- oddálení – nutno čekat na uspokojení potřeby, která je důležitá již nyní
- zmaření – neúspěch v dosažení cíle, především když se zdá, že ani v budoucnu nemůže být realizována
- konflikt – vytrvalost a udržení průběhu činnosti až k dosažení cíle (na člověka působí protichůdné cíle, motivy a vlivy)

Se stresem se pojí stresory. Ty, jak jsme již řekli, jsou vlivy, které působí na náš organismus. Většina vlivů pochází z životního stylu, souvisí s rodinou, domovem, studiem či zaměstnáním. Mohou být negativní nebo pozitivní. Negativní vlivy způsobují distres, vyvolávající obavy, vztek, úzkost, atd. Spotřebuje mnoho energie a tak se ustálený stav rozloží a systém se sesype. Oproti tomu je eustres, tedy kladně působící stres. Tento stres není příliš intenzivní, vede k adaptaci a k lepším výkonům. Eustresové podněty mohou vyvolat stejné reakce jako distresové, vyžadují tedy velkou míru přizpůsobení člověka. Dalšími typy stresu jsou hyperstres a hypostres. Hyperstres způsobuje neschopnost se vyrovnat se stresem a hypostres je mírný a zvládnutelný. Při dlouhodobém působení může však také způsobit závažné potíže.

Pokud se nyní zaměříme na stres u dětí, stále platí, že může být negativní i pozitivní. Není možné projít celým vývojem, aniž by na nás byla vystavována nějaká zátěž. Vývoj neprobíhá rovnoměrně ve všech oblastech, a proto dítě v některém období může zvládat větší zátěž a v jiném nikoliv. Dítě dokáže zvládnout zátěž s malou pomocí dospělého nebo s jeho vedením, pokud však není na hranici možností dítěte. Je důležité si uvědomit, že dospělí mnohdy nedokáží vnímat, co je pro dítě zátěž.

Dospívající jsou nejednou zatěžováni při uspokojování sociálních potřeb v sociálních kontaktech. V rodině se může jednat o agresivní chování k dětem, trestání, nedostatek emocí či dokonce zanedbávání. Stává se, že rodiče neví, jak řešit nové vývojové problémy a přenechají je kolektivu dítěte, tedy školní třídě. V rámci sociální skupiny vrstevníků se vytvoří role, které pomáhají řešit problémy uvnitř této skupiny. Součástí skupin jsou také slabší členové, kteří mohou být šikanováni. Přílišná ochrana dítěte ze strany rodičů ve většině případů znamená jen další zátěž, která se může projevit v období, kdy se jedinec osamostatňuje. Je proto důležité, aby se naučil řešit své problémy s lidmi a umět se o sebe postarat.

V období mladšího školního věku může mít stres tyto symptomy:

- bolesti hlavy
- bolesti břicha
- bolesti zad
- podráždění
- problémy se spaním

- špatné soustředění
- zhoršení prospěchu
- přestávají si rozumět s vrstevníky

Lze předpokládat, že žáci v dotaznících budou uvádět různé důvody, proč se přechodu báli, co je stresovalo. Domníváme se, že mezi nejčastějšími důvody stresu se budou objevovat: noví učitelé, noví spolužáci a učivo.

6.3 ADAPTACE

Adaptaci lze chápat jako přizpůsobení se prostředí. Člověk se s ní setkává v každé vývojové fázi. Probíhá na různých místech, sociálním prostředí a je závislá na velkém množství činitelů. Člověk je ale učenlivý, a tak mu nedělá větší problémy si osvojit činnosti, dovednosti a schopnosti, které jsou potřeba k adaptaci na nové prostředí. Každé prostředí má jiná pravidla, jsou vyžadovány normy chování.

Čáp a Mareš (2001, s. 74) vymezují adaptaci jako *“přizpůsobení se jedince k vnějším podmínkám a požadavkům.”* Zahrnout toto téma do diplomové práce je nezbytné, jelikož žáci při přechodu na 2. stupeň ZŠ se musí učit novým pravidlům a zvykat si na nové prostory, lidi a situace.

Živý systém má schopnost neustále se vyrovnávat s nároky (do jisté míry) a udržovat vnitřní rovnováhu, označovanou jako homeostáza. Pro obecné označení této schopnosti můžeme použít pojem adaptabilita (Paulík, 2010, s. 11).

Adaptaci zajišťují dva procesy: asimilace a akomodace. Asimilace se týká přizpůsobení pomocí změny v okolí systému. Typickým příkladem asimilace z biologie je fotosyntéza (živé organismy ve svých zelených částech přeměňují za účasti slunečního světla oxid uhličitý a vodu na organické sloučeniny a poté je využívají jako stavební prvky). V psychologii jde o zachování stávajícího stavu v prostředí, které mu vyhovují. Podle míry, do jaké bere ohled na přizpůsobení se rozlišujeme aktivní chování – asertivní (prosazuje svá práva, pocity) a agresivní (útočné projevy, které často ohrožují druhé) (Paulík, 2010, s. 11).

Akomodace vede ke změnám ve vlastním systému tak, aby lépe vyhovoval požadavku okolí. V sociální psychologii se maximální úsilí vyhovět lidem ve svém okolí na úkor vlastního názoru nazývá konformismus. V obdobích, ve kterých dochází k výraznějším osobnostním změnám většinou převažuje akomodace nad asimilací (Paulík, 2010, s. 11).

Po přechodu na druhý stupeň ZŠ se žáci musí adaptovat na nové prostředí, větší nároky v oblasti učení, na nové vyučovací metody a organizační formy.

6.4 STRACH

Strach je bez pochyby součástí života každého z nás. Rozvíjí se od okamžiku, kdy dítě poprvé zažije nebezpečí, kterému plně nerozumí nebo ho neumí ovládat. Během vývoje jedince rozvíjíme zdroje pro boj se strachem a učíme se ho přijímat, a dokonce ho vyzývat prostřednictvím činností schválených společností. Někdy se ovšem může stát, že nás strach ovládne a stane se pro nás chronický (T. Scott Bledsoe, Janice J. Baskin, 2014, s. 32, vlastní překlad).⁴ Paulík uvádí, že strach a úzkost jsou negativní emocionální jevy, které se často spojují s nepříjemnými tělesnými pocity a projevy (změna ve výrazu obličeje, zrychlení dech a tepu) (2010, s. 55).

Je bezvýznamné strach popírat, trestat se za něj nebo odměňovat. Psychologické prostředky ke zvládnutí strachu využívají například tyto metody: rozbor příčin strachu (z čeho a proč pramení můj strach), zpracování obávané situace (nejdříve v myšlenkách, poté realizace představ v dané situaci), odvádění pozornosti od příčiny strachu (odreagování) a vyhledání odborné pomoci. Běžným druhem strachu je strach z neúspěchu, selhání a ostudy. Ve snaze zbavit se strachu lidé mnohdy volí látky ovlivňující lidskou psychiku. Nevýhodou jsou u většiny léků vedlejší účinky nebo návykovost. K lehce dostupným látkám patří alkohol. V malém množství opravdu může utlumit strach, ve větším ale snižuje sebekontrolu a negativně ovlivňuje přesnost provedení úkolu (Paulík, 2010, s. 82-84).

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 213) definuje strach ze školy jako „*emocionální stav žáka během aktuální nebo pouze očekávané školní situace, kterou daný žák považuje za obtížnou, ohrožující, nebezpečnou.*“ Zažít strach z přechodu na druhý stupeň není nic ojedinělého. Strach může pramenit z mnoha důvodů (noví spolužáci, nové prostředí, noví učitelé, obava z větších nároků, nového učiva, atd.).

⁴ Originál: Fears are a normal part of growing up. They develop from the moment a child first experiences a danger he or she cannot fully understand or control. As we grow older, we develop resources to combat our fears; as young people, we learn to accept and even challenge them through society-sanctioned activities. However, from time to time, fears can sneak up and seem to control us, and for some, various types of fear become chronic and even debilitating.

6.5 OBECNÁ DOPORUČENÍ K PŘEDCHÁZENÍ RIZIKŮM PŘECHODU ŽÁKŮ Z PRVNÍHO STUPNĚ ZŠ NA DRUHÝ STUPEŇ ZŠ

V této kapitole si uvedeme několik možností doporučení, jak předcházet rizikům přechodu žáků. Nejdříve se však vrátím ke strachu. V minulé kapitole jsme si definovali, co je to strach a že je naprosto normální zažívat strach při přechodu na druhý stupeň ZŠ. V tomto případě by měl být oporou učitel (zajistit jim čas na adaptaci, nemít velké nároky ihned na začátku školního roku), ale také rodič, který by měl svého potomka podpořit, popř. se snažit pomoci s přípravou do školy, povídat si o změnách. S dítětem by se měl také probrat možný zhoršený prospěch. Říct mu, že je to naprosto běžná věc a že s časem si najde svůj systém v učení a půjde to lépe. Je na místě i motivace od rodičů a odreagování se (např. „V pátek po škole pojedeme do bazénu.“)

Za velmi důležité pokládáme setkání s budoucími učiteli během 5. ročníku. Učitelé druhého stupně mohou na konci 5. ročníku vytvořit s dětmi nějaký projekt, nebo odučit několik hodin. Je také vhodné navštívit učebny, ve kterých budou žáci studovat. Dále je velmi důležitá komunikace mezi třídním učitelem prvního stupně a budoucím třídním učitelem druhého stupně. Předat si informace jak o chodu třídy, třídních pravidlech a na co jsou žáci zvyklí, tak upozornit na tempo žáků a potřeby žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve většině případů přijdou do 6. třídy noví žáci. Je tedy třeba stávající žáky připravit na jejich příchod. Třeba jen tak, že jim paní učitelka řekne počet nově přicházejících, zastoupení dívek a chlapců a pokud má vyučující informace, tak i odkud žáci přichází. V předchozích kapitolách jsme zmiňovali typ přechodu z nutnosti. V tomto případě je vhodné s žáky navštívit školu, na které budou studovat. Projít si ji, navštívit budoucí třídu, navštívit p. ředitele/p. ředitelku a nové vyučující, pokud je to možné. V prvních dnech na druhém stupni by mohl vyučující zahrnout nějaký celodenní adaptační program nebo výlet na jehož programu by byly seznamovací hry. První týdny jsou pro žáky složité, a tak by se učitel měl snažit jim je ulehčit, například takto:

- tolerantněji hodnotit nové předměty
- pokud do své výuky zařazuje ústní zkoušení, nehodnotit první zkoušené a pokud možno, brát jen dobrovolníky
- nehodnotit první písemný test (opět jen na ukázkou)

Otázky týkající se těchto bodů jsou také zahrnuty v rozhovorech s učiteli, proto pokládáme za důležité zahrnout tuto kapitolu do teoretické části.

VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE

V této části diplomové práce se zabýváme vyhodnocováním sesbíraných dat, popisem významných momentů přechodu a řešením problémů, které mohou nastat při přechodu z primárního stupně na sekundární stupeň ZŠ. Praktická část je rozdělena dvě části. V první jsou vyhodnoceny dotazníky od žáků šestých tříd, zaměřené na jejich zkušenosti při přechodu a ve druhé jsou rozhovory s učiteli pátých a šestých tříd.

7 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY

V dnešní době se stává velmi diskutovaným tématem přechod žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ. Existuje několik možností přestupů, které jsou více specifikované v teoretické části. Žáci tedy nemají pouze jednu volbu přestupu, kterou musejí podstoupit.

Přechod z prvního stupně na druhý stupeň ZŠ probíhá okolo jedenáctého roka dítěte, tedy v období středního školního věku. Obtížné období v tomto věku není zapříčiněno jen přechodem na sekundární stupeň, ale také probíhajícími vývojovými změnami. Dítě začíná prožívat tzv. druhé období vzdorů (puberta), mění své názory a postoje jak vůči škole, tak i rodičům. Dále si utváří trvalejší kamarádské vztahy.

První a druhý stupeň se od sebe liší v mnoha věcech (nové předměty, střídání učitelů, měnící se třídy, větší nároky na žáky) a každý žák se s nimi vyrovnává jinak. Byla zvolena metoda dotazníků vlastní tvorby s kombinací uzavřených a otevřených otázek pro žáky šestých tříd. Žáci byli seznámeni s důvodem vyplňování dotazníků a jeho cílem – vnímání přechodu jejich očima.

Jedním z hlavních cílů bylo zjistit, zda jsou žáci v českých školách připraveni na již zmíněný přechod a zda by bylo možné jeho ulehčení, především po psychické stránce jedince. Důležitým cílem zpracování této práce je rozšíření výzkumů problematiky přechodů na druhý stupeň ZŠ, ale také na víceletá gymnázia a přispět tak ke snadnějšímu přístupu informací pro ty, které tato problematika zajímá nebo jsou její součástí.

Pro lepší orientaci pro zpracování praktické části diplomové práce a k dosažení stanovených cílů jsme utvořili následující výzkumné otázky:

1. Jak žáci vnímají přechod z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ?
2. Jaký je nejčastější důvod obav přechodu na druhý stupeň ZŠ?

3. Jak se mění prospěch žáků po příchodu na druhý stupeň ZŠ?
4. Je v silách učitele usnadnit žákům přechod na druhý stupeň ZŠ?

8 POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Jak je již uvedeno v předchozí kapitole, pro sběr dat byly použity dotazníky pro žáky a rozhovory s učiteli.

- základní soubor: Žáci a učitelé 2. stupně základní školy v Plzni.
- výběrový soubor: Výběrový soubor byl definován pomocí metody dostupného výběru. Výzkumné šetření probíhalo na vybrané škole ZŠ Plzeň-Slovany, do šetření bylo zahrnuto 54 dětí 6. ročníku a 4 učitelé.

Tabulka č. 2: Žáci.

Dívky	25
Chlapci	29
Celkem	54

Tabulka č. 3: Učitelé.

Ženy	4
Muži	0
Celkem	4

Tabulka č. 4: Délka praxe.

Paní učitelka Ko.	30 let
Paní učitelka Š.	25 let
Paní učitelka Z.	28 let
Paní učitelka Kr.	16 let

9 VÝZKUMNÉ METODY

Předkládaný výzkum má charakter kvantitativně-kvalitativního šetření. Byly použity dvě výzkumné metody – dotazníky adresované žákům 6. roč.; a rozhovor, který byl prováděn s učiteli.

9.1 ZPRACOVÁNÍ DOTAZNÍKŮ

Nejdříve se zaměříme na dotazníky, které patří k nejvyužívanějším způsobům sběru dat. Tento způsob spočívá v písemném kladení otázek a následném získání odpovědí. Skalková a kolektiv (1983, s. 86) definují dotazník jako metodu, která shromažďuje data a je charakterizována tím, že je určena pro hromadné získávání informací. Dotazník patří do metod kvantitativního výzkumu (získání velkého množství dat za krátký časový úsek).

Pro zjištění, jak žáci vnímají přechod z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ byly vytvořeny dotazníky vlastní tvorby, nacházející se v příloze č.1 této práce. Dotazník je tvořen 19 otázkami (17 uzavřených otázek, 2 otevřené otázky). Ze 17 uzavřených otázek mohli žáci jen u jedné zaznamenat více odpovědí. Nejdříve jsou seznámeni s tématem a cílem výzkumu, na konci odstavce je připojeno poděkování a jméno autorky práce. Poté následují otázky. Nejdříve jsou směřovány k získání informací, kolik let navštěvuje respondent školu zapojenou do výzkumu a zda znal své spolužáky již před nástupem do 6. ročníku (otázka č. 1-4). Dále jsou dotazováni na obavy přechodu na druhý stupeň ZŠ (otázka č. 5-8). Následujícími čtyřmi otázkami zjišťujeme klima ve třídě (otázka č. 9-12) a dále připravenost týkající se znalostí (otázka č. 13-16). Otázkou č. 17 zjišťujeme, od koho žák cítil při přestupu největší podporu a otázkou č. 18, zda se naplnila očekávání respondenta. Dotazník je zakončen otázkou, co si myslí, by nejen dotazovanému, ale i ostatním pomohlo při přechodu na druhý stupeň ZŠ. Jelikož je tahle otázka otevřená, nedočkali jsme se odpovědí od všech respondentů. Dotazníky byly zpravovány anonymně, žáci byli při administraci dotazníku seznámeni s účelem výzkumného šetření a ujištění o důvěrném zpracování dat jen pro potřeby této práce.

9.2 ZPRACOVÁNÍ ROZHovorŮ

Druhou použitou metodou v diplomové práci je rozhovor (interview), přesněji polostrukturovaný. Tento typ rozhovoru je řízený, s otevřenými otázkami. Patří mezi nejobtížnější a časově nejnáročnější metody získávání dat. Je však nejvýhodnější metodou,

protože poskytuje získávání kvalitativních dat a zároveň umožňuje sledovat reakce, postoje respondenta a podle potřeby, popř. upravit průběh rozhovoru. V polostrukturovaném rozhovoru si tazatel vytvoří strukturu, které by se měl držet.

Rozhovory byly vytvořeny pro učitele pátých a šestých tříd. Rozhovor s učiteli pátých tříd je zaměřen na připravenost žáků na přechod na druhý stupeň. V rozhovoru jsme zjišťovali, zda se snaží žáky nějak připravit a zda si o přechodu povídají. Obsahem rozhovorů s učiteli šestých tříd bylo mimo jiné, zda je na škole, kde učí nějaký adaptační program a zda jsou po přestupu v kontaktu s bývalými třídními učiteli žáků. Rozhovory jsou zakončeny otázkou, co by učitelé navrhovali pro usnadnění přechodu žáků na 2. stupeň ZŠ. Sebrané rozhovory byly zpracovány anonymně, učitelé byli před zahájením sběru dat seznámeni s účelem výzkumného šetření a ujištěni o důvěrném zpracování dat jen pro potřeby této práce. Seznam otázek je obsažen v příloze č. 2 a č. 3 této práce.

10 REALIZACE VÝZKUMNEHO ŠETŘENÍ

Pro sběr dat byla oslovena plzeňská základní škola, se kterou autorka již dříve spolupracovala z důvodu plnění praxí a následného dvouměsíčního zástupu za paní učitelku v 1. třídě. Bez problémů bylo umožněno vykonat výzkum (dotazníky i rozhovory). Dotazníky byly vytvořeny v červnu roku 2021. První část sběru dat, tedy dotazníky, probíhala v říjnu 2021. Z důvodu epidemiologické situace v České republice bylo domluveno, že dotazníky předá zástupkyně školy učitelům šestých tříd a oni je následně během třídnických hodin s žáky vyplní bez přítomnosti autorky práce. Na základní škole jsou tři šesté třídy a tak jsme získali 54 vyplněných dotazníků. Jen u několika dotazníků jsou vyplněny všechny otázky. Ve většině případů žáci vynechali zodpovězení otevřených otázek.

S paní zástupkyní ZŠ jsme se shodli na tom, že bude lepší realizovat rozhovory s učiteli formou emailů, opět z důvodu epidemiologické situace. Otázky byly rozeslány pěti paním učitelkám v listopadu 2021. Dvě jsou třídními učitelkami pátých ročníků a tři šestých ročníků. Odpovědi jsme dostali od obou p. učitelek pátých ročníků a od dvou paních učitelek šestých ročníků.

V prosinci roku 2021 jsme zahájili vyhodnocování dat s dotazníků. Přepisovat rozhovory nebylo třeba, vzhledem k tomu, že p. učitelky na otázky odpověděly písemně.

11 ANALÝZA VÝZKUMNEHO ŠETŘENÍ

Tato kapitola diplomové práce obsahuje výsledky z výzkumného šetření. Je rozdělena na dvě části. První je zaměřena na výsledky a zjištění kvantitativního šetření – dotazníky a druhá na kvalitativní šetření – rozhovory.

11.1 INTERPRETACE DAT Z DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Jak již bylo vysvětleno, respondenti byli žáci šestých tříd. Dotazník se skládal z 19 otázek (17 uzavřených otázek, 2 otevřené otázky). Uzavřené otázky jsou vyhodnoceny formou tabulek a grafů. Každá otázka obsahuje jednu tabulku a tři grafy, přičemž grafy jsou rozděleny takto:

- třídy
- pohlaví
- celek

Na rozdíl od zbytku otázek, kde byly žákům k dispozici předem vybrané možnosti, u otázek 7 a 19 museli žáci zapojit svou fantazii a odpovědět svými slovy. Vyhodnocení těchto otázek tak bylo náročnější, jelikož se některé odpovědi diametrálně lišily.

Tabulka č. 5: Doba studia na ZŠ.

Pohlaví/třída	Doba studia na ZŠ			Celkový součet
	1. rok	2 - 4 roky	od 1. třídy	
dívka	7	3	15	25
6.A		1	11	12
6.B	5	1	3	9
6.C	2	1	1	4
chlapec	8	3	18	29
6.A	3	1	4	8
6.B	1	2	7	10
6.C	4		7	11
Celkový součet	15	6	33	54

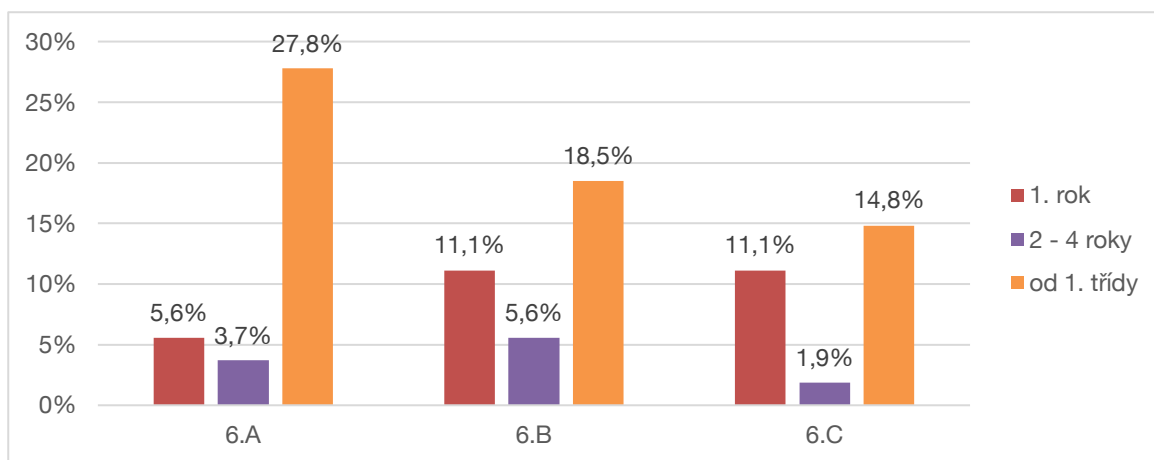
Dotazníky vyplnilo celkem 54 respondentů. V rámci této tabulky je nejvíce získaných odpovědí ze třídy 6.A, poté ze 6.B a nakonec ze 6.C. První otázkou jsme

zjišťovali, jak dlouho žáci navštěvují zkoumanou základní školu. Zajímavá je skutečnost, že jen jedna dívka ze třídy 6.C navštěvuje tuto třídu od 1. ročníku.

Ovlivňovat výsledky zkoumaného problému bude fakt, že třídu 6.C navštěvují z větší části chlapci.

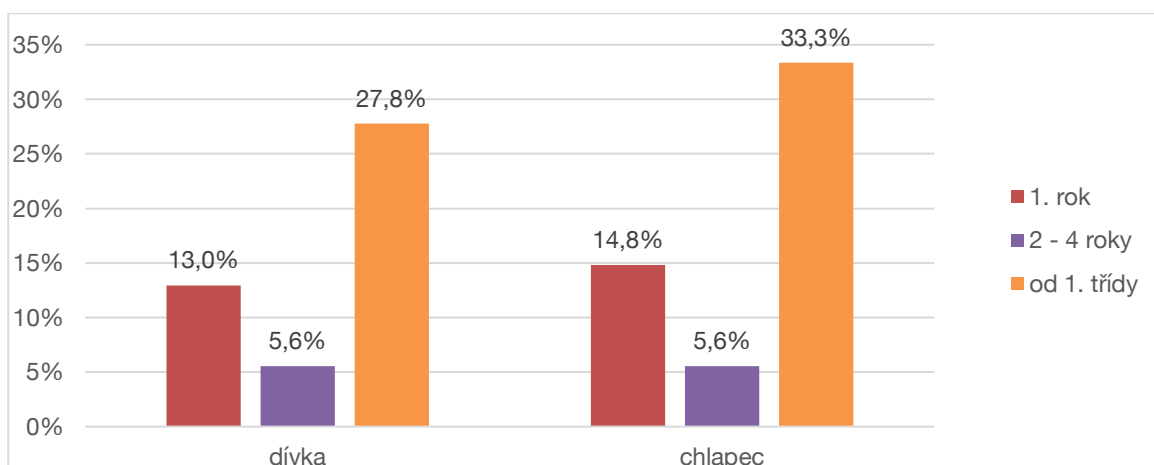
Tato tabulka slouží pro uvedení počtu respondentů a jejich odpovědí. Dále v rámci této otázky pokračujeme v grafech s hodnotami v procentech.

Graf č. 1: Doba studia na ZŠ (třídy).

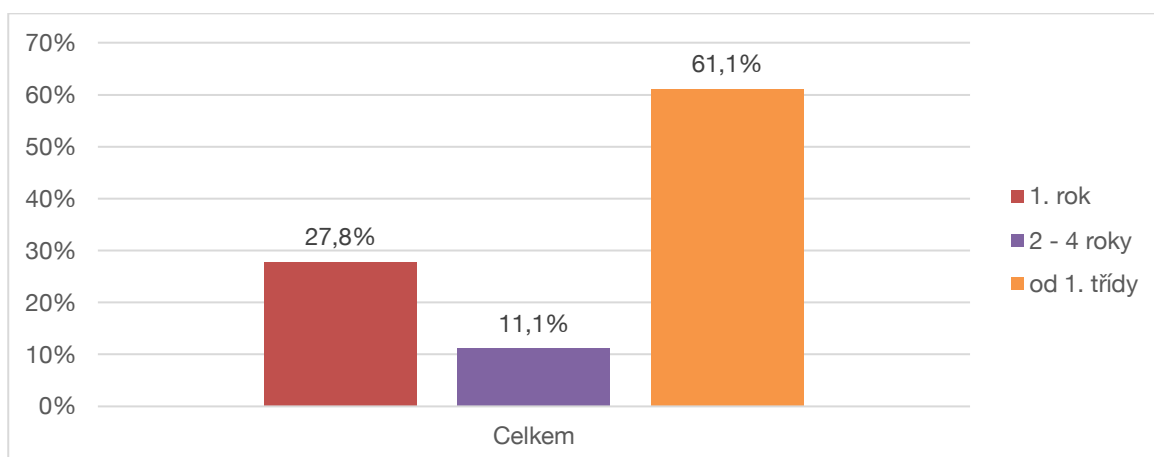

Graf nás informuje o skutečnosti, že nejvíce žáků navštěvuje zkoumanou základní školu již od první třídy. Lze tedy předpokládat, že během pěti let se nevyskytly žádné zásadní problémy, které by studenty donutily odejít na jinou ZŠ.

Graf č. 2: Doba studia na ZŠ (pohlaví).

Graf č. 3 shrnuje odpovědi dle pohlaví. Mezi dívkami a chlapci nejsou ve výsledku zjevné rozdíly, což může být v důsledku podobného počtu chlapců (29) a dívek (25).

Graf č. 3: Doba studia na ZŠ (celkem).

Poslední graf vztahující se k této otázce nás informuje o celkových odpovědích. Jak už jsme mohli vyzorovat z předcházejících grafů, více jak polovina žáků odpověděla, že školu navštěvuje od 1. ročníku. Tento závěr se dal předpokládat. Všechny tři třídy jsou složeny z žáků, kteří se znají již několik let. Mají tedy mezi sebou vzájemné vztahy a je utvořeno nějaké klima třídy. Samozřejmě se s příchodem nových spolužáků změní, ale je to jedna z věcí, jak jsme si uvedli v teoretické části, která velmi ovlivňuje přechod na druhý stupeň ZŠ.

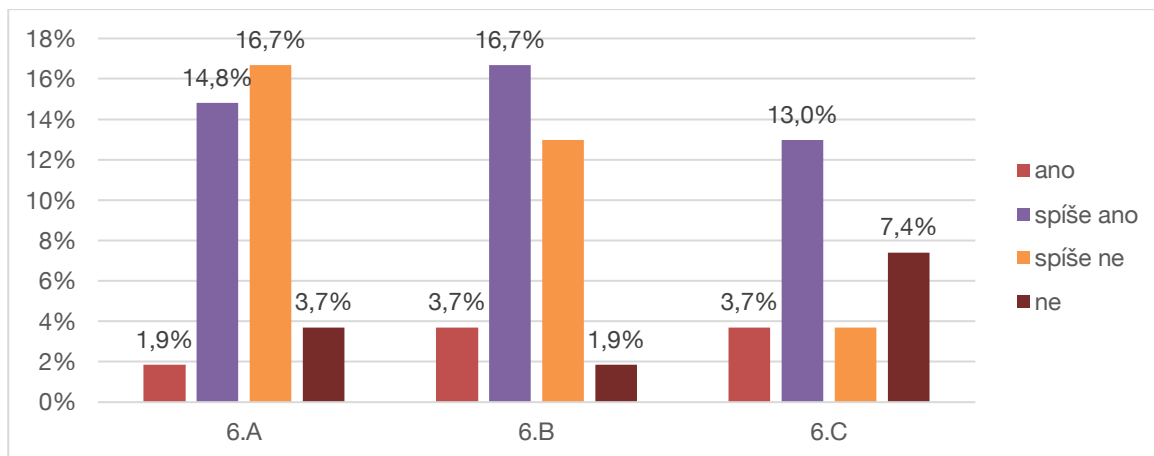
Tabulka č. 6: Známost se spolužáky.

Pohlaví/třída	Známost se spolužáky				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	1	8	9	2	20
dívka		8	4		12
chlapec	1		5	2	8
6.B	2	9	7	1	19
dívka	2	3	4		9
chlapec		6	3	1	10
6.C	2	7	2	4	15
dívka		2		2	4
chlapec	2	5	2	2	11
Celkový součet	5	24	18	7	54

Tabulka poskytuje data k otázce, zda žák znal své spolužáky již před nástupem do 6. třídy. Tato otázka směřovala k upřesnění předchozího dotazu. Je možné, že žák navštěvuje ZŠ prvním rokem, ale s některými žáky se již setkal (místo bydliště, zájmový kroužek). V takovém případě by pro něj byl přechod na jinou školu jistě příjemnější.

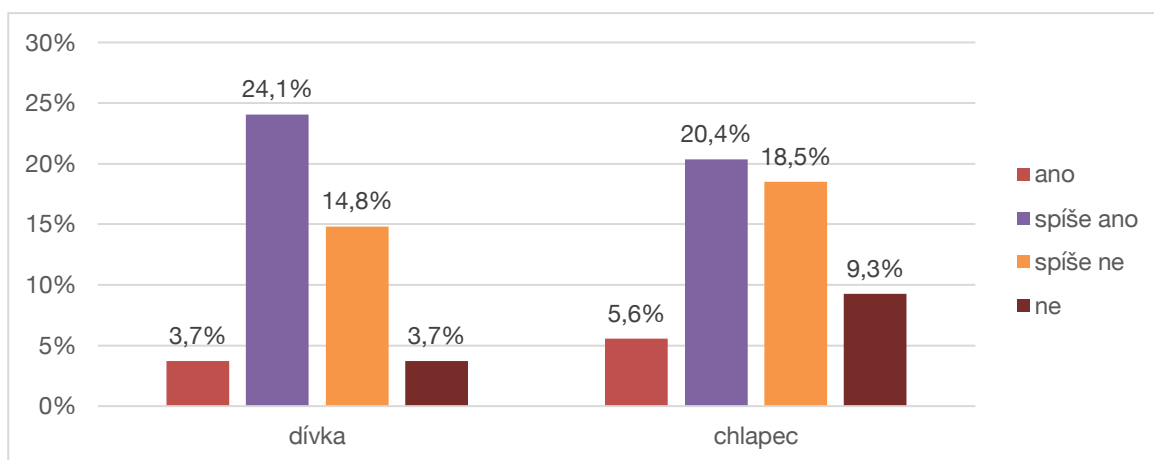
Ačkoliv z grafu č. 4 vyplívá, že více jak polovina žáků navštěvuje ZŠ od první třídy, v této otázce jen málo respondentů uvedlo, že by znalo všechny své spolužáky. Největší zastoupení má možnost "spíše ano", kterou zvolilo 24 dotazovaných. Jen o šest méně respondentů uvedlo, že své spolužáky spíše neznalo.

Graf č. 4: Známost se spolužáky (třídy).

Největší zastoupení odpovědi "spíše ne" se objevilo ve třídě 6.A. Tento fakt je poněkud zavádějící, vzhledem k tomu, že v této třídě je od 1. ročníku 15 žáků a jen 5 jich přišlo v průběhu 1. stupně. Zajímavé jsou také odpovědi ze třídy 6.C, ve které má velké zastoupení "ne". Zde se ale tento závěr dá předpokládat, jelikož 6 žáků zde studuje prvním rokem. Ve výsledku mě toto vyhodnocení překvapilo, očekávala jsem více odpovědí "ano".

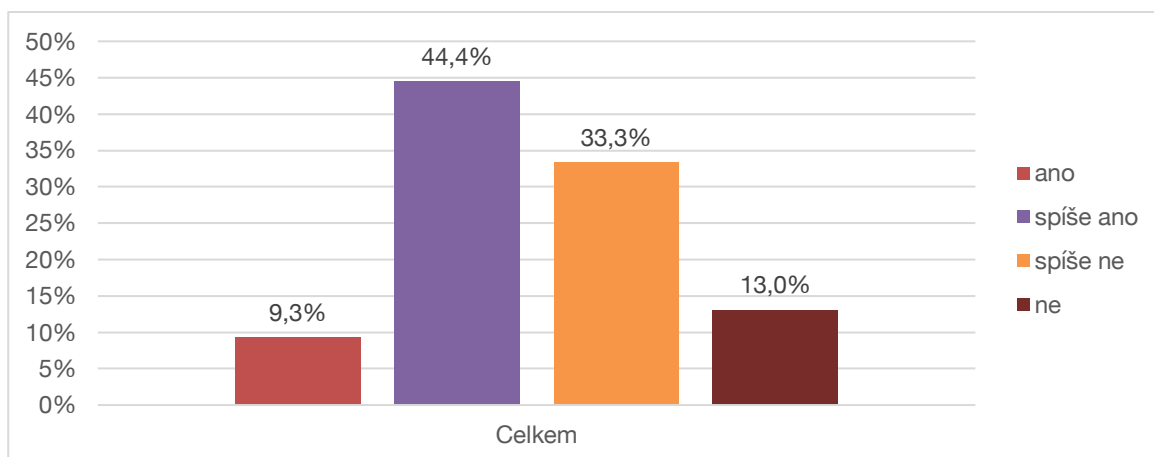
Graf č. 5: Známost se spolužáky (pohlaví).

Graf č. 6 nám rozděluje odpovědi dle pohlaví. Je zřejmé, že není mezi nimi velký rozdíl. Nejvíce respondentů odpovědělo "spíše ano", což se dle předchozího grafu dalo

očekávat. Pět chlapců odpovědělo, že své spolužáky nezná. Tento výsledek se dal očekávat, protože v celkovém součtu je více chlapců, než dívek.

Graf č. 6: Známost se spolužáky (celkem).

Zde máme shrnuté odpovědi bez ohledu na třídy a pohlaví. Celkově tedy respondenti nejvíce odpovídali "spíše ano", což je dle očekávání. Jak bylo již dříve uvedeno, předpokládala jsem, že bude mnohem více odpovědí "ano".

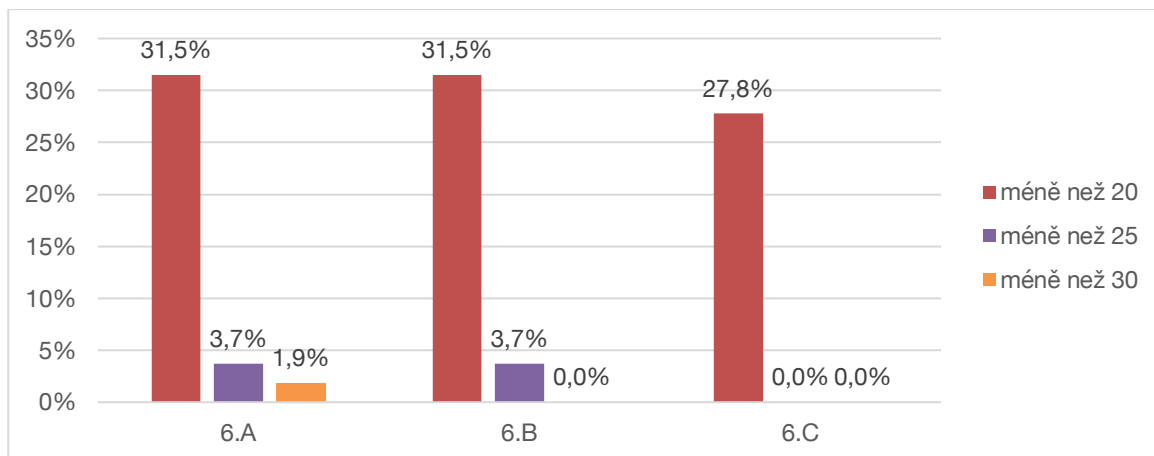
Tabulka č. 7: Žáci ve třídě.

Žáci ve třídě				
Pohlaví/třída	méně než 20	méně než 25	méně než 30	Celkový součet
6.A	17	2	1	20
dívka	12			12
chlapec	5	2	1	8
6.B	17	2		19
dívka	7	2		9
chlapec	10			10
6.C	15			15
dívka	4			4
chlapec	11			11
Celkový součet	49	4	1	54

Následující tabulka znázorňuje data této otázky: „Kolik žáků, které znáš, s Tebou teď chodí do třídy?“ Jelikož až po vyplnění dotazníků bylo zjištěno, že ve třídách je malý počet žáků (v každé okolo dvaceti) je jasné, že většina respondentů zvolí možnost, že ve třídě zná méně než dvacet žáků. Jelikož se data sbírala v listopadu (původně byl však sběr

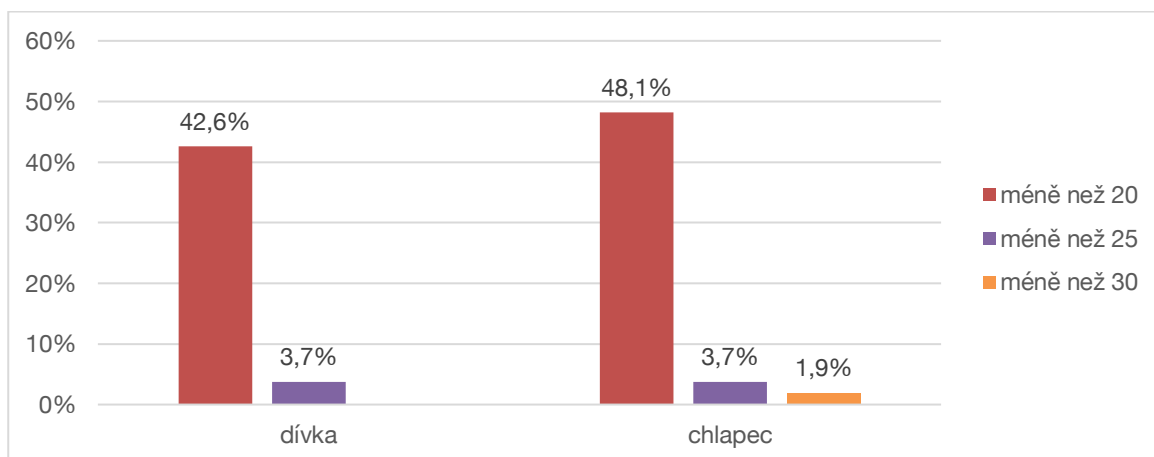
naplánován na září), byla tato otázka myšlena tak, zda už žák může říct, že zná všechny své spolužáky.

Graf č. 7: Žáci ve třídě (třídy).

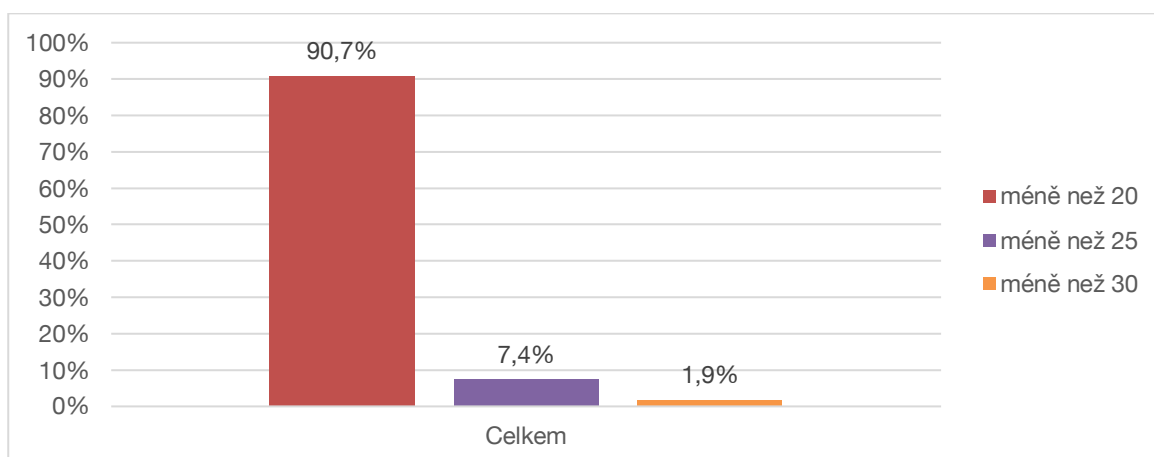

Odpovědi této otázky jsou jednoznačné. Ve třídě je nižší počet žáků (především v 6.C) a proto tedy žáci především volili možnost "méně než 20".

Graf č. 8: Žáci ve třídě (pohlaví).

V tomto grafu je také na první pohled vidět, že žáci vybírali možnost "méně než 20", tudíž zde není žádná překvapivá informace.

Graf č. 9: Žáci ve třídě (celkem).

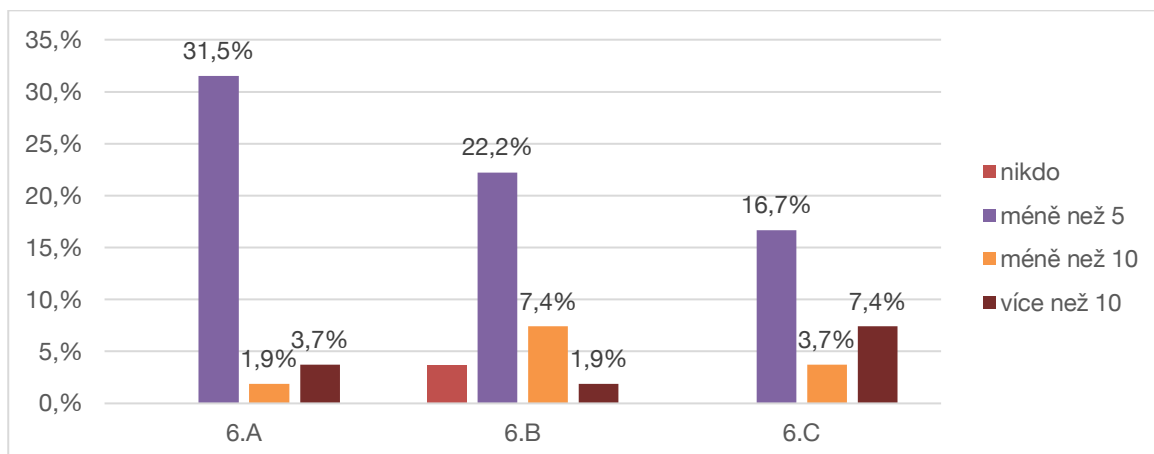
Tento graf shrnuje celkové odpovědi a opět je zde výsledek předvídatelný.

Tabulka č. 8: Odchod po 5. třídě.

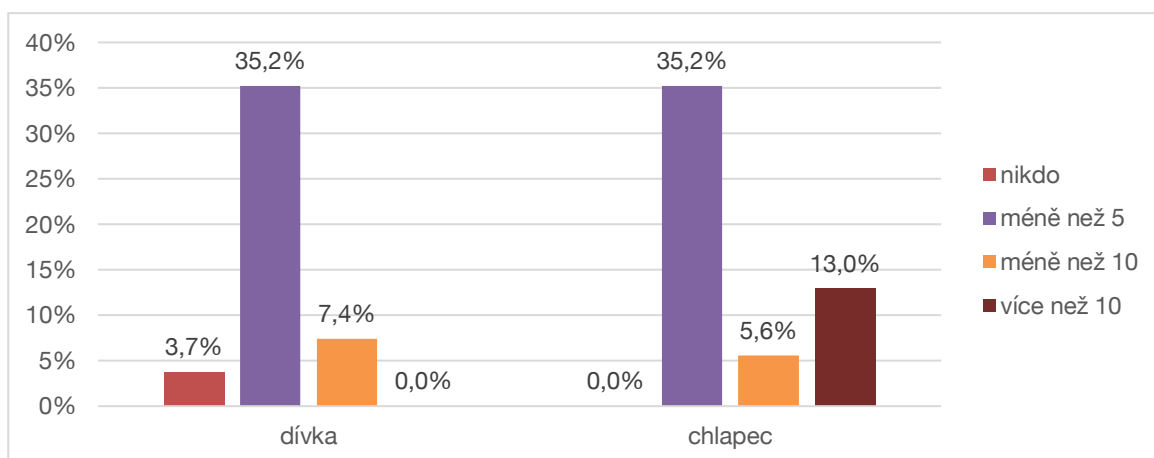
Pohlaví/třída	Odchod po 5. třídě				Celkový součet
	nikdo	méně než 5	méně než 10	více než 10	
6.A		17	1	2	20
dívka		12			12
chlapec		5	1	2	8
6.B	2	12	4	1	19
dívka	2	4	3		9
chlapec		8	1	1	10
6.C		9	2	4	15
dívka		3	1		4
chlapec		6	1	4	11
Celkový součet	2	38	7	7	54

Žáci byli dotazováni, kolik spolužáků odešlo po 5. třídě. Tento údaj nemusí být přesný, jelikož žáci navštěvující školu zapojenou do výzkumu prvním rokem, zahrnuli do své odpovědi odchody žáků z jejich předešlé školy. S touto variantou bylo ovšem počítáno a tato otázka byla do dotazníku zařazena spíše z všeobecného hlediska odchodu žáků.

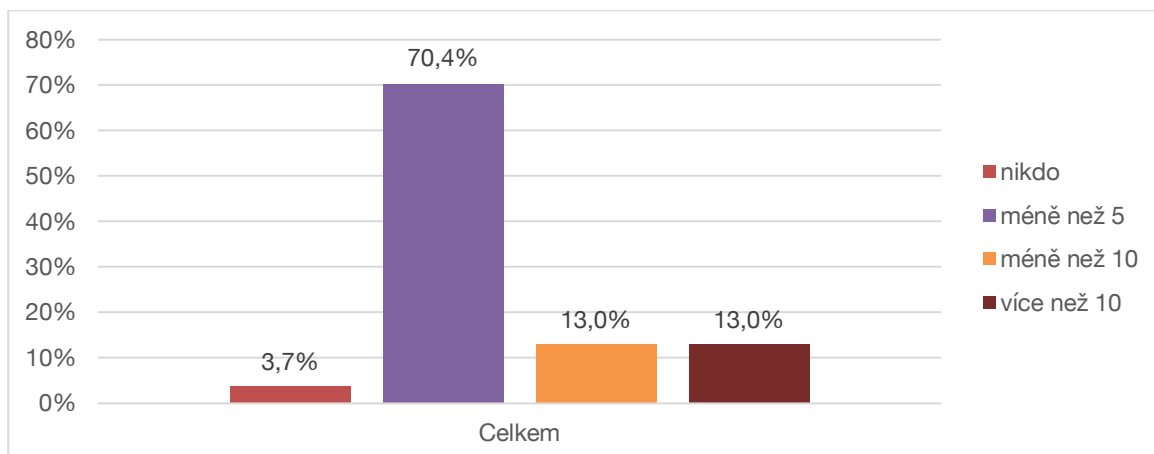
Nejvíce odpovědí je zaznamenáno u varianty "méně než 5". Znamená to tedy, že většina žáků chce pokračovat na druhém stupni ZŠ, nebo nebyli přijati na víceletá gymnázia. Následující dvě varianty ("méně než 10", "více než 10") zvolilo stejný počet respondentů.

Graf č. 10: Odchod po 5. třídě (třídy).

Nejvíce odpovědí zaznamenáváme u třídy 6.A, kde přes 30% respondentů označilo odpověď "méně než 5". Tento výsledek byl předpokládán z důvodu vyhodnocené první otázky, u které jsme se dozvěděli, že velký počet žáků navštěvuje zkoumanou základní školu od 1. třídy.

Graf č. 11: Odchod po 5. třídě (pohlaví).

Zde vidíme, že zastoupení odpovědi u obou pohlaví "méně než 5" je totožné. 13% chlapců odpovědělo, že více než 10 spolužáků odešlo po páté třídě. Po hlubší analýze zjišťujeme, že 7% odpovědí je ze třídy 6.C, tedy z chlapecké třídy a ze třídy, kde 11% respondentů je studuje na zkoumané základní škole prvním rokem. Předpokládáme tedy, že zde žáci odpovídali, kolik žáků odešlo z jejich předešlé školy.

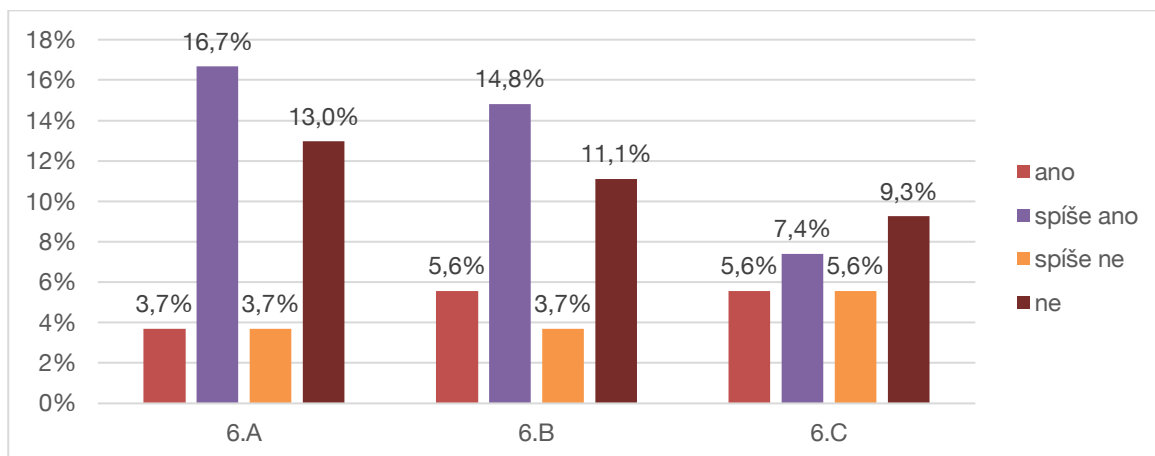
Graf č. 12: Odchod po 5. třídě (celkem).

Na grafu č. 13, který nám prezentuje celkové počty vidíme, že největší zastoupení má varianta "spíše ano". Tato data, jak jsem již psala, se dala předpokládat. V Plzeňském kraji je okolo 220 základních škol. Pokud v roce 2020/2021 odešlo na víceletá gymnázia (viz tabulka č. 1: Přijetí žáci na víceletá gymnázia.) 643 žáků, na každou základní školu tedy připadá průměr odchodu 2,9 žáků.

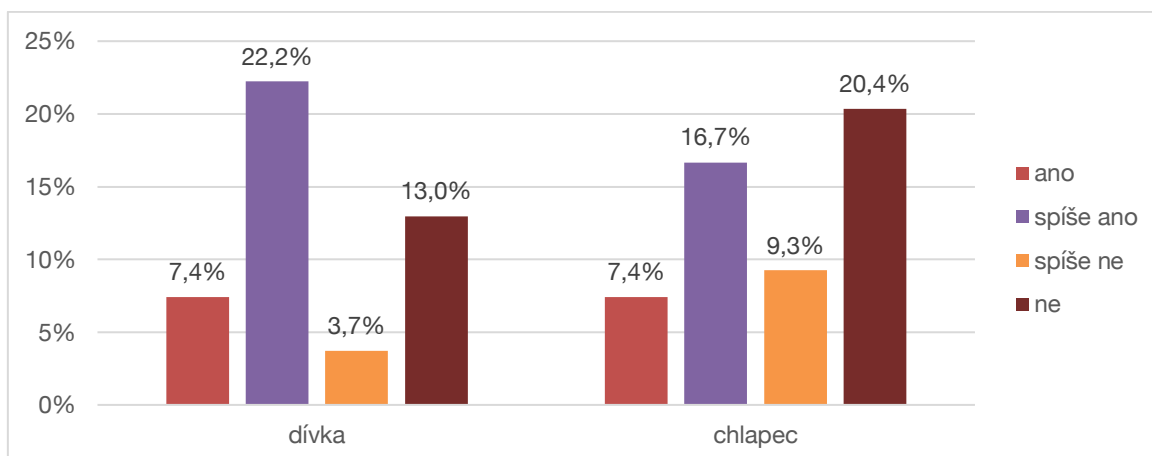
Tabulka č. 9: Obavy z přechodu.

Pohlaví/třída	Obavy z přechodu				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	2	9	2	7	20
dívka	1	7	1	3	12
chlapec	1	2	1	4	8
6.B	3	8	2	6	19
dívka	3	3		3	9
chlapec		5	2	3	10
6.C	3	4	3	5	15
dívka		2	1	1	4
chlapec	3	2	2	4	11
Celkový součet	8	21	7	18	54

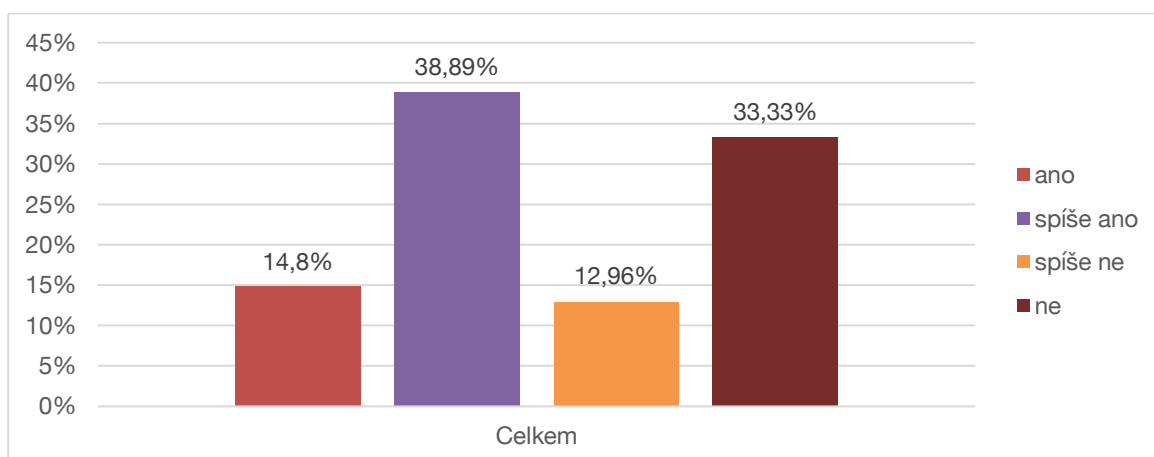
Další otázka v dotazníku byla, zda se žáci obávali přechodu na 2. stupeň ZŠ. Z tabulky lze vyčíst, že 21 respondentů odpovědělo "spíše ano", tedy zaznamenali určité obavy. Nejvíce žáků takto odpovědělo ze třídy 6.A. Je tedy možné, že svůj podíl na tom měla i příprava v rámci třídy (nedostatečná informovanost o druhém stupni). 18 respondentů odpovědělo "ne". V tomto případě nejsou zjevné rozdíly mezi třídami.

Graf č. 13: Obavy z přechodu (třídy).

Zhruba třetina žáků z každé třídy neměla žádné obavy. Tento údaj mě poněkud překvapil, v tomto případě nelze říci, zda je jedna třída připravenější či nikoliv. Žáků, kteří spíše měli obavy je více, odpověděla takto zhruba třetina z celkového počtu.

Graf č. 14: Obavy z přechodu (pohlaví).

Tyto dva grafy jsou velmi zajímavé. Dle mého názoru se zde projevuje křehkost ženského pohlaví, dívky měly větší obavy z přechodu, naopak chlapci tuto změnu v několika případech nejspíše vůbec nevnímali.

Graf č. 15: Obavy z přechodu (celkem).

Celkově respondenti volili nejčastěji možnosti "spíše ano" a "ne". Můžeme tedy konstatovat, že se nevyskytlo vysoké procento žáků, kteří by měli z přechodu velký strach, a to je samozřejmě dobře.

Ráda bych zde přidala svou zkušenost z praxe. V únoru roku 2022 jsem měla měsíční praxe v 5. ročníku. Mimo jiné jsem se snažila informovat, jak paní učitelka připravuje své žáky. Častokrát jim při výuce naznačovala, co se budou v 6. ročníku učit, ale především – v přírodovědě zkoušeli ústní zkoušení. K tabuli bylo zvoleno pět dobrovolníků a byli zkoušeni na kosterní soustavu. Myslím, že je velmi důležité, alespoň zlehka žáky připravovat a vysvětlovat jim, jak to bude na druhém stupni vypadat.

Tabulka č. 10: Důvod obav.

Pohlaví/třída	učivo	spolužáci	učitelé	prostředí	jiné	nevyplněno
6.A	11	9	8	3	9	
dívka	8	6	6	1	4	
chlapec	3	3	2	2	5	
6.B	9	7	8	5	7	2
dívka	4	4	2	2	4	1
chlapec	5	3	6	3	3	1
6.C	12	5	4	2	5	
dívka	3	1	1	2	2	
chlapec	9	4	3		3	
Celkem	64	42	40	20	42	4

Tato tabulka je zpracována jiným způsobem, jelikož žáci měli možnost vybírat z více odpovědí. Jak již název tabulky napovídá, tato otázka směřovala k důvodu obav přechodu na 2.stupeň ZŠ. Nejvíce žáků vybralo možnost "učivo". Tato varianta není žádným

překvapením. Žáci ví, že budou mít nové předměty a mohou od svého okolí slýchat časté výroky: „Z fyziky jsem měl špatné známky.“ „V chemii jsem nikdy nepochopil chemické vzorce.“

Další variantu "spolužáci" zvolili respondenti 42x. Žáci samozřejmě v 5. ročníku vnímají, že někteří spolužáci se připravují na přijímací zkoušky na víceletá gymnázia. Mohou to být jejich kamarádi, a tak přichází stesk a strach, kdo přijde do 6. Ročníku a zda se budou mít s kým kamarádit.

Variantu "jiné" zvolili žáci opět 42x. Bohužel zde vidíme nedostačující odpověď. Nyní už víme, že by tato varianta měla být doplněna o připsání konkrétní obavy. Zde se tedy můžeme jen domnívat, že se může jednat o obavy osobnějšiho rázu. Toto dokazuje odpověď na otázku jednoho z respondentů. Ten na otázku, jaké obavy se naplnily a jaké ne, odpověděl, že se bál, že nebude mít kamarády z důvodu vyražených zubů.

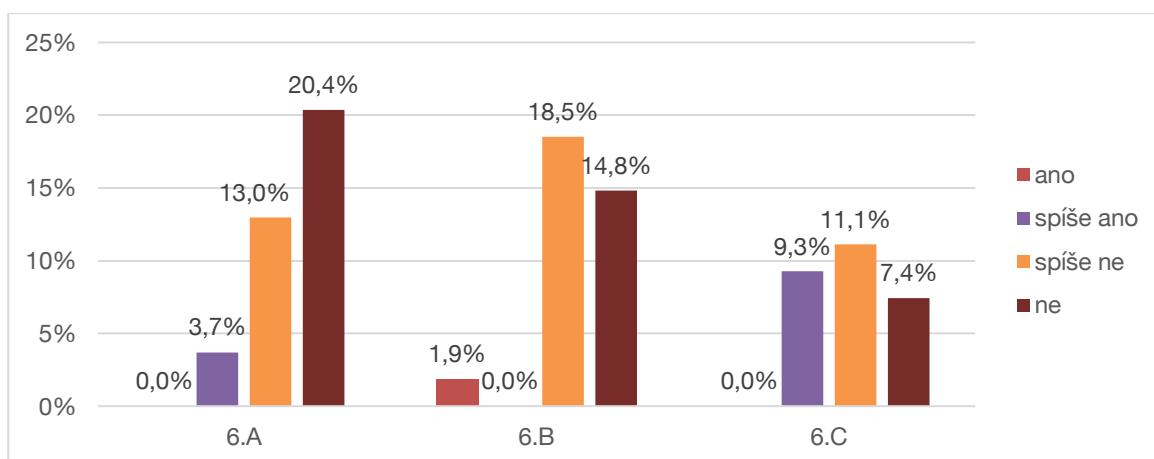
V otevřené otázce číslo 7 jsme se snažili zjistit, jaké obavy měli žáci z přechodu na druhý stupeň, jestli se tyto obavy dle jejich názoru naplnily a zda byl přechod opravdu tak těžký, nebo se žáci jen zbytečně obávali. Z celkových 54 dotázaných žáků 21 nechalo tuto otázku bez odpovědi. Ze zbývajících 33 odpovědí 7 dětí zpětně zhodnotilo, že se bály zbytečně. Šest z nich navštěvuje třídu 6.A. Lze tedy předpokládat, že paní učitelka připravila svou třídu na přechod dostatečně. Jako další častěji opakovaná odpověď byla, že se žáci ničeho nebáli. Tato odpověď převažovala spíše u chlapců. Z pěti odpovědí se s tímto názorem ztotožnila pouze jedna dívka, a to opět žákyně ze 6.A. Většina z obav zahrnovala především náročnost učiva. Děti se bály, že nebudou schopni zvládat úroveň testů, která na ně v šesté třídě čeká. Několik žáků do dotazníku označilo tuto obavu za naplněnou. Dalšími pomyslnými strašáky byli dle odpovědí učitelé a noví spolužáci. Tyto obavy se však ani u jednoho žáka nenaplnily. Kromě výše zmíněných příkladů, vzbuzovaly v žácích strach i předměty, a to především fyzika ale i matematika či nedostačující úroveň anglického jazyka. Z mého pohledu je z dotazníku jasně patrné, že dotazovaní žáci jsou buď velmi odvážní, anebo se zbytečně báli a po pár dnech byli až příjemně překvapeni, jak „lehký“ přechod z prvního na druhý stupeň oproti jejich očekáváním je.

Tabulka č. 11: Náročnost přechodu.

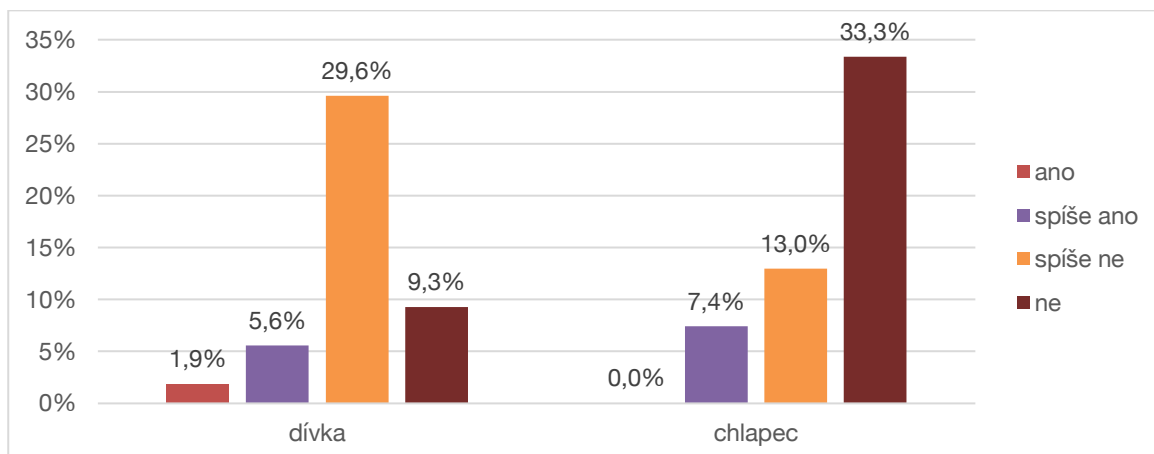
Pohlaví/třída	Náročnost přechodu				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A		2	7	11	20
dívka		1	7	4	12
chlapec		1		7	8
6.B	1		10	8	19
dívka	1		7	1	9
chlapec			3	7	10
6.C		5	6	4	15
dívka		2	2		4
chlapec		3	4	4	11
Celkový součet	1	7	23	23	54

Otázkou č. 8 bylo zjišťováno, zda byl přechod pro žáky náročný. Předpokládala jsem, že budou převažovat odpovědi "spíše ano" a "spíše ne". Mé očekávání se tedy naplnilo jen z poloviny, jelikož převažují odpovědi "spíše ne" a "ne", což je pro mě poněkud překvapivé. Znamená to tedy, že pro žáky není přechod příliš složitý. Učitelé druhého stupně jsou tolerantnější a snaží se jim ho usnadnit.

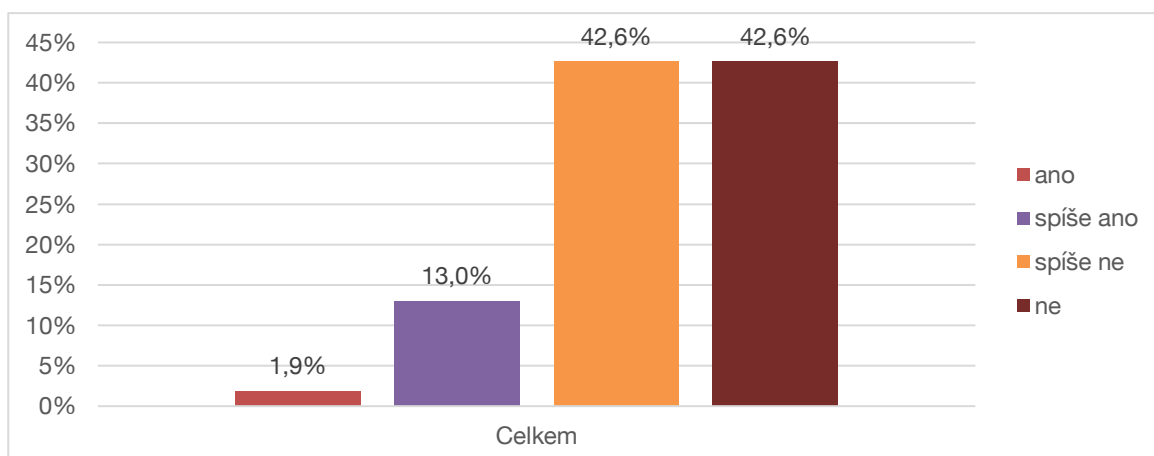
Graf č. 16: Náročnost přechodu (třídy).

Zaměříme-li se na třídu 6.C, zjišťujeme, že tato třída odpověděla nejednotně. Často se objevuje, že pro žáky byl přechod spíše náročný, ale také, že pro ně nebyl náročný vůbec. Můžeme tedy předpokládat, že obavy žáků v této třídě byly spíše osobního rázu.

Graf č. 17: Náročnost přechodu (pohlaví).

V tomto grafu vidíme rozdíly mezi dívkami a chlapci, ale nejsou tak velké, pokud si uvědomíme, že mezi odpovědi "spíše ne" a "ne" nejsou tak odlišné.

Graf č. 18: Náročnost přechodu (celkem).

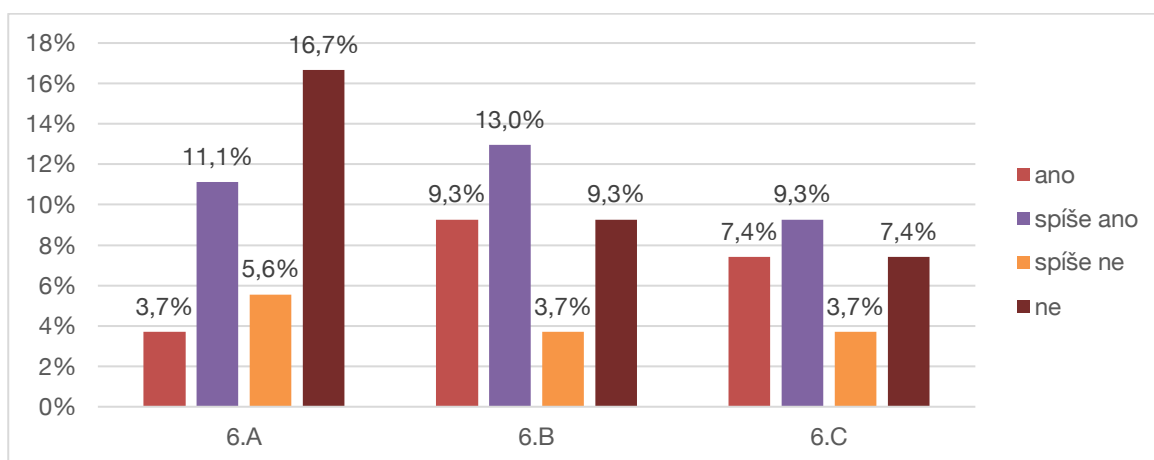
V grafu č. 19 jsou celkové odpovědi. Z výsledků této otázky mám radost, čekala jsem, že přechod bude pro respondenty mnohem náročnější. Jen jedna dívka odpověděla, že pro ni byl přechod náročný. To je skvělá bilance a je vidět, že problematiku přechodu učitelé vnímají a snaží s ní pracovat.

Tabulka č. 12: Seznámení s učiteli.

Pohlaví/třída	Seznámení s učiteli				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	2	6	3	9	20
dívka	1	3	3	5	12
chlapec	1	3		4	8
6.B	5	7	2	5	19
dívka	1	3		5	9
chlapec	4	4	2		10
6.C	4	5	2	4	15
dívka		1	1	2	4
chlapec	4	4	1	2	11
Celkový součet	11	18	7	18	54

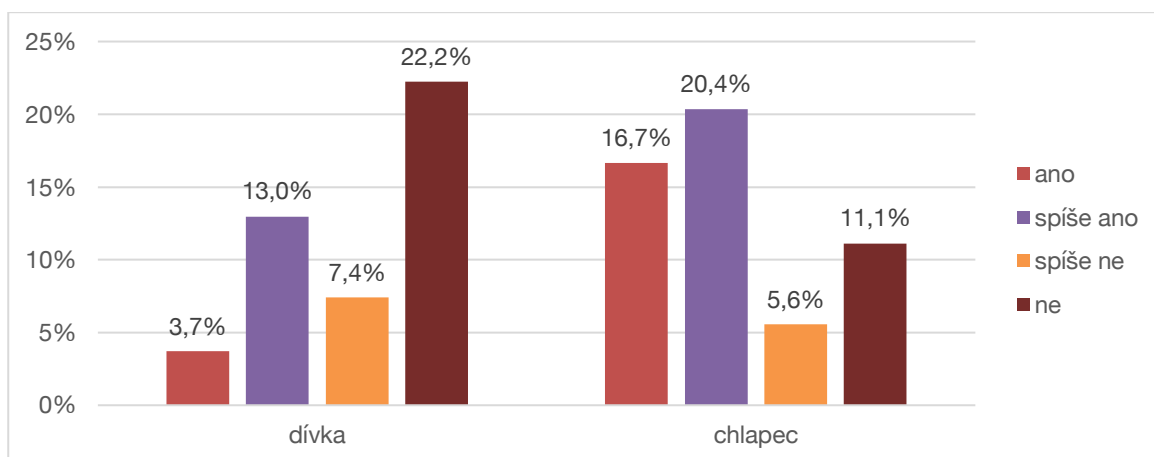
Nyní žáci odpovídali, zda se již dříve setkali se svými letošními učiteli. Pro vyhodnocení této tabulky se musíme vrátit k otázce č. 1 (tabulka č. 2: Doba studia na ZŠ). 15 respondentů odpovědělo, že navštěvují tuto ZŠ prvním rokem. Je tedy jasné, že tito žáci zvolí možnost "ne". Z 54 respondentů nám zbylo 39 odpovědí, které musíme zanalyzovat. 29 se setkalo se svými současnými učiteli nebo alespoň s nějakými. Je možné, že tito učitelé vedou nějaký školní kroužek, ve kterém se seznámili. Sedm respondentů zvolilo variantu "spíše ne". V tomto případě předpokládáme, že ví, jak učitelé vypadají (např. ze školních chodeb), ale blíže se s nimi neseznámili.

Graf č. 19: Seznámení s učiteli (třídy).

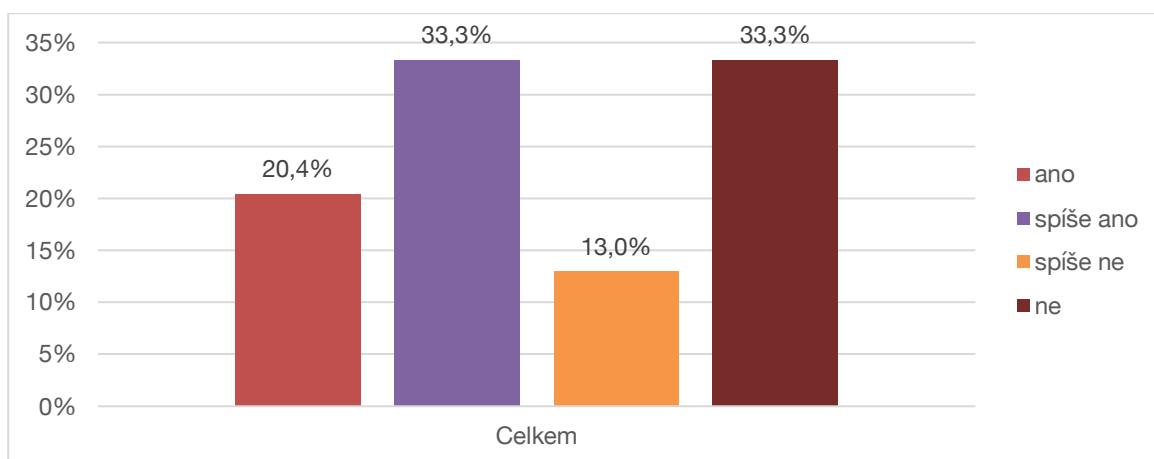
Nejméně žáků se s novými učiteli setkalo ze třídy 6.A. Jak ale zjišťujeme, tento fakt není podstatný, protože pro tuto třídu byl přechod nejméně náročný. Odpovědi tříd 6.B a 6.C jsou v podstatě shodné.

Graf č. 20: Seznámení s učiteli (pohlaví).

Více chlapců než dívek odpovídalo, že své letošní učitele znali už před tím. Jak je již uvedeno výše, jeden z důvodů může být vedení školního kroužku (v tomto případě fotbal, florbal aj.).

Graf č. 21: Seznámení s učiteli (celkem).

V tomto grafu převládají dvě protikladné varianty. Naprosto shodné hodnoty mají možnosti "spíše ano" a "ne". Musíme opět připomenout, že předpokládáme, že 15 žáků se učiteli nesetkalo, protože přestoupili z jiné základní školy. Pokud tedy tento fakt budeme

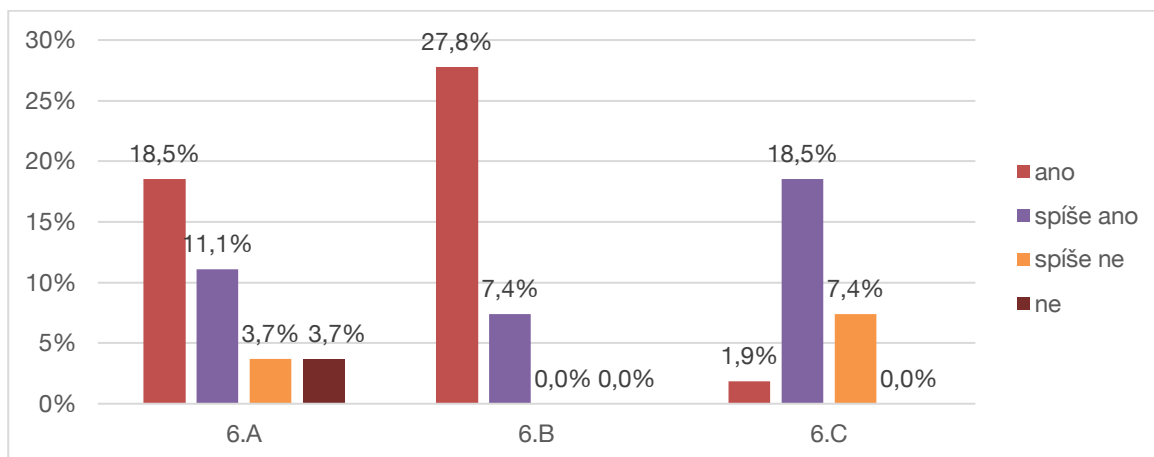
brát v potaz, vidíme, že převládá možnost "spíše ano". Takovýto výsledek je uspokojivý, protože určitě jsou žáci alespoň o trochu klidnější, když ví, jací ho budou vyučovat učitelé.

Tabulka č. 13: Klima třídy.

Pohlaví/třída	Klima třídy				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	10	6	2	2	20
dívka	5	6	1		12
chlapec	5		1	2	8
6.B	15	4			19
dívka	9				9
chlapec	6	4			10
6.C	1	10	4		15
dívka	1	2	1		4
chlapec		8	3		11
Celkový součet	26	20	6	2	54

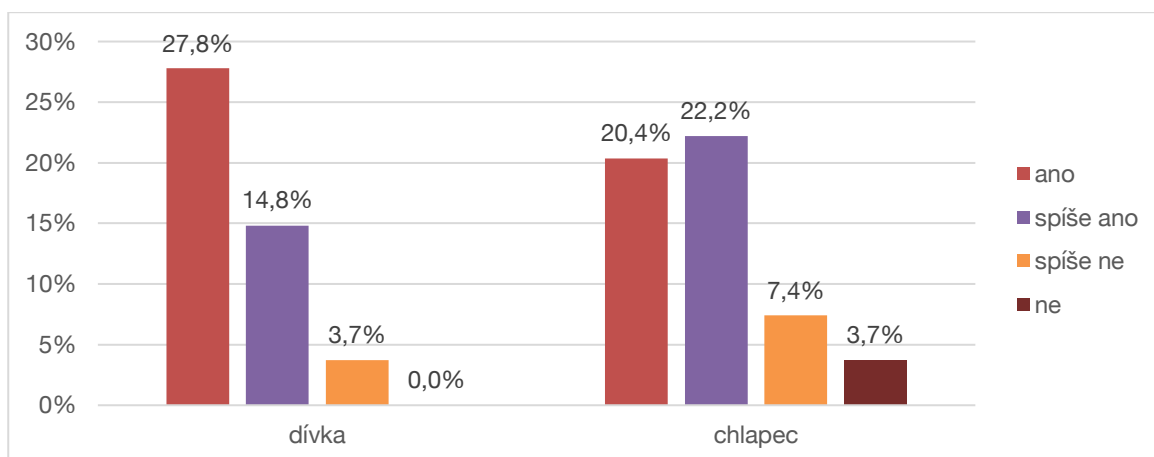
Otázkou č. 10 jsme zjišťovali, zda se žák cítí s ostatními spolužáky ve třídě dobře. Skoro polovina respondentů odpověděla, že ano. Oproti tomu jen dva zvolili variantu "ne". Oba jsou ze třídy 6.A. Je možné, že v rámci třídy se řeší nějaké problémy, které my samozřejmě nemáme blíže specifikované. Tři chlapci z této třídy studují na zkoumané základní škole prvním rokem. Je tedy také pravděpodobné, že se ve třídě ještě aklimatizují a zatím si nejsou v třídním kolektivu jistí.

Graf č. 22: Klima třídy (třídy).

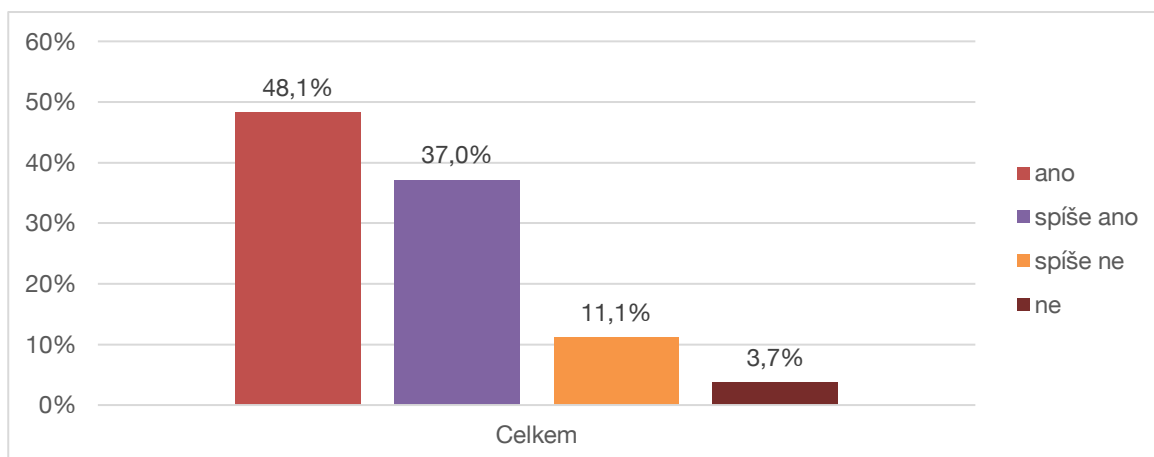
V grafu č. 23 jsou velké rozdíly mezi třídami. Ve třídách 6.A a 6.B převládá varianta "ano". V 6.B. navíc volili jen tuhle variantu a variantu "spíše ano". Můžeme tedy říct, že klima třídy v 6.B je příjemné a nevyskytují se žádné větší problémy.

Graf č. 23: Klima třídy (pohlaví).

Výsledky této otázky jsou pozitivní, většina dívek i chlapců odpověděla, že se cítí se spolužáky dobře, což je pro naše šetření dobrá zpráva.

Graf č. 24: Klima třídy (celkem).

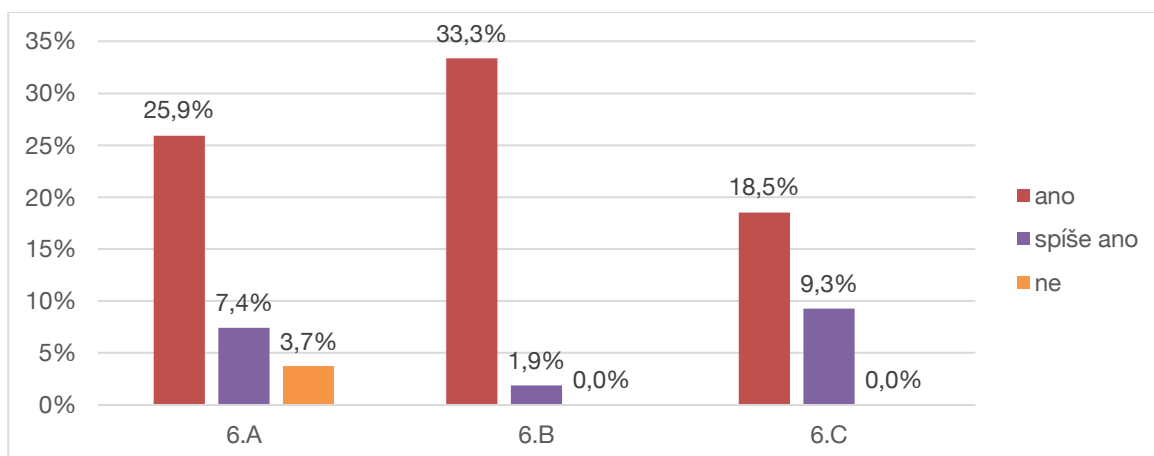
Celkově můžeme konstatovat, že klimata ve zkoumaných třídách jsou dobrá, většina žáků se cítí se spolužáky dobře. Jen málo žáků odpovědělo, že se příliš dobře necítí, nebo vůbec.

Tabulka č. 14: Prostředí školy.

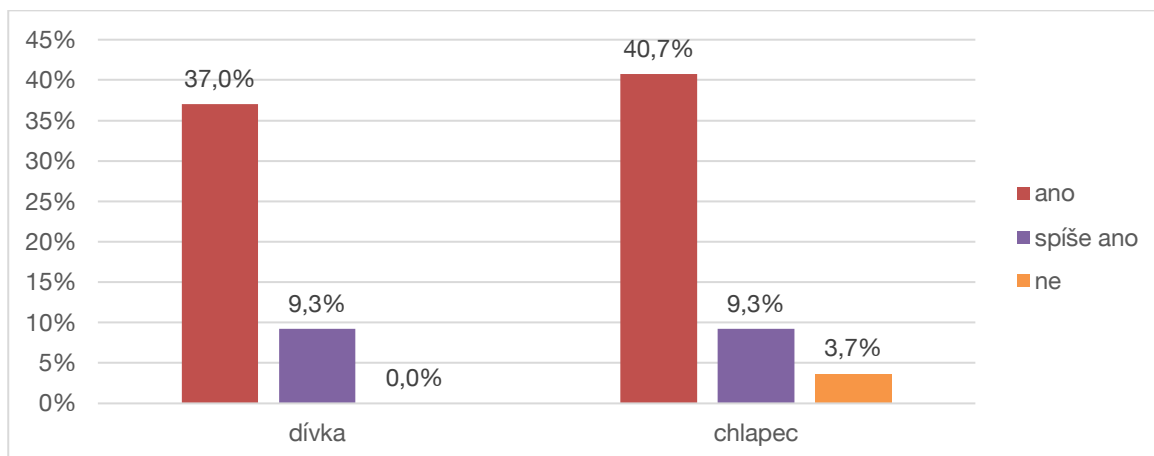
Pohlaví/třída	Prostředí školy			Celkový součet
	ano	spíše ano	ne	
6.A	14	4	2	20
dívka	9	3		12
chlapec	5	1	2	8
6.B	18	1		19
dívka	8	1		9
chlapec	10			10
6.C	10	5		15
dívka	3	1		4
chlapec	7	4		11
Celkový součet	42	10	2	54

Tabulka č. 14 nás informuje o tom, jak se žákům líbí prostředí školy. Až na dva respondenty se prostředí školy líbí všem. Žáci, kteří zvolili, že se jim prostředí nelíbí, jsou opět z 6.A. V tomto případě můžeme předpokládat, že se jedná o dva žáky, kteří zde studují prvním rokem a zatím si na školu nezvykli, možná se jim stýská po té minulé.

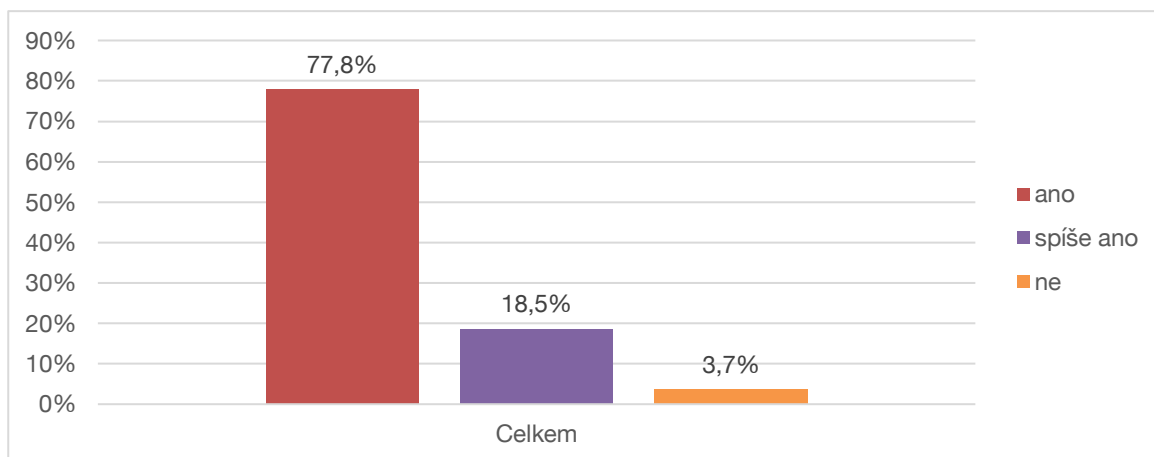
Graf č. 25: Prostředí školy (třídy).

Výsledky tohoto grafu jsou zjevné na první pohled. Většině žáků z každé třídy se prostředí školy líbí. Toto zjištění je poněkud překvapující. Zkoumaná škola sídlí ve starší budově, avšak stále krásné. Je vidět, že i žáci toto ocení.

Graf č. 26: Prostředí školy (pohlaví).

Graf č. 27 nám opět ukazuje, že ve většině případů žáci odpověděli, že se jim prostředí školy líbí.

Graf č. 27: Prostředí školy (celkem).

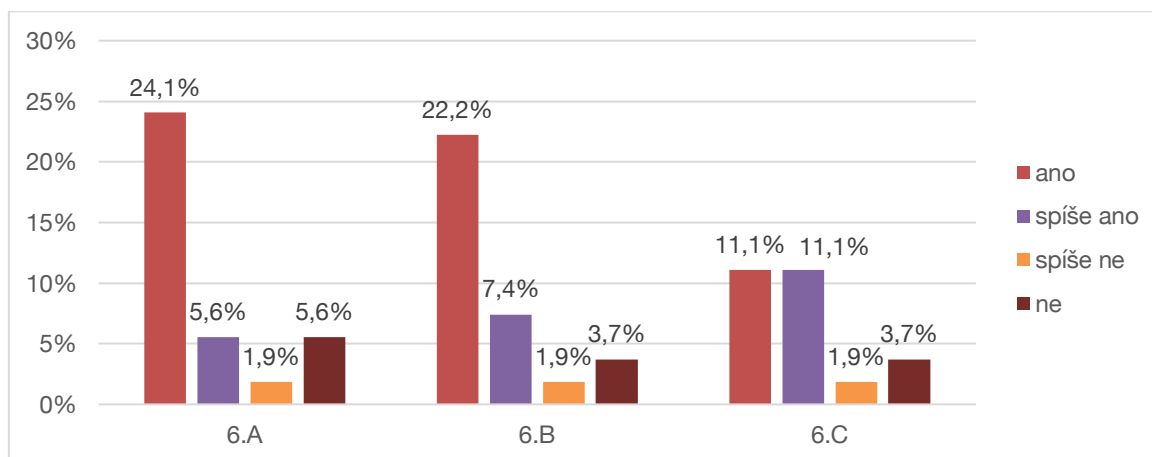
V celkovém počtu se dá předpokládat převažující odpověď "ano", nic nás tedy v tomto grafu nepřeváží. Jak je již uvedeno výše, je potěšující, že i v nezrekonstruované budově se žáci cítí dobře.

Tabulka č. 15: Trávení volného času.

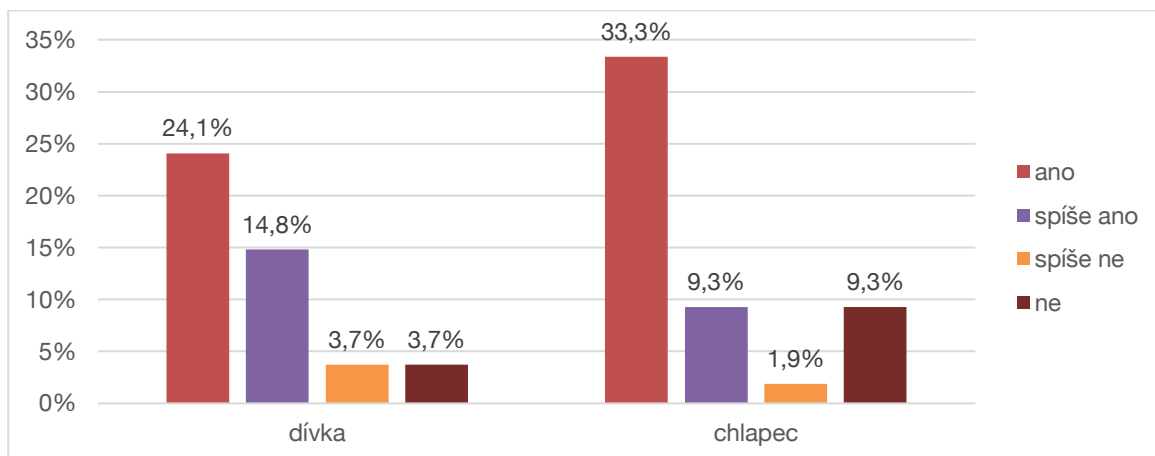
Pohlaví/třída	Trávení volného času				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	13	3	1	3	20
dívka	7	3	1	1	12
chlapec	6			2	8
6.B	12	4	1	2	19
dívka	5	3		1	9
chlapec	7	1	1	1	10
6.C	6	6	1	2	15
dívka	1	2	1		4
chlapec	5	4		2	11
Celkový součet	31	13	3	7	54

Další otázka směřovala ke zjištění, zda spolu žáci tráví volný čas i mimo školu. Zastoupení máme ve všech variantách. Trávení volného času s dětmi ze školy závisí především na místě bydliště. Jelikož je škola umístěna ve velmi obydlené části Plzně, je pravděpodobné, že žáci bydlí blízko ZŠ.

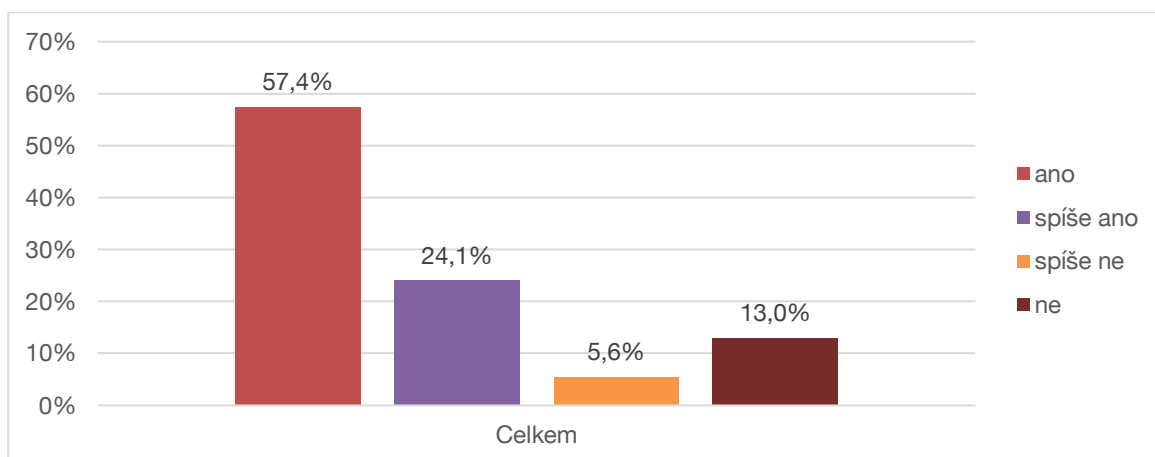
Graf č. 28: Trávení volného času (třídy).

Nyní v grafu č. 29 vidíme, že ve volném čase nejvíce vidají žáci ze třídy 6.A a 6.B. V 6.C však nemůžeme říct, že by se žáci nenavštěvovali. Nejvíce odpovědí je zastoupeno ve variantách "ano" a "spíše ano".

Graf č. 29: Trávení volného času (pohlaví).

V tomto grafu je překvapivé, že o 9,26 % více chlapců než dívek volilo variantu "ano". Možná je to jen shoda náhod, že chlapci bydlí ve své blízkosti. Více to ale bude nejspíše ovlivňovat fakt, že ve výzkumu převažují chlapci nad dívkami.

Graf č. 30: Trávení volného času (celkem).

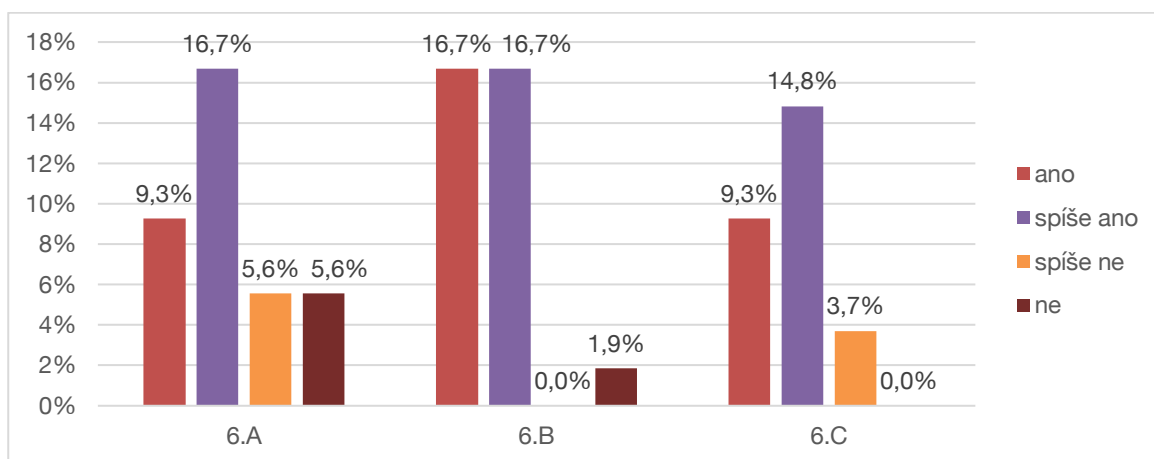
Můžeme konstatovat, že většina žáků spolu tráví volný čas i mimo školu. Tento výsledek je pro nás pozitivní, což prozatím můžeme říct o celém průběhu výzkumu.

Tabulka č. 16: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ.

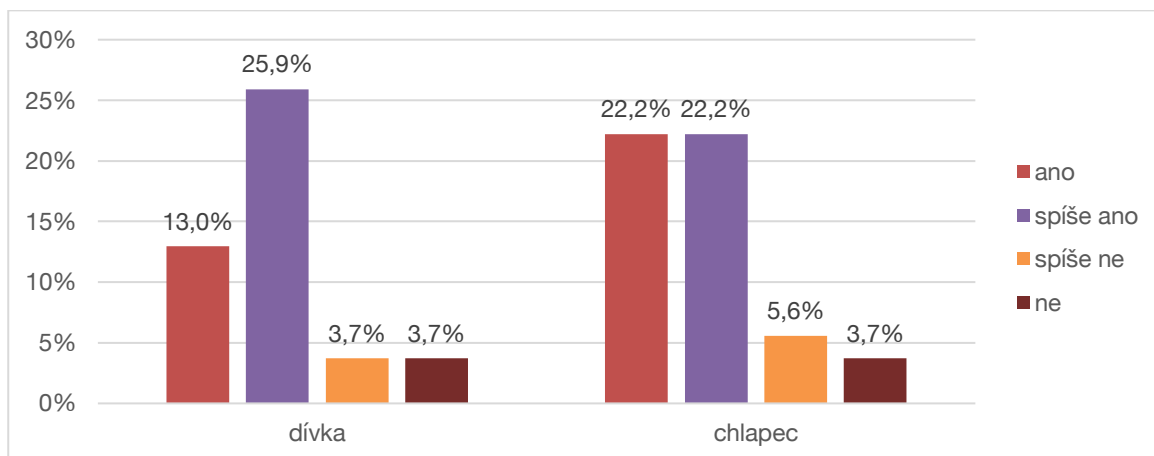
Pohlaví/třída	Přípravenost na 2. stupeň ZŠ				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	5	9	3	3	20
dívka	2	7	2	1	12
chlapec	3	2	1	2	8
6.B	9	9		1	19
dívka	4	4		1	9
chlapec	5	5			10
6.C	5	8	2		15
dívka	1	3			4
chlapec	4	5	2		11
Celkový součet	19	26	5	4	54

Tabulka č. 16 obsahuje informace, zda by žák sám o sobě řekl, že byl na přechod připravený. Prozatím ani v této otázce nás nečekají žádné zvraty, většina žáků odpověděla kladně. Zde je tedy už více než jasné, že třídní učitelé s žáky v 5. třídě probírali přechod na druhý stupeň a žáci tak alespoň trochu věděli, co očekávat.

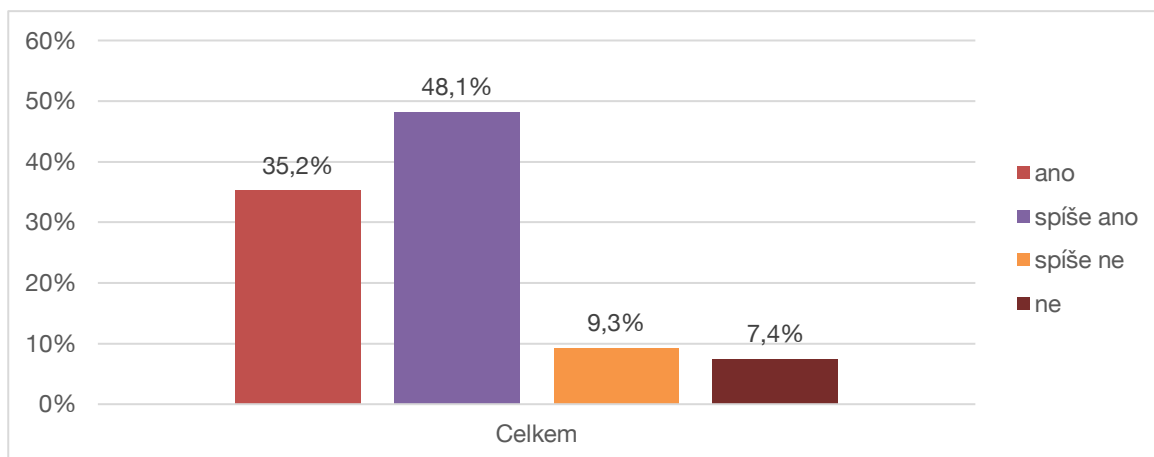
Graf č. 31: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (třídy).

V grafu shrnujícím výsledky podle tříd vidíme, že ve všech ročnících respondenti odpovídali převážně kladně. Samozřejmě se objevují případy negativních odpovědí, ale toto bych hodnotila spíše individuálními důvody.

Graf č. 32: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (pohlaví).

Mezi odpověďmi "ano" a "spíše ano" vidím minimální rozdíl. Proto vyhodnocujeme tento graf tak, že na tyto dvě varianty odpověděli respondenti v podstatě shodně.

Graf č. 33: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (celkem).

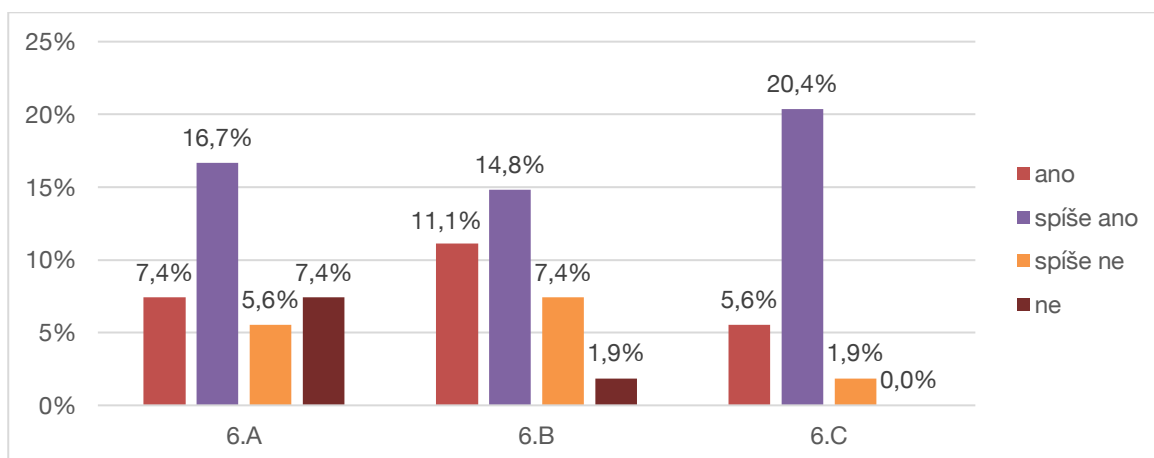
Tento graf nás informuje, že celkově se žáci cítili být připraveni. Znovu je to kladná informace pro naše šetření. Jen lehce přes 16 % dotazovaných se necítilo být připraveni. Zde bylo očekáváno vyšší procento, jelikož jsme předpokládali, že na tuto otázku budou respondenti odpovídat na základě otázky týkající se obav přechodu. V té se až v 55 % objevovaly odpovědi, že se přechodu obávají.

Tabulka č. 17: Zvládání učiva.

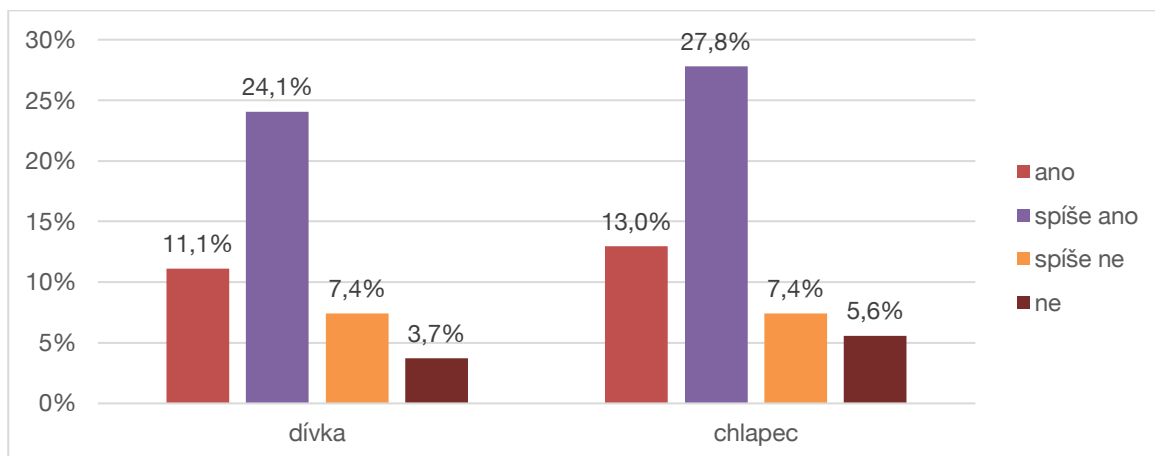
Pohlaví/třída	Zvládání učiva				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	4	9	3	4	20
dívka	1	6	3	2	12
chlapec	3	3		2	8
6.B	6	8	4	1	19
dívka	4	4	1		9
chlapec	2	4	3	1	10
6.C	3	11	1		15
dívka	1	3			4
chlapec	2	8	1		11
Celkový součet	13	28	8	5	54

V tabulce č. 14 vidíme informace, jak žáci zvládají učivo na druhém stupni. Převládá odpověď "spíše ano". Tomu lze rozumět tak, že ve většině případů žáci učivo zvládají, chápou probíranou látku a jen zřídka se potýkají s problémy.

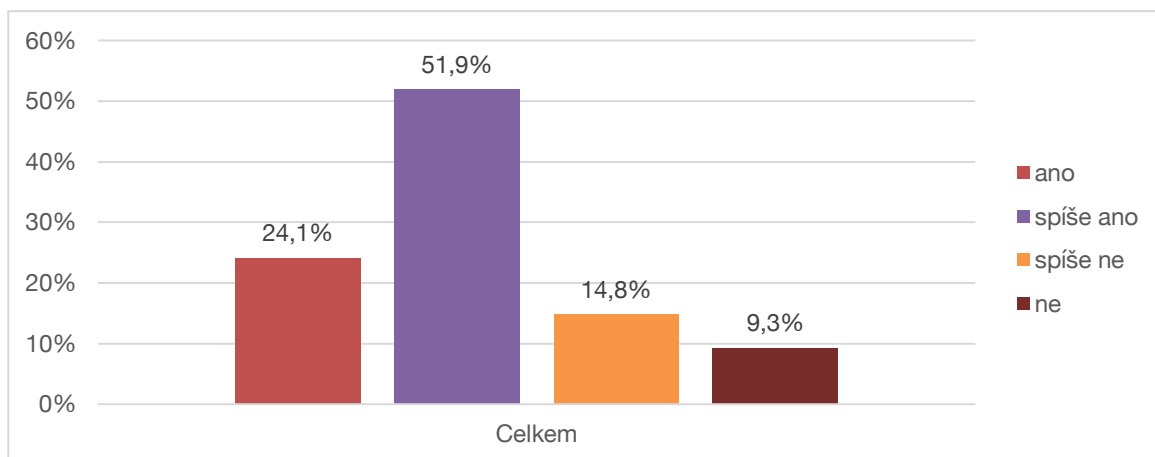
Graf č. 34: Zvládání učiva (třídy).

Ačkoliv v tomto grafu máme rozmanité odpovědi, stále převažují ty kladné. Ze třídy 6.C nikdo nezvolil možnost, že by učivo nezvládal. Žáci tedy byli dobře znalostně připraveni nebo noví učitelé zvolili tolerantnější přístup.

Graf č. 35: Zvládání učiva (pohlaví).

Graf ukazující výsledky dle pohlaví nás informuje, že jsou data mezi dívkami a chlapci velmi podobné. Příznivé je, že procento žáků, kteří učivo nezvládají je malé.

Graf č. 36: Zvládání učiva (celkem).

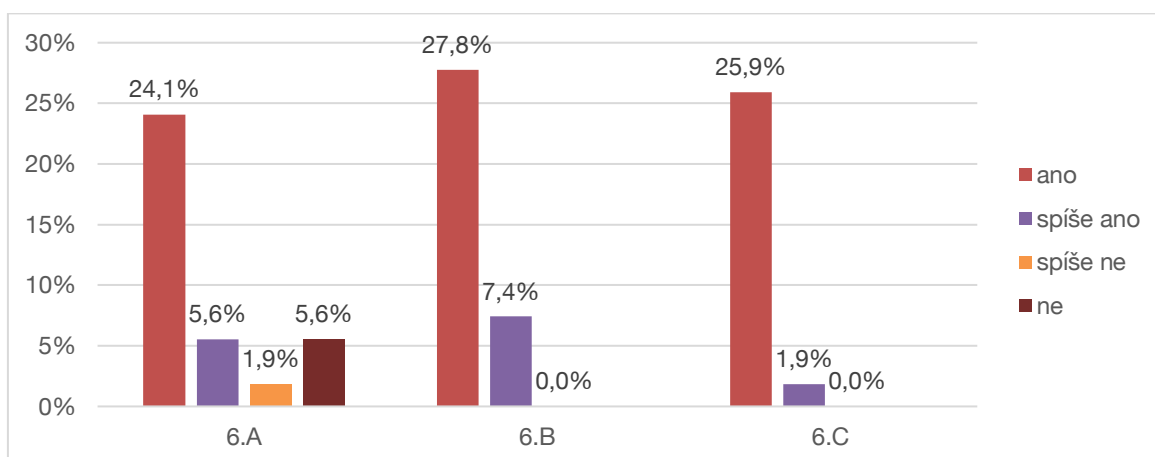
Po shlédnutí grafu zjišťujeme, že téměř v 76 % žáci učivo zvládají. Jsou tedy připraveni, co se týče učiva. Je možné, že se je vyučující v 5. ročníku snažili učit i látky nad rámec tematického plánu.

Tabulka č. 18: Dotazy.

Pohlaví/třída	Dotazy				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	13	3	1	3	20
dívka	8	2	1	1	12
chlapec	5	1		2	8
6.B	15	4			19
dívka	7	2			9
chlapec	8	2			10
6.C	14	1			15
dívka	4				4
chlapec	10	1			11
Celkový součet	42	8	1	3	54

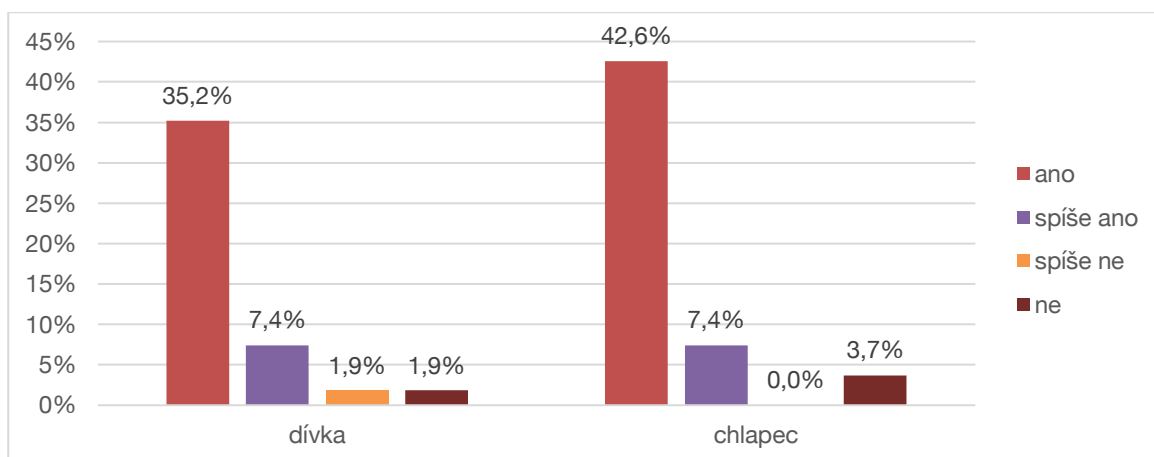
V patnácté otázce jsme zjišťovali, zda se žáci mohou zeptat učitelů, když nějaké látce nerozumí. Tři žáci z 6.A odpověděli, že ne. Po hlubším zkoumání zjišťujeme, že prvním rokem v této třídě studují tři žáci. Všichni jsou ovšem chlapci. Je pravděpodobné, že v této otázce zvolili variantu "ne" právě tito chlapci. Zvykají si na nový kolektiv, třídu, učitele a je tedy možné, že se stydí či se bojí zeptat. U dívky v 6.A, která označila variantu "ne" zjišťujeme na základě jiných zodpovězených otázek, že je na zkoumané škole od první třídy a neměla velké obavy z přechodu. Po přechodu na druhý stupeň se jí zhoršilo učivo a nyní se necítí se spolužáky ve třídě dobře. Je tedy vidět, že přechod velmi vnímá a neprožívá ho lehce. Dopadají na ni změny a my můžeme jen doufat, že se brzy vše obrátí k lepšímu.

Graf č. 37: Dotazy (třídy).

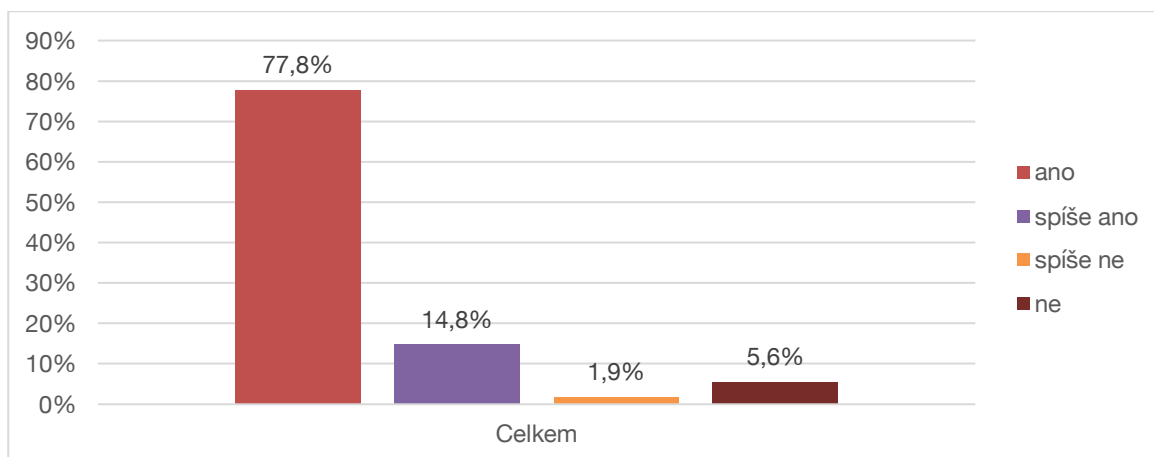
Ve všech třídách převažuje názor, že se žáci mohou učitelů zeptat, když něčemu nerozumí. Z tohoto grafu může mimo téhle informace také vyčíst, že se žáci nebojí mluvit před třídou, a tedy převažuje dobré třídní klima.

Graf č. 38: Dotazy (pohlaví).

Graf rozdělující odpovědi dle pohlaví nám ukazuje, že opravdu většina dívek i chlapců se nebojí učitelů zeptat a zřejmě to berou jako samozřejmost a takto by to mělo vypadat.

Graf č. 39: Dotazy (celkem).

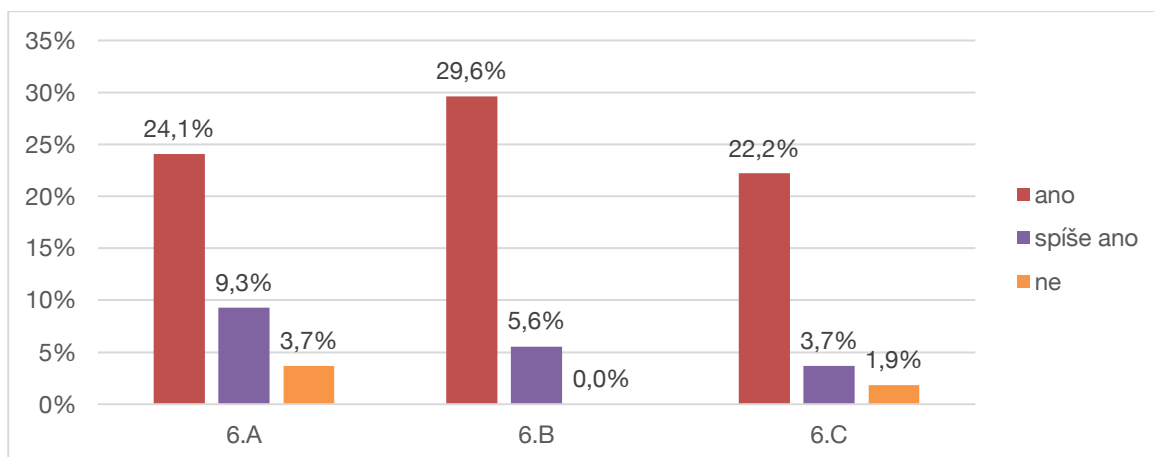
Z tohoto grafu je jasné, že klima ve zkoumaných třídách je dobré, žáci se nebojí ozvat, pokud je nějaký problém. Vyhodnocení této otázky je tedy velmi zdařilé.

Tabulka č. 19: Konzultace.

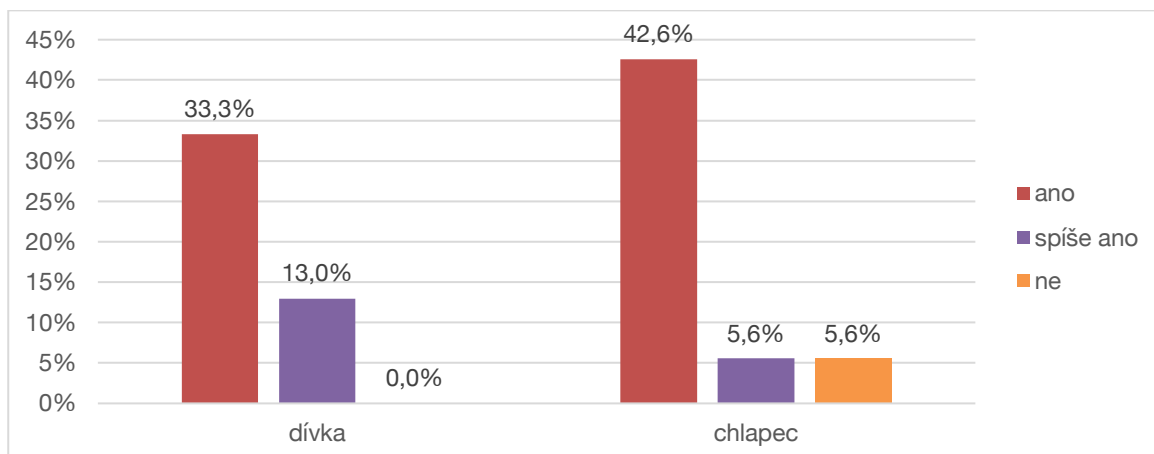
Pohlaví/třída	Konzultace			Celkový součet
	ano	spíše ano	ne	
6.A	13	5	2	20
dívka	8	4		12
chlapec	5	1	2	8
6.B	16	3		19
dívka	7	2		9
chlapec	9	1		10
6.C	12	2	1	15
dívka	3	1		4
chlapec	9	1	1	11
Celkový součet	41	10	3	54

Šestnáctá otázka směřovala k získání informace ohledně ochoty učitelů se žákům věnovat i nad rámec standardní výuky. Konkrétně se jedná o možnost konzultací po vyučování. Nikdo z respondentů neodpověděl "spíše ne". Tři žáci odpověděli, že nemají možnost konzultací s učiteli. Je pravděpodobné, že tito žáci jsou zde prvním rokem a neví, že mají tuto možnost nebo je nikdy nepotřebovali, a proto zvolili tuto variantu.

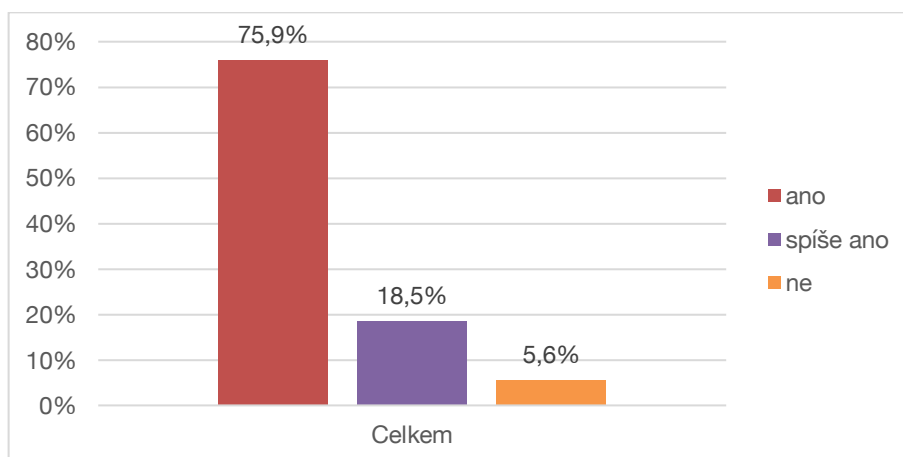
Graf č. 40: Konzultace (třídy).

Odpovědi rozdělené dle tříd jsou velmi podobné. Ve všech třídách převládá možnost využití konzultačních hodin. Je skvělé, že učitelé tuto možnost nabízejí ve svých třídách a já jen doufám, že ji žáci využívají. Na tuto otázku by bylo bezpředmětné se ptát, když v době sběru dat byli žáci na druhém stupni ZŠ zhruba tři měsíce.

Graf č. 41: Konzultace (pohlaví).

V grafu rozděleném dle pohlaví vidíme, že variantu "ne" volili jen chlapci. Co z toho můžeme vyvodit? Jak již bylo uvedeno, je možné, že o konzultacích neví a nebo o ně nejeví zájem a chtějí učivo zvládnout sami.

Graf č. 42: Konzultace (celkem).

V celkových výsledcích převládá varianta "ano". Před vyhodnocením jsem se obávala, jak tato otázka dopadne. Je vidět, že se učitelé snaží, aby žáci učivo zvládali a jsou ochotni tomu obětovat čas navíc. Přála bych si, aby to takto měla nastavené i já.

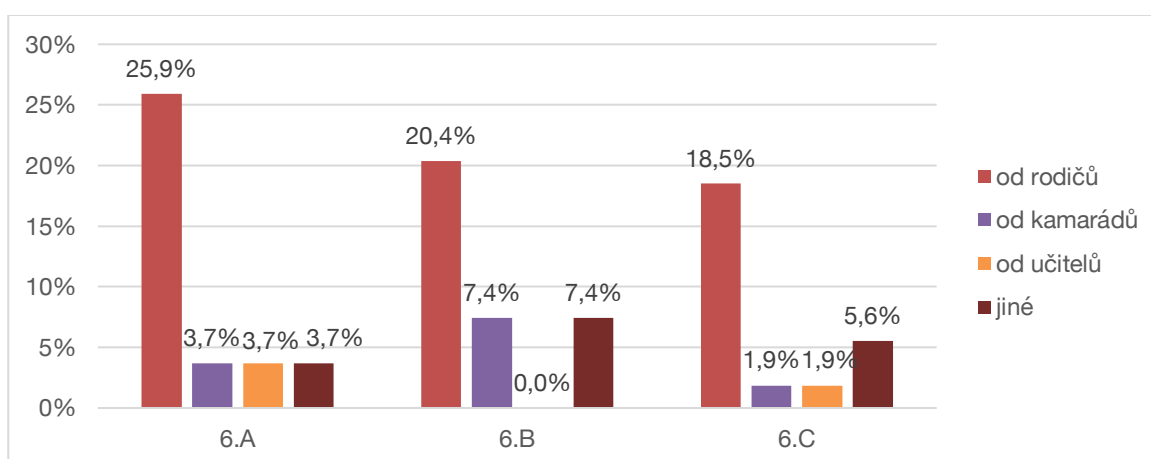
Tabulka č. 20: Podpora.

Pohlaví/třída	Podpora				Celkový součet
	od rodičů	od kamarádů	od učitelů	jiné	
6.A	14	2	2	2	20
dívka	7	2	1	2	12
chlapec	7		1		8
6.B	11	4		4	19
dívka	4	2		3	9
chlapec	7	2		1	10
6.C	10	1	1	3	15
dívka	3	1			4
chlapec	7		1	3	11
Celkový součet	35	7	3	9	54

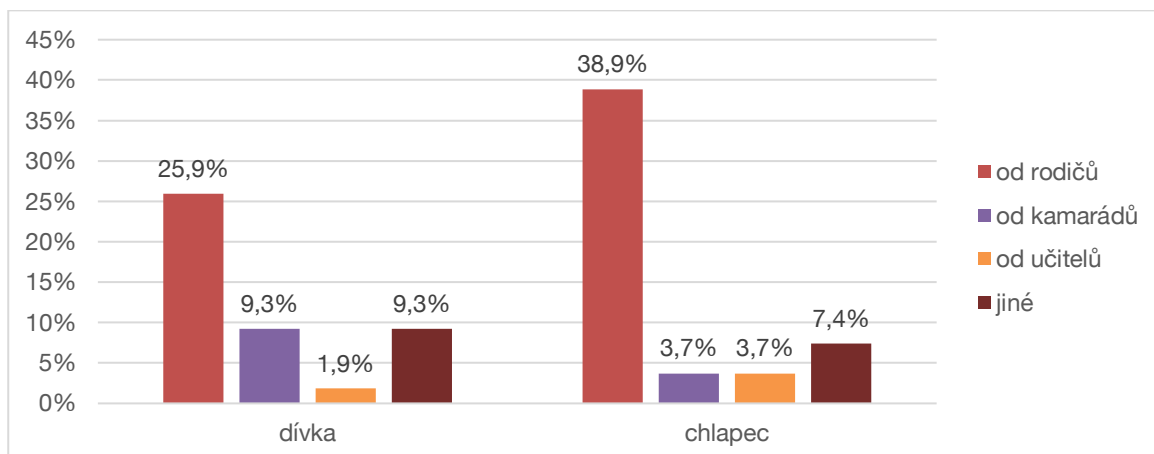
Další otázkou jsme zjišťovali, od koho žáci cítili největší podporu. Cítit od svého okolí podporu je velmi důležité nejen pro děti, ale také pro dospělé. Dodává nám sílu, motivaci a chuť k výkonům, které nás čekají. Podpora žáků při prožívání přechodu na druhý stupeň ZŠ je proto nesmírně důležitá.

Nejvíce žáků odpovědělo, že cítilo podporu od rodičů. Tento výsledek není překvapením. Přeci jenom s rodiči máme nejbližší vztah, trávíme s nimi mnoho času. Několikrát tedy mohli vést rozhovor na téma druhého stupně ZŠ.

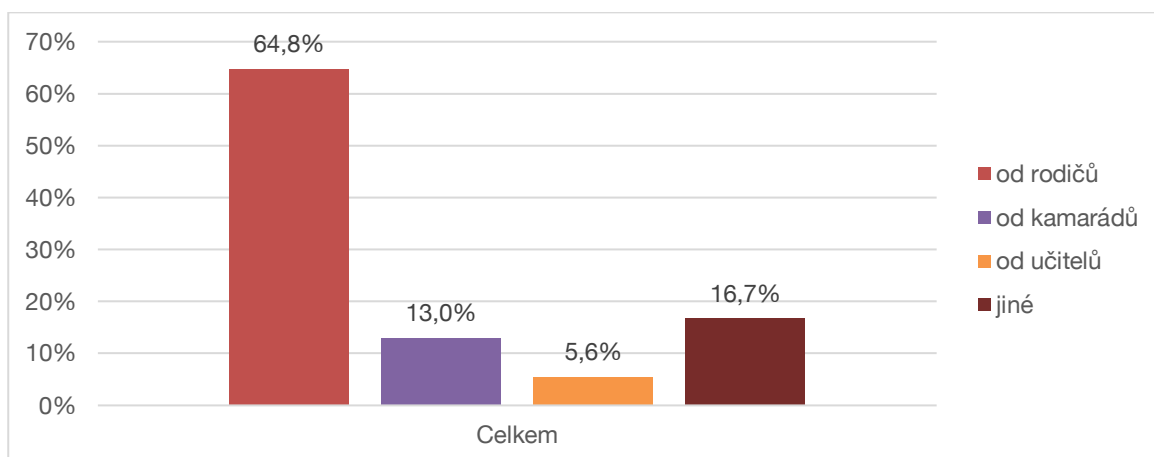
Graf č. 43: Podpora (třídy).

Zajímavý fakt na tomto grafu je, že ze třídy 6.B nikdo necítil podporu od vyučujícího. V tomto případě jsou zde dvě možnosti. Buď se žáky učitel snažil podporovat, ale větší podporu pocítili žáci jinde nebo se ve třídě přechodu příliš nevěnovali.

Graf č. 44: Podpora (pohlaví).

Téměř 40 % chlapců odpovědělo, že největší podporu pocítili od rodičů. Tato informace je poměrně překvapivá. Předpokládala jsem, že větší podporu od rodičů pocítí dívky. Přeci jenom se maminkám více svěřují a mají spolu většinou důvěrnější vztah.

Graf č. 45: Podpora (celkem).

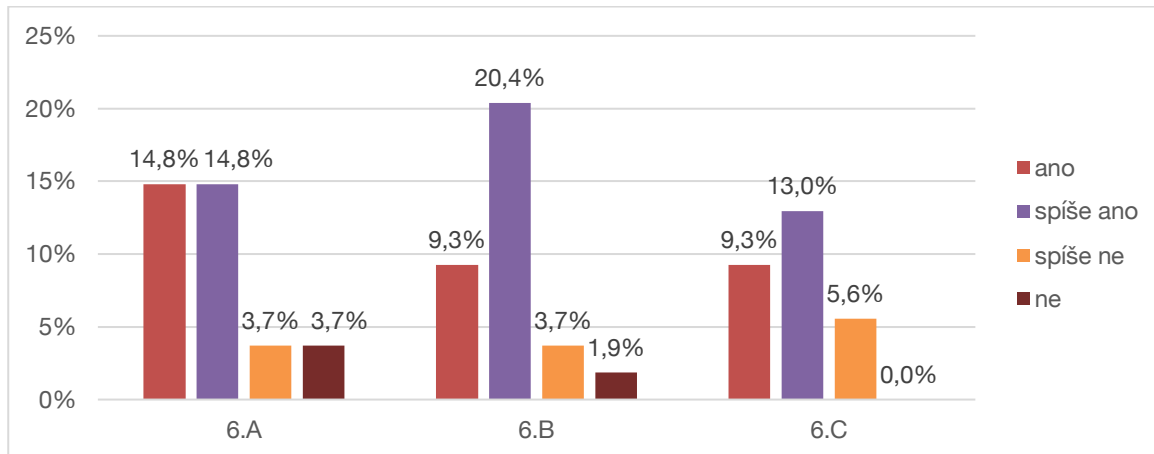
Více jak 60 % respondentů zvolilo variantu "od rodičů". V tomto případě jsem očekávala, že více žáků zvolí variantu "od učitelů". Své zastoupení zde má i varianta "jiné". Zde je více možností, kdo by to mohl být. Může se jednat o širší rodinu, trenéry a vedoucí z kroužků nebo lektory z doučování.

Tabulka č. 21: Očekávání.

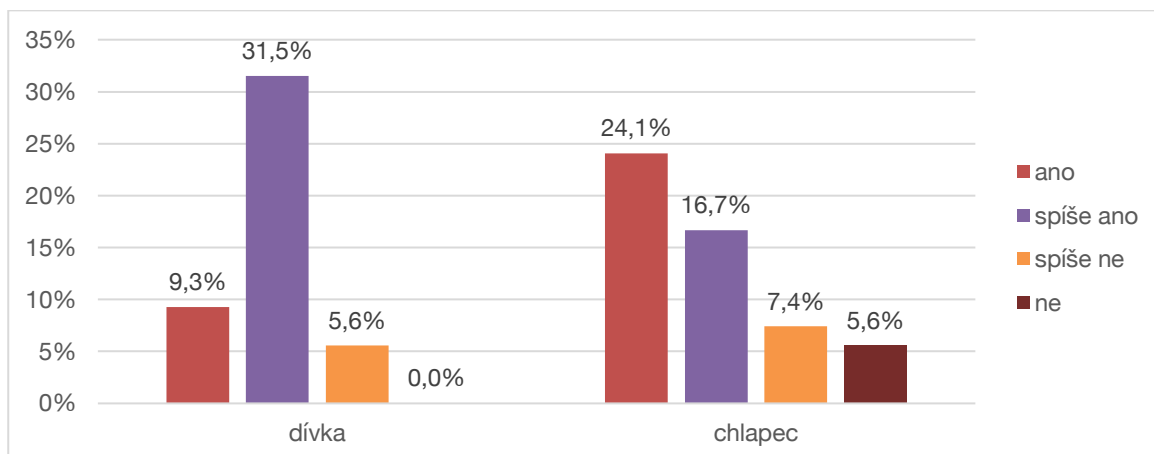
Pohlaví/třída	Očekávání				Celkový součet
	ano	spíše ano	spíše ne	ne	
6.A	8	8	2	2	20
dívka	2	8	2		12
chlapec	6			2	8
6.B	5	11	2	1	19
dívka	2	7			9
chlapec	3	4	2	1	10
6.C	5	7	3		15
dívka	1	2	1		4
chlapec	4	5	2		11
Celkový součet	18	26	7	3	54

Poslední uzavřená otázka směřovala k naplnění očekávání. Konkrétně, zda se naplnila jejich očekávání týkající se druhého stupně ZŠ. V tabulce vidíme, že ve většině případů se očekávání naplnila. Nezbyvá nám jen doufat, že to byla kladná očekávání.

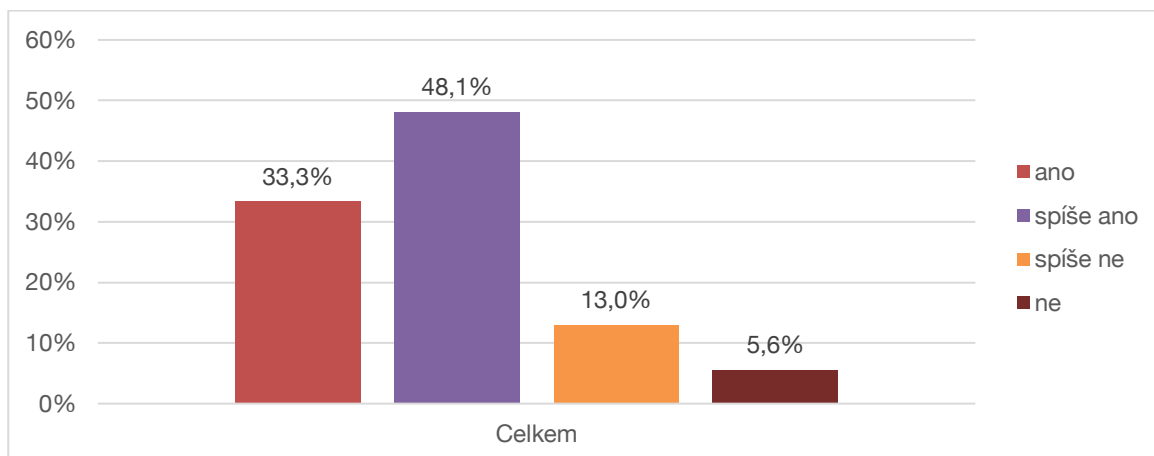
Graf č. 46: Očekávání (třídy).

Ve třídě 6.C nikdo neodpověděl, že by se jeho očekávání nenaplnila, avšak přes 5 % žáků odpovědělo "spíše ne". Takto mohli odpovědět žáci, kteří přišli na tuto ZŠ v letošním školním roce, prožívají stesk po bývalých spolužácích a minulá škola se jim líbila více. Je možné, že se jejich názor změní postupem času.

Graf č. 47: Očekávání (pohlaví).

V grafu vidíme, že různoroději odpovídali chlapci. Mají zastoupení ve všech variantách. Zde jsem se obávala, že variantu "ne" zvolí více respondentů. Přeci jen, nějaká jsou očekávání, ale realita je jiná. I přesto, že si o tom určitě povídali během 5. třídy, mohli by spoustu informací zpracovat jinak. To se naštěstí nestalo.

Graf č. 48: Očekávání (celkem).

Celkově tedy i výsledky této otázky dopadly dobře. Jen několika respondentům se nenaplnila očekávání ohledně druhého stupně. Jak jsme zjistili, dva žáci se necítí s ostatními ve třídě dobře. Přesněji to byli dva chlapci ze 6.A. Na otázku 18 odpověděli "ne" dva chlapci z téže třídy a je tedy pravděpodobné, že se jedná o stejné respondenty. Nám nezbyvá nic jiného než si přát, aby se postupem času cítili ve třídě lépe a zlepšila se jejich předešlá očekávání.

Ve druhé otevřené otázce a zároveň poslední otázce dotazníku byla položena otázka: “Co myslíš, by nejen Tobě, ale i jiným žákům hodně pomohlo s tímto přechodem na 2. stupeň ZŠ (do 6. třídy)?” Z celkových 54 dotazovaných žáků nechalo 18 tuto otázkou nezodpovězenou a dalších 11 napsalo, že neví. Zbývá nám tedy zhodnotit 25 odpovědí. Sedm respondentů odpovědělo, že by bylo dobré se více učit. Někdo měl na mysli doma, klidně jen třicet minut denně a někdo ve škole, více se snažit a zabrat. Dalších sedm odpovědí bylo zaměřeno na podporu. Ať už od rodičů, učitelů či jiného blízkého okolí. Vnímám tedy toto vyhodnocení tak, že žáci velice potřebují vnímat podporu a je to pro ně velmi důležitá. Zajímavé je, že tato odpověď převažovala, ačkoliv jen mírně, u chlapců. Je tedy možné, že převažují názory, že to chlapci zvládnou, jsou silní, a proto jim není poskytována taková podpora jako u dívek. To jsou ale vše jen domněnky. Tři další odpovědi se týkali bližšího poznání spolužáků a učitelů. Žáci zmínili, že by bylo dobré se s nimi seznámit už v průběhu páté třídy. Seznámit se s učiteli je samozřejmě snazší než se seznámit s žáky, kteří mají nastoupit do třídy. Mezi dalšími odpověďmi se objevovalo, aby se méně stresovali a byli pod tlakem a aby si jako třída vzájemně pomáhali. Na závěr by bylo dobré zmínit jednu konkrétní odpověď. Ta zněla takto: “ Kdyby nás nerozházeli A s B a nechali naše třídy tak jak byly.” Zde možná přicházíme na podstatu problému dvou žáků s 6.A, kteří se necítí ve třídě dobře. Pokud byli zvyklí na svůj kolektiv a chod třídy a nyní je rozdělili a samozřejmě k nim přibyli noví žáci, je zřejmé, že se jim stýská, nenaplnila se jejich očekávání a možná to berou od školy jako zradu.

11.2 VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ S UČITELKAMI PÁTÝCH TŘÍD

Obě paní učitelky mají několikaletou praxi a učí většinu předmětů v pátých třídách. Ačkoliv často pojala každá paní učitelka otázku jiným způsobem, ve výsledku mají na přechod podobný názor. Není možné použít reálná jména paních učitelek, proto je budeme označovat jako paní učitelku Ko. a paní učitelku Š.

První otázka směřovala k informaci, jak se podle nich liší první a druhý stupeň ZŠ. Paní učitelka Ko. uvedla, že především v samostatnosti žáků a jinými možnostmi práce. Paní učitelka Š. odpověděla, že rozdíl vidí především ve stěhování se ze třídy do třídy, střídání učitelů a ve více předmětech. Již zde vidíme, že každá tuto otázku uchopila jinak, ale obě mají pravdu. Toto jsou hlavní rozdíly, o kterých žáci ví ještě před přechodem (od sourozenců, rodičů, učitele) a počítají s nimi.

Druhou otázkou jsme zjišťovali, jak žáci přechod na druhý stupeň vnímají. Dotazovaná p. učitelka Ko. odpověděla, že je pro žáky náročný. Ve třídě neučí jeden učitel, ale je jich více, každý má své způsoby práce, různé hodnocení a zadávání práce. Paní učitelka Š. uvedla, že celý proces závisí na povaze žáků, někteří mají obavy, jiní se těší nebo je jim to jedno. Zde opět musím souhlasit. Celé to závisí na povaze a zázemí dítěte. Poté přicházejí na řadu další faktory. S touto otázkou souvisí i ta následující – zda se žáci spíše bojí nebo těší. Paní učitelka Š. odkázala na předchozí odpověď, je to v podstatě totožné, závisí na povaze. Zajímavá je odpověď od paní učitelky Ko. Ta odpověděla, že se žáci ve většině případů těší, protože budou brány za "velké" děti. Při čtení této odpovědi jsem si vzpomněla na svůj přechod na druhý stupeň a přesně toto jsem cítila. Následovala otázka, v čem si myslí, že může být přechod obtížný. Zde spojíme odpovědi dohromady, jelikož spolu souvisí. Žáci jdou do neznáma, neví, co očekávat. Slýchají od starších žáků o nových předmětech a náročnosti učiva. Těmto změnám nepřidá ani fakt, že nemají ve třídě po většinu dne "svou" paní učitelku, za kterou mohou kdykoliv přijít a popovídat si. Velmi krátce zhodnotíme další otázku. Tou bylo zjišťováno, zda na základní škole existuje adaptační program. Odpověď je jasná, neexistuje. Paní učitelka Š. dodala, že na druhém stupni jsou zhruba dva měsíce učitelé tolerantnější. V následující otázce respondentky odpovídaly, zda se snaží děti nějak připravit na přechod a pokud ano, tak jakým způsobem. Zde opět odpovědi sloučíme, neboť jsou totožné. Obě paní učitelky své žáky připravují během celého školního roku, ale především v květnu a červnu. Učí je hlavně odpovědnosti a samostatnosti. Otázkou č. 7 byla změřena na to, zda paní učitelky mluví s dětmi o přechodu a pokud ano, tak jakým způsobem. Obě se shodly na tom, že ano a že vše vyplyne ze situace (práce v hodinách, zapomenutého úkolu). Poslední otázka byla zaměřena na to, co by paní učitelky navrhovaly pro usnadnění přechodu žáků na druhý stupeň ZŠ. Paní učitelka Ko. uvedla, že se domlouvá s vyučujícími druhého stupně, co potřebují, aby žáci dobře zvládali a poté se to s nimi snaží nacvičit. Paní učitelka Š. navrhuje zkušební den na druhém stupni a více třídnických hodin v šestém ročníku z důvodů rozhovorů nad tím, co dětem jde/nejde a jaké mají z přestupu pocity. V otázce č. 4 paní učitelka Š. uváděla, že žáci nemají "svou" paní učitelku celý den ve třídě. Více třídnických hodin a popř. adaptační program by mohl pomoci k navázání jejich vzájemné důvěry.

11.3 VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ S UČITELKAMI ŠESTÝCH TŘÍD

V této kapitole si shrneme odpovědi paních učitelek šestých tříd. Obě mají taktéž dlouholetou praxi, jako paní učitelky z pátých tříd. Paní učitelka Z. učí v 6. ročníku český jazyk, dějepis a rodinnou výchovu – 8 hodin. Paní učitelka Kr. učí ve dvou 6. ročnících matematiku, má s nimi tedy 10 hodin.

Rozhovor byl zahájen stejnou otázkou jako u rozhovoru s paními učitelkami pátých tříd. Tedy, jak se podle nich liší první a druhý stupeň ZŠ. Obě paní učitelky se shodly, že na druhém stupni učí v jedné třídě více pedagogů, žáci mají nové předměty a musí se naučit větší samostatnosti. Paní učitelka Kr. ještě doplnila, že je rozdílný přístup třídního učitele. Na prvním stupni "supluje" rodiče, protože je učí různým návykům a pravidlům. Následující tři otázky spojíme, jelikož odpovědi jsou si velmi podobné. Otázky byly zaměřeny na to, jak žáci vnímají přechod a zda se ho obávají. Paní učitelky odpověděly shodně. Vnímání přechodu je individuální, někdo se těší, jiní mají obavy. Pokud se bojí, je to především z množství učiva a nároků. Otázka č. 5 směřovala k prospěchu. Podle obou paních učitelek je velmi individuální, zda se žákův prospěch zhorší, je stejný, nebo se zlepší. Tento případ je důsledek vyzrálости dětí. Musím se přiznat, že mě vůbec nenapadla možnost, že by se žákovi mohl prospěch zlepšit. Pokud s někým mluvím o přechodu, vždy slyším, že prospěch má stejný, nebo horší. Jsem velmi ráda, že se toto stává v realitě a není to jen obsahem literatury. Další otázka zjišťovala chování dětí. Paní učitelka Z. uvedla, že většinou žáci více vyzrají, je s nimi lepší komunikace, ale vesměs se chování nemění. Paní učitelka Kr. odpověděla, že je to opět individuální, ale většinou se chování mírně mění v souvislosti s nástupem puberty. Jak jsme již zjistili v předešlé kapitole, na základní škole není žádný adaptační program. Učitelé ale mezi sebou komunikují a zjišťují, na jaké učivo je třeba se více zaměřit. Dále si předávají informace o žácích, v čem vynikají a jaké je jejich rodinné zázemí. Otázka č. 8 se zaměřovala na zohlednění v požadavcích a přístupu učitele moment, kdy žáci vstupují na druhý stupeň. Paní učitelka Z. uvedla, že mírněji hodnotí a během září toleruje častější zapomínání pomůcek a domácích úkolů. Paní učitelka Kr. odpověděla, že samozřejmě nechává žákům čas se aklimatizovat a v průběhu toho je vede k větší samostatnosti. Následně byly dotazovány, zda jsou i po přechodu učitelé pátých a šestých tříd v kontaktu. Obě paní učitelky odkázaly na otázku č. 7, tedy týkající se adaptačního programu, kde mimo jiné uvedly, že spolu komunikují o prospěchu i rodinném zázemí. Následující otázka zněla, jak vyučující řeší přechod z jiné základní školy do šestého ročníku.

Paní učitelka Z. přidává více třídnických hodin, aby se lépe poznali a nabízí individuální konzultace. Paní učitelka Kr. zapojuje žáky, kteří jsou na škole déle – provází je společně po škole, prosí je, aby novým žákům poradili v případě nejasností. Sama také nabízí možnost se kdykoliv se za ní zastavit. Všechny tyto možnosti jsou skvělé a jistě novým žákům pomohou se rychleji a lépe aklimatizovat. Velmi přínosné je zapojení ostatních žáků ve třídě. Je totiž jasné, že v takovémto případě dochází i k utváření vztahů ve třídě a třídního klimatu. Poslední otázka byla zaměřena na návrh usnadnění přechodu pro žáky. Paní učitelka Z. vnímá, že žáci zvládají přechod poměrně dobře, pokud se mění chování nebo prospěch, hned vše včas řeší. Paní učitelka Kr. by v tuto chvíli také nic nenavrhovala, žáci zvládají učivo dobře a postupy školy jsou tedy nejspíše dostatečné.

Chtěla bych jen na závěr tohoto shrnutí poznamenat, že jsem mile překvapena z výsledků. Je zřejmé, že přechod na této škole je řešeným tématem a učitelé se snaží ho žákům zpříjemnit. Také pociťuji dobrý učitelský kolektiv, jelikož zde nejevím známky nespolupráce či neochoty. Přiznejme si, že pracovní kolektiv ovlivňuje naši psychiku i pracovní výkony.

12 SHRnutí

Na úvod je důležité podotknout, že výsledky dotazníkového šetření jsou překvapivé. Mezi žáky se neobjevuje žádný závažný problém při přechodu na 2. stupeň. Méně jak polovina respondentů odpověděla, že spíše měla obavy. Takovýto výsledek je pro nás velmi příznivý. Je přirozené cítit strach a nervozitu před neznámem a zde vidíme, že ho žáci cítili v přiměřené míře. Pozitivní pro ně může být, že s nimi na druhý stupeň pokračuje jejich spolužák/spolužačka, znají prostředí školy a už nebudou bráni jako děti. Nejčastějším důvodem obav bylo učivo, což nebylo vůbec překvapivé. Žáci často slyší od starších sourozenců či kamarádů informace z nových předmětů, které jsou mnohdy negativní. Ve výzkumu byly zaznamenány dva případy problémového přechodu. Jedná se o respondenty, kteří se necítí ve třídě dobře, nelíbí se jim prostředí školy, necítili se být na přechod připraveni a nezvládají učivo. Jak bylo již zmíněno v kapitole "Interpretace dat z dotazníkového šetření", po hlubší analýze bylo zjištěno, že se jedná o chlapce ze stejné třídy. Je možné, že se tedy jedná o nově přichozí žáky, kteří si ještě nezvykli na nové podmínky. Poněkud nečekaný je fakt, že žáci zvládají učivo poměrně dobře, jen pár respondentů odpovědělo, že učivo nezvládá. To je pro výzkum velmi příznivá zpráva.

Po analýze rozhovorů zjišťujeme, že paní učitelky mají již praxi s přechodem žáků na druhý stupeň ZŠ a ačkoliv v instituci neexistuje žádný adaptační program, je zřejmé, že praktikující postupy jsou správné. Mezi učiteli pátých a šestých tříd probíhá komunikace jak před přestupem, tak po něm. Tento postup je autorkou práce považován za klíčový, jelikož si vyučující předají potřebné informace o žácích, zákonných zástupcích, zvycích a pravidlech, kterými se žáci na 1. stupni učili a která dodržují. V rozhovorech bylo naznačováno, že žáci se cítí po přechodu dospělejšími, mimo jiné z důvodu větší samostatnosti a kladení obtížnějších nároků. Tato myšlenka je zajímavá a autorkou práce považována za správnou (z vlastní zkušenosti), avšak v žádném dotazníku se tyto pocity neobjevily.

13 DISKUZE

V následující kapitole si uvedeme možná úskalí prováděného výzkumu. Nejdříve byly tvořeny dotazníky pro žáky šestých tříd. Při následném vyhodnocování byly zjištěny tři možnosti zlepšení. První je v otázce č. 3, která zjišťovala počet žáků, které ve třídě respondent zná. Tato otázka není jednoznačná. Respondent ji mohl pochopit tak, kolik je s ním ve třídě žáků, nebo kolik žáků s ním přišlo z páté do šesté třídy. Přesně takto byla myšlena – kolik žáků s ním pokračuje ve studiu. Další možnost úpravy se nachází v téže otázce. Jsou na výběr čtyři možnosti: méně než 20, méně než 25, méně než 30, více než 30. Jelikož už jen velmi zřídka je ve třídě více než 30 žáků, navrhovala bych tyto varianty: méně než 5, méně než 10, méně než 20, více než 20. Výsledky této otázky se tedy daly předpokládat. Většina respondentů zvolila variantu "méně než 20" a naopak nikdo nezvolil "více než 30". Poslední možností úpravy je spíše myšleno jako doporučení pro zpracovávání dalších závěrečných prací. Autorka práce volila sběr dotazníků v tištěné verzi, především z důvodu jednodušší organizace ve škole. Žáci vyplňovali dotazníky při třídnických hodinách a nemuseli se přesouvat do počítačové učebny. Nebylo tak možné u otázek zvolit, že jsou povinné a mnoho z respondentů neodpovědělo na otevřené otázky. V případě elektronického dotazníku bychom tak docílili více odpovědí a doporučení pro pedagogy.

Rozhovory s učiteli probíhaly formou emailů. Zde je zřejmé, že pokud by byly realizovány klasickou formou, bylo by možné se ptát na doplňující informace a sledovat reakce a postoje respondentů. Dalšími faktory ovlivňující výsledky výzkumu mohou být fakty, že respondentkami v rozhovoru byly pouze ženy a výzkum byl prováděn jen na jedné základní škole. V tomto případě by byly výsledky jistě rozmanitější.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit, jak je nahlíženo na problematiku přechodu žáků z 1. stupně ZŠ na 2. stupeň ZŠ z pohledu žáků a učitelů. Problematika přechodu žáků na 2. stupeň ZŠ je velmi aktuální téma, avšak málo probírané a dle mého názoru málo metodicky řešené. Kromě cílů orientovaných na řešení problematiky přechodu je také záměr této diplomové práce zvýšit u učitelů a u veřejnosti povědomí o problematice přechodu a nebrat ji na lehkou váhu.

V teoretické části se zabývám vývojem dítěte od raného školního věku po dospívání a pojmy školní třída a školní klima. Dále přibližuji organizaci primárního vzdělávání v evropských zemích a v České republice. Poslední velkou kapitolou jsou kritické momenty přechodu obsahující specifické problémy, které mohou v tomto období jedince nastat.

Ve výzkumné části popisuji, jaké výzkumné metody jsem zvolila a představuji výzkumný soubor. Přesněji řečeno uvádím, kolik respondentů odpovědělo v dotaznících a rozhovorech, zastoupení žen a mužů ve výzkumu a délku praxe pedagogů. Poté již přecházím k vyhodnocení dotazníkového šetření. Každá otázka z dotazníku je okomentována a doplněna grafy a tabulkou. Dotazník obsahuje dvě otevřené otázky, které jsou okomentovány slovně, jelikož jejich znázornění ve grafech a tabulce by bylo příliš obtížné a nepřehledné. Rozhovory realizované s učiteli pátých a šestých tříd jsou taktéž okomentovány slovně. V následných kapitolách je shrnuto zjištění z šetření a možná úskalí výzkumu.

Jelikož byl výzkumný soubor malý, šetření probíhalo jen na jedné základní škole, nemůžeme vyvozovat obecné závěry a doporučení. Lze ovšem konstatovat, že zkoumaná základní škola řeší problematiku přechodu a učitelé se ho snaží žákům zpříjemnit. Doporučila bych tedy vytrvat a pokračovat v podpoře, která je žákům poskytována. Je důležité nepodceňovat získávání informací o žácích, již v průběhu pátého ročníku. Velmi důležité je, že učitelé prvního a druhého stupně mezi sebou spolupracují a předávají si informace. Nemusím ovšem zdůrazňovat, že to takto neprobíhá na všech školách a komunikace mezi učiteli bývá často nedostatečná. Za výhodu také pokládám seznámení budoucího třídního učitele s žáky, vytvoření vzájemné důvěry a vztahu. Dále doporučuji vytvoření adaptačního programu – dne, v rámci kterého si žáci mohou vyzkoušet den na 2. stupni ZŠ. Výukou je může provázet budoucí vyučující, avšak pro větší pohodlí žáků je vhodná přítomnost třídního učitele pátého ročníku. Na základě výzkumného šetření bylo

zjištěno, že nejčastějším důvodem obav žáků je učivo. Zde tedy navrhuji, aby tento fakt byl brán v potaz u učitelů druhého stupně, dali žákům prostor na adaptaci a své požadavky postupně stupňovali.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá problematikou přechodu žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ. Cílem je zjistit, jak přechod na druhý stupeň ZŠ vnímají žáci i učitelé, s jakými obtížemi se při přechodu na vyšší stupeň vzdělávání žáci i samotní učitelé druhého stupně potýkají a zda je možné vyvodit nějaká doporučení, která by tento přechod žákům i učitelům usnadnila a učinila tedy přechod na druhý stupeň efektivnějším procesem.

Teoretická část je zaměřena na vývoj dítěte ve školním věku. Sleduje druhy přechodů z primárního na sekundární stupeň základního vzdělávání (v České republice i v evropských zemích) a zaměřuje se na kritická místa přechodu. V praktické části byl proveden kvantitativně – kvalitativní výzkum metodou dotazníků a rozhovorů vlastní tvorby. Dotazníkové šetření bylo vytvořeno pro žáky 6. ročníku a rozhovory pro učitele 5. a 6. ročníků. Popisná analýza sleduje postoje žáků i učitelů k přechodu z prvního stupně na druhý stupeň ZŠ a komparací výpovědí žáků a učitelů dospívá k návrhu možných doporučení pro pedagogickou praxi.

Klíčová slova

První stupeň ZŠ, druhý stupeň ZŠ, přechod z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ, problematika přechodu

RESUME

This diploma thesis addresses the issue of transition of pupils from the lower primary school to upper primary school. The aim is to ascertain how transition to the second level of primary school is perceived by pupils and teachers, which difficulties pupils and teachers face during transition to the higher level of education and whether it is possible to deduce any recommendations which would make this transition easier for pupils and teachers and therefore make transition to the second level a more effective process.

The theoretical part focuses on the development of the child at school age. It observes types of transitions from the primary to the secondary level of primary education (in the Czech Republic and in European countries) and focuses on critical transition points. Quantitative-qualitative research was performed in the practical part using questionnaires and interviews which I created myself. The questionnaire survey was created for the pupils in year 6 and the interviews for teachers in year 5 and 6. The descriptive analysis observes attitudes held by pupils and teachers regarding transition from the first to the second stage of primary school and, by comparing statements made by pupils and teachers, arrives at a proposal of possible recommendations for pedagogical practice.

Keywords

1st elementary school, 2nd elementary school, transition from the 1st to 2nd elementary school, problems of transition

SEZNAM LITERATURY

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

DVOŘÁK, Dominik, Karel STARÝ, Petr URBÁNEK, Martin CHVÁL a Eliška WALTEROVÁ. *Česká základní škola: Vicepřípadová studie*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1896-8.

HOLEČEK, Václav. *Psychologie v učitelské praxi*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3704-1.

HŘÍCHOVÁ, Miroslava, Lenka NOVOTNÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie pro učitele*. 2. Plzeň: Tiskové středisko ZČU, 2000. ISBN 80-7082-626-6.

CHARVÁT, Josef. *Život, adaptace a stress*. Praha: Avicenum, 1969.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

LANGMEIER, Josef, Miloš LANGMEIER a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie: S úvodem do vývojové neurofyzologie*. Vimperk: Akcent, 1998. ISBN 80-86022-37-4.

LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-980-9.

LEBL, Jan, Kamil PROVAZNÍK a Ludmila HEJCMANOVÁ. *Preklinická pediatrie*. 2. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-438-6.

MERTIN, Václav. *Škola pro děti: (z pohledu dětského psychologa)*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-500-2.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2959-6.

PETLÁK, Erich. *Klíma školy a klíma triedy*. Bratislava: Iris, 2006. ISBN 80-89018-97-1.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

SKALKOVÁ J., BACÍK F., HELUS Z., SKALKA J. a KALOUS J., 1983: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

WALTEROVÁ, Eliška a kol. *Dva světy základní školy?: Úskali přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-2043-5.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

BLEDSOE, T. Scott a Janice J. BASKIN. *Recognizing Student Fear: The Elephant in the Classroom* [online]. [cit. 2022-03-06]. ISSN 1930-8299 online. Dostupné z: doi:10.1080/87567555.2013.831022

CAROLAN, Brian V. *School Transitions and Students' Achievement in the Fifth Grade. Journal of Educational Research* [online]. 2013, **106**(5), 372-383 [cit. 2022-01-26]. ISSN 00220671. Dostupné z: doi:10.1080/00220671.2012.736432

ERIKSON, Erik H. *Childhood and society* [online]. New York: W. W. Norton & Company, 1993 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Erikson_EightStages.pdf

FELCMANOVÁ, Lucie a kol. *Metodika ke katalogu podpůrných opatření: K dílčí části pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015 [cit. 2022-04-12]. ISBN 978-80-244-4765-0. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/wp-content/uploads/katalog-szn-metodika.pdf>

KAMARULZAMAN, Wirawani. *Children's Drawings and Development. SSRN Electronic Journal* [online]. International Islamic University Malaysia, 2012, 6 [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.2192094

MATĚJŮ, Petr a Jana STRAKOVÁ. *Role rodiny a školy v reprodukci vzdělanostních nerovností* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003 [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2003/05/03.pdf>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY: *Vývojová ročenka školství 2009/10–2019/20*. Msmt.cz [online]. [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2009-10-2019-20>

PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. *Vývojová psychologie pro sociální práci* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013 [cit. 2022-01-09]. ISBN ISBN – 978-80-7421-060-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954010/psychologie.pdf/91da3174-0856-99ce-5c24-2704a0cc7d55>

Zákon č. 561/2004 Sb. Ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: MŠMT [ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy]. [cit. 2022-01-27]. Dostupný z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>.

ZIELENIECOVÁ, Pavla. *Třída jako sociální útvar* [online]. 1997 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <http://drepora.sweb.cz/pedagogika.htm>

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Doba studia na ZŠ (třídy).	38
Graf č. 2: Doba studia na ZŠ (pohlaví).	38
Graf č. 3: Doba studia na ZŠ (celkem).	39
Graf č. 4: Známost se spolužáky (třídy).	40
Graf č. 5: Známost se spolužáky (pohlaví).	40
Graf č. 6: Známost se spolužáky (celkem).	41
Graf č. 7: Žáci ve třídě (třídy).	42
Graf č. 8: Žáci ve třídě (pohlaví).	42
Graf č. 9: Žáci ve třídě (celkem).	43
Graf č. 10: Odchod po 5. třídě (třídy).	44
Graf č. 11: Odchod po 5. třídě (pohlaví).	44
Graf č. 12: Odchod po 5. třídě (celkem).	45
Graf č. 13: Obavy z přechodu (třídy).	46
Graf č. 14: Obavy z přechodu (pohlaví).	46
Graf č. 15: Obavy z přechodu (celkem).	47
Graf č. 16: Náročnost přechodu (třídy).	49
Graf č. 17: Náročnost přechodu (pohlaví).	50
Graf č. 18: Náročnost přechodu (celkem).	50
Graf č. 19: Seznámení s učiteli (třídy).	51
Graf č. 20: Seznámení s učiteli (pohlaví).	52
Graf č. 21: Seznámení s učiteli (celkem).	52
Graf č. 22: Klima třídy (třídy).	53
Graf č. 23: Klima třídy (pohlaví).	54
Graf č. 24: Klima třídy (celkem).	54
Graf č. 25: Prostředí školy (třídy).	55
Graf č. 26: Prostředí školy (pohlaví).	56
Graf č. 27: Prostředí školy (celkem).	56
Graf č. 28: Trávení volného času (třídy).	57
Graf č. 29: Trávení volného času (pohlaví).	58
Graf č. 30: Trávení volného času (celkem).	58
Graf č. 31: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (třídy).	59
Graf č. 32: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (pohlaví).	60
Graf č. 33: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ (celkem).	60
Graf č. 34: Zvládání učiva (třídy).	61
Graf č. 35: Zvládání učiva (pohlaví).	62
Graf č. 36: Zvládání učiva (celkem).	62
Graf č. 37: Dotazy (třídy).	63
Graf č. 38: Dotazy (pohlaví).	64
Graf č. 39: Dotazy (celkem).	64
Graf č. 40: Konzultace (třídy).	65
Graf č. 41: Konzultace (pohlaví).	66
Graf č. 42: Konzultace (celkem).	66
Graf č. 43: Podpora (třídy).	67
Graf č. 44: Podpora (pohlaví).	68
Graf č. 45: Podpora (celkem).	68
Graf č. 46: Očekávání (třídy).	69
Graf č. 47: Očekávání (pohlaví).	70

Graf č. 48: Očekávání (celkem)..... 70

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Přijetí žáci na víceletá gymnázia.	23
Tabulka č. 2: Žáci.	33
Tabulka č. 3: Učitelé.	33
Tabulka č. 4: Délka praxe.	33
Tabulka č. 5: Doba studia na ZŠ.	37
Tabulka č. 6: Známost se spolužáky.	39
Tabulka č. 7: Žáci ve třídě.	41
Tabulka č. 8: Odchod po 5. třídě.	43
Tabulka č. 9: Obavy z přechodu.	45
Tabulka č. 10: Důvod obav.	47
Tabulka č. 11: Náročnost přechodu.	49
Tabulka č. 12: Seznámení s učiteli.	51
Tabulka č. 13: Klima třídy.	53
Tabulka č. 14: Prostředí školy.	55
Tabulka č. 15: Trávení volného času.	57
Tabulka č. 16: Přípravenost na 2. stupeň ZŠ.	59
Tabulka č. 17: Zvládání učiva.	61
Tabulka č. 18: Dotazy.	63
Tabulka č. 19: Konzultace.	65
Tabulka č. 20: Podpora.	67
Tabulka č. 21: Očekávání.	69

PŘÍLOHA Č. 1: PŘEPIS DOTAZNÍKU**Problematika přechodu žáků z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ**

Milí žáci,

jsem studentkou pedagogické fakulty Západočeské univerzity oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ve své diplomové práci se zabývám problematikou přechodu z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň ZŠ. Chtěla bych Vás tedy požádat o vyplnění dotazníku, jehož cílem je zjistit, jak vnímáte tento přechod vy. Dotazník je anonymní (uvádí se jen Vaše škola a pohlaví) a bude sloužit jen jako podklad pro mou diplomovou práci.

Děkuji za spolupráci.

Tereza Manová (Učitelství pro 1. stupeň ZŠ)

Škola:

Třída:

Pohlaví: dívka chlapec

Přechod na 2. st. se udál:

v rámci stejné školy (v 5. ročníku i 6. ročníku jsem na stejné škole)

na 2. stupeň (do 6. třídy) jsem přestoupil z jiné školy

1. Jak dlouho chodíš na tuto základní školu?

od 1. třídy

2 - 4 roky

jsem zde prvním rokem

2. Znal/a jsi své spolužáky již před nástupem do 6. třídy?

ne

spíše ne

spíše ano

ano

3. Kolik žáků, které znáš, s Tebou teď chodí do třídy?

méně než 20

méně než 25

méně než 30

více než 30

4. Kolik žáků odešlo po 5. třídě?

- nikdo
- méně než 5
- méně než 10
- více než 10

5. Obával/a ses přechodu na 2. stupeň ZŠ?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

6. Jaký byl důvod Tvých obav, čeho jsi se bál/a? (Můžeš zaškrtnout více odpovědí.)

- učivo
- spolužáci
- učitelé
- prostředí
- jiné

7. Jaké obavy se naplnily a které ne? Co bylo nakonec opravdu těžké a čeho jsi se bát nemusel/a?

.....

.....

.....

8. Byl pro Tebe přechod z 1. stupně na 2. stupeň náročný?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

9. Setkal/a ses už dříve se svými letošními učiteli?

- ne
- spíše ne

- spíše ano
- ano

10. Cítíš se se spolužáky ve třídě dobře?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

11. Líbí se Ti prostředí školy?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

12. Trávíš čas s některými spolužáky i mimo školu?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

13. Řekl/a bys tedy celkově, že jsi byl/a na přechod na 2. stupeň ZŠ (do 6. třídy) dobře připravená/ý?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

14. Zvládáš učivo na 2. stupni ZŠ?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

15. Můžeš se zeptat učitelů, když něčemu nerozumíš?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

16. Máte možnost konzultací po vyučování?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

17. Od koho jsi při přestupu cítil/a největší podporu?

- od rodičů
- od kamarádů
- od učitelů
- jiné

18. Naplnila se tvá očekávání týkající se 2. stupně?

- ne
- spíše ne
- spíše ano
- ano

19. Co myslíš, by nejen Tobě, ale i jiným žákům hodně pomohlo s tímto přechodem na 2. stupeň ZŠ (do 6. třídy)?

.....
.....
.....

PŘÍLOHA Č. 2: PŘEPIS ROZHOVORU S UČITELI 5. ROČNÍKŮ

1. V čem se podle Vás liší 1. a 2. stupeň ZŠ?
2. Jak si myslíte, že žáci vnímají přechod z 1. na 2. stupeň ZŠ?
3. Obávají se žáci přechodu nebo se naopak těší?
4. V čem si myslíte, že může být přechod na 2. stupeň pro žáky obtížný?
5. Existuje na Vaší škole nějaký adaptační program, příp. postupy, které mají žákům usnadnit přechod na 2. stupeň ZŠ (vést ke zvýšení a zkvalitnění jejich adaptace na 2. st.)?
6. Snažíte se Vy sama/sám děti nějakým způsobem na 2. stupeň ZŠ připravit (příp. na samotný moment tohoto přechodu) a jakým způsobem?
7. Mluvíte s dětmi o přechodu na 2. stupeň? Pokud ano, tak jak často a jakým způsobem?
8. Co byste navrhoval/a pro usnadnění přechodu žáků na 2. stupeň, co by zlepšilo jejich adaptaci? Jaká opatření, postupy...

PŘÍLOHA Č. 3: PŘEPIS ROZHOVORŮ S UČITELI 6. ROČNÍKŮ

1. V čem se podle Vás liší 1. a 2. stupeň ZŠ?
2. Jak si myslíte, že žáci vnímají přechod z 1. na 2. stupeň ZŠ?
3. Obávají se žáci přechodu nebo se naopak těší?
4. V čem si myslíte, že může být přechod na 2. stupeň pro žáky obtížný?
5. Jak se žákům změní prospěch?
6. Jak se žákům změní chování?
7. Existuje na Vaší škole nějaký adaptační program, příp. postupy, které mají žákům usnadnit přechod na 2. stupeň ZŠ (vést ke zvýšení a zkvalitnění jejich adaptace na 2. st.)?
8. Zohledňujete nějak ve své výuce a obecně ve Vašem učitelském přístupu tu situaci/moment, kdy žáci vstupují na 2. stupeň? Snažíte se Vy sama/sám žáky nějakým způsobem adaptovat na 2. stupeň ZŠ?
9. Jsou učitelé z 2. stupně v kontaktu s učiteli 5. tříd (například, abyste je společně připravili na přechod)?
10. Jak řešíte (připravujete se na) příchod žáků z jiných základních škol do 6. ročníku? (Jsou to žáci noví, se zbytkem kolektivu se neznají, neznají ani zázemí školy...)
11. Co byste navrhoval/a pro usnadnění přechodu žáků na 2. stupeň, co by zlepšilo jejich adaptaci? Jaká opatření, postupy...